

**Západočeská univerzita v Plzni**  
**Fakulta filozofická**

**Diplomová práce**  
**Prověrky třídní a politické spolehlivosti v letech**  
**1957-1958 na Plzeňsku a příčiny**  
**vedoucí k jejich vyhlášení.**

**Bc. Klára Kořenková**

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta filozofická**

Katedra historických věd

**Studijní program Historické vědy**

**Studijní obor Moderní dějiny**

**Diplomová práce**

**Prověrky třídní a politické spolehlivosti v letech  
1957-1958 na Plzeňsku a příčiny  
vedoucí k jejich vyhlášení.**

**Bc. Klára Kořenková**

*Vedoucí práce:*

PhDr. Martin Franc, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

*V Plzni, duben 2012*

.....

Ráda bych poděkovala vedoucímu své diplomové práce, PhDr. Martinu Francovi, PhD. za pomoc a cenné rady, které mi umožnily tuto práci vytvořit.

## OBSAH

<b>1</b>	<b>ÚVOD</b>	<b>6</b>
<b>2</b>	<b>ROK 1956 A OČEKÁVÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉ SPOLEČNOSTI</b>	<b>10</b>
	2.1 XX. sjezd KSSS a reakce československých představitelů	12
	2.2 II. sjezd Svazu československých spisovatelů – nejsilnější ohlas liberalizace	19
	2.3 Maďarská revoluce a Československo	27
<b>3</b>	<b>UPEVNĚOVÁNÍ REŽIMU A KONSOLIDACE ČESKOSLOVENSKÉ SPOLEČNOSTI</b>	<b>33</b>
	3.1 Stupňování ideologického boje - předehra blížících se prověrek	36
<b>4</b>	<b>PŘÍČINY VEDOUcí K ROZHODNUTÍ O KONÁNÍ PROVĚREK TRĚIDNÍ A POLITICKÉ SPOLEHLIVOSTI</b>	<b>43</b>
	4.1 Reorganizace státního aparátu	44
	4.2 Odhalení zahraničních špiónů	47
<b>5</b>	<b>ROZHODNUTÍ O KONÁNÍ PROVĚREK</b>	<b>52</b>
<b>6</b>	<b>PROVĚRKY TRĚIDNÍ A POLITICKÉ SPOLEHLIVOSTI V PLZNI</b>	<b>59</b>
	6.1 Prověrky v plzeňských podnicích	62
	6.2 Prověrky a plzeňské vysoké školství	83
<b>7</b>	<b>VÝSLEDKY A HODNOCENÍ PROVĚRKY</b>	<b>95</b>
<b>8</b>	<b>ZÁVĚR</b>	<b>99</b>
<b>9</b>	<b>SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY</b>	<b>101</b>
<b>10</b>	<b>SEZNAM ARCHIVNÍCH PRAMENŮ</b>	<b>104</b>
<b>11</b>	<b>RESUMÉ</b>	<b>105</b>

## 1 ÚVOD

Prověrky třídní a politické spolehlivosti vyhlášené na přelomu let 1957 a 1958, které jsou hlavním tématem této práce, byly vyvrcholením dlouhodobého procesu, který v Československu zrál několik let. Rok 1956, kdy se lidé začali odvracet od stalinismu a někteří z nich začali žádat revizi jeho metod, chápala část veřejnosti jako přelomovou etapu. Po krátké době euforie ale českoslovenští občané pochopili, že se skutečně stal přelomovým rokem, ale nikoli ve smyslu, v němž zamýšleli.

Zatímco mezi léty 1953 až 1956 dávalo vedení KSČ jasně najevo, že není ochotno diskutovat o své minulosti a případné projevy nespokojenosti se snažilo utišit pragmatickou a k veřejnosti vstřícnou politikou, jaro roku 1956, především závěry XX. sjezdu Komunistické strany sovětského svazu, podrobil vedení KSČ velké zkoušce. Chruščovův projev „O kultu osobnosti a jeho důsledcích“ vyvolal v zemi vlnu nevídané aktivity mezi občany. Stranické vedení se sice snažilo udržet situaci „pod kontrolou“, ale československá společnost byla lačná po informacích a hlavně skutcích, a tak se začalo dění vymykat KSČ z rukou.

Událostí, která prokázala, nakolik je komunistický režim v Československu pevně etablován, byl průběh revoluce v Maďarsku. Obavy stranického vedení z rozšíření nepokojů do ČSR se však ukázaly jako liché. KSČ z bouřlivého roku 1956 vyšla téměř nedotčena. Naopak již od podzimu roku 1956 a převážně v roce následujícím se objevily náznaky budoucího směřování Československa. Jako klíčová se ukázala potřeba vyloučení jakýchkoli liberálních tendencí a upevnění monopolu komunistické ideologie. V průběhu roku 1957 se k těmto dvěma základním předpokladům represe připojily i další motivy, které vyústily v podobu prověrek třídní a politické spolehlivosti. Jejich konečné znění, které vykryštovalo na konci roku 1957, bylo ovlivněno i plánovanou přestavbou státního aparátu. Tedy kromě základního úkolu prověrek

třídní a politické spolehlivosti, kterým bylo „očištění“ státního aparátu od „nepřátelských živlů“, založeného na obnovení teorie zostřování třídního boje, přinesla prověrka i nástroj, jak zeštíhlit rozsáhlý státní aparát.

Předkládaná práce je rozdělena do šesti hlavních kapitol. Kromě popisu mechanismu samotných prověrek třídní a politické spolehlivosti a jejich výsledků na centrální úrovni i v Plzni, je věnován velký prostor příčinám a událostem, které vyhlášení prověrek v prosinci roku 1957 předcházely. Domnívám se totiž, že pro pochopení jejich vyhlášení je podstatné pokusit se co nejkompaktněji pochopit atmosféru v Československu, která prověrkám předcházela.

První tři kapitoly (2. až 4. kapitola) shrnují hlavní události let 1956 až 1957, které předcházely vyhlášení prověrky. Kapitola číslo dvě popisuje události v souvislosti s očekávaným uvolněním režimu v Československu – recepci závěrů XX. sjezdu KSSS a vyrovnání se s liberalizujícími tendencemi, průběh II. sjezdu Svazu československých spisovatelů a ohlasy československé společnosti na události v sousedním Maďarsku. Třetí kapitola je věnována upevnění pozice KSČ a obnovení agresivní rétoriky vysokých stranických funkcionářů v rámci obnovení teorie zostřování třídního boje a tažení proti revisionismu, jenž byl v roce 1957 oficiálně vyhlášen za ideového nepřítele. V čtvrté kapitole jsou popsány další příčiny, které bezprostředně vedly k vyhlášení prověrky třídní a politické spolehlivosti - odhalení sítě špiónů pracujících pro západní rozvědky a potřeba reorganizace státní správy na centrální i krajské úrovni. Identifikace zahraničních špiónů utvrdila komunistické vedení v nutnosti vyrovnat se s kategorií „bývalých lidí“, kteří byli spojeni s předúnorovou republikou nebo u kterých kvůli nežádoucímu třídnímu původu hrozilo nebezpečí, že by mohli „škodit“ lidově - demokratickému režimu v Československu.

Zbývající tři části práce (5. až 7. kapitola) se věnují samotným prověrkám třídní a politické spolehlivosti. V kapitole číslo pět je popsáno jejich vyhlášení na ústřední úrovni a metodické pokyny ústředního výboru

KSČ, kterými se měly prověřkové komise řídit. Průběh prověrek v Plzni je nastíněn v kapitole číslo šest. Prověřovány zde byly převážně tehdejší plzeňské podniky spadající do kompetence krajského výboru KSČ v Plzni a tři vysoké školy. Poslední část této práce shrnuje výsledek prověrky a předkládá její hodnocení na základě soudobých archivních dokumentů.

Předkládaná diplomová práce se opírá o několik kategorií pramenů. V kapitolách zabývajících se vývojem událostí v Československu v letech předcházejících vyhlášení prověrky třídní a politické spolehlivosti byla kromě archivních pramenů využita také sekundární literatura. Z českých historiků, kteří se zabývají politickou situací v ČSR, jsou citovány především práce Jiřího Pernese a Karla Kaplana.<sup>1</sup> Situací ve sféře kultury se zabývají Jiří Knapík, Martin Franc, Michal Bauer a Michal Kopeček,<sup>2</sup> jejichž publikace byly využity v kapitolách popisujících II. sjezd Svazu československých spisovatelů a vývoj jeho hodnocení ze strany špiček KSČ.

Zvláštní kategorii použité literatury tvoří memoáry. Memoárová literatura byla v diplomové práci využita k dokreslení popisovaných událostí v letech 1956 až 1958. Nejcitovanějšími autory pamětí v této práci jsou spisovatel, dramatik a divadelní kritik Čestmír Jeřábek, literární historik Milan Jungmann působící v druhé polovině padesátých let v Literárních novinách, historik Miloš Hájek, který působil na Vysoké škole

<sup>1</sup> KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno: Barrister & Principal 2005; KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956-1968. Společnost a moc*. Brno: Barrister & Principal. 2008; PERNES, Jiří. *Československý rok 1956. K dějinám destalinizace v Československu*. Soudobé dějiny, ročník 7 (2000), č. 4, s. 594-618; PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a totality 2008; PERNES, Jiří. *Ohlas maďarské revoluce roku 1956 v československé veřejnosti*. Z interních hlášení krajských zpráv ministerstva vnitra. Soudobé dějiny, ročník 3 (1996), č. 4, s. 512-526; PERNES, Jiří. *Snahy o upevnění komunistického režimu v Československu na přelomu 50. a 60. let*. In: *Historik v soudobých dějinách. Milanu Otáhalovi k osmdesátým narozeninám*. [Eds.] TŮMA, Oldřich, VILÍMEK, Tomáš. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2008, s. 177-200.

<sup>2</sup> BAUER, Michal, ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22. – 29. 4. 1956*. Praha: Akropolis 2011; KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri 2006; KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia 2011; KOPEČEK, Michal. *Hledání ztraceného smyslu revoluce. Zrod a počátky marxistického revisionismu ve střední Evropě 1953-1960*. Praha: Argo 2009; PŘIBÁŇ, Michal. *1956 - jiný sjezd spisovatelů*. Soudobé dějiny, ročník 14 (2007), č. 4, s. 707-718.



politické, a lékař Josef Charvát.<sup>3</sup> Charvátovy vzpomínky jsou cenné, protože se jednalo o příslušníka společenské elity již v době první republiky, který se díky své vysoké odborné úrovni a pragmatickému přístupu k pounorovému režimu udržel na špičce tehdejší lékařské obce v Československu.

Memoárová literatura má však, přes svou přitažlivost, pochopitelně jisté limity. Příkladem je kniha Josefa Frolíka, pracovníka Ministerstva národní bezpečnosti, *Špion vypovídá*.<sup>4</sup> Některé nepřesnosti,<sup>5</sup> které se v této knize vyskytují, vedou k větší ostražitosti při citování některých jejích pasáží. Bylo proto nutno nejen Frolíkovy závěry, ale obecně závěry ze všech citovaných pamětí konfrontovat s odbornou literaturou a pokusit se citlivě zasadit je do celkového kontextu.

Další samostatnou kategorií použitých pramenů, které tvoří důležitou součást struktury práce, je dobový tisk. V této diplomové práci bylo z úsporných důvodů vybráno jen několik soudobých periodik, z nichž bylo citováno – Rudé právo, Literární noviny a Nová mysl.

Kromě zmíněných zdrojů je základem této práce studium primárních archivních dokumentů. Z dokumentů uložených v Národním archivu ve fondu Ústřední výbor KSČ, byla v práci využita především rozhodnutí politického byra ÚV KSČ o konání prověrek a jejich rozsahu, dále závěrečné zprávy o výsledku a hodnocení prověrky. Klíčové byly také materiály ze Státního oblastního archivu v Plzni z fondu Západočeský krajský výbor KSČ v Plzni obsahujícího materiály, které dokumentují průběh prověrky v plzeňských podnicích. Archivní materiály vztahující se k prověrkám v roce 1958 jsou uloženy převážně v části Krajská kontrolní a revizní komise.

<sup>3</sup> HÁJEK, Miloš. *Paměť české levice*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2011; CHARVÁT, Josef. *Můj labyrint světa*. Vzpomínky, zápisy z deníků. Praha: Galén 2005; JEŘÁBEK, Čestmír. *V zajetí stalinismu*. Z deníků 1948-1958. K vydání připravil Dušan Jeřábek. Brno: Barrister & Principal 2000; JUNGSMANN, Milan. *Literárky – můj osud*. Kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi. Brno: Atlantis 1999.

<sup>4</sup> FROLÍK, Josef. *Špion vypovídá*. Praha: Orbis. 1990.

<sup>5</sup> TOMEK, Prokop. *Agent LIGHT – tajný spolupracovník v britské rozvědné službě*. In: *Securitas imperii*, ročník 8. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2001, s. 150.

Využití archivních pramenů věnujících se průběhu prověrky třídní a politické spolehlivosti v Plzni a jejich přímá citace byly jedním z převažujících postupů předkládané diplomové práce. Na základě studia těchto dokumentů, které nebyly dosud v plné šíři publikovány, bylo cílem práce zhodnotit, zda byly během prověrky v Plzni aplikovány stejné metody a principy jako na centrální úrovni na ústředních úřadech. Protože se ale především v případě prověrek na vysokých školách v Plzni příslušné archivní prameny nezachovaly nebo nejsou přístupné, bylo nutné poznatky z archivních fondů doplnit pomocí nepřímé metody o informace, které bylo možné získat ze sekundární literatury z dílčích studií, jež na základě studia primárních pramenů dokumentují prověrku na některých z dalších československých vysokých škol.

Rozsah použitých archivních dokumentů se ale velmi různí, v některých případech navíc příslušné archiválie zcela chybí, a tak nebylo možné prověrku třídní a politické spolehlivosti v Plzni spolehlivě kvantifikovat a o přesném počtu osob, které byly prověrkou dotčeny, si lze utvořit jen přibližnou představu.

Byl proto zvolen takový postup, podle kterého byly citovány celkové výsledky a shrnující zprávy (pokud byly v dokumentu obsaženy) a ty byly následně konfrontovány s obsahem závěrů jednotlivých prověřovacích listů osob, u kterých prověřovací komise o změně pracoviště. Na základě této komparace bylo možné stanovit, zda byla u prověřovaného pracovníka aplikována některá ze zásad prověrky, nebo byl ze svého pracoviště přemístěn či propuštěn z jiného důvodu. Ve složkách některých prověřovaných podniků se ale všechny prověřovací listy obsahující závěr prověřkové komise nezachovaly. V takových případech byly pomocí metody sondy vybrány případy, které umožnily dokumentovat aplikaci některé ze zásad prověrky.

## 2 ROK 1956 A OČEKÁVÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉ SPOLEČNOSTI

Sovětský svaz a analogicky i celý východní blok se v padesátých letech po smrti Stalina musel vyrovnávat s mnohými procesy, které představitelé jednotlivých států nebyli schopni postihnout. Po změnách, kterými od roku 1953 prošel jak samotný Sovětský svaz, tak i jeho satelitní země, byli českoslovenští komunisté konfrontováni s potřebou určitých změn a liberalizace země.

Léta postupné destalinizace 1953-1956, která se stala první velkou krizí socialistických zemí komunistického bloku a která vyvrcholila na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, odhalila metody Stalina Sovětského svazu i dalších komunistických režimů. Během prvních měsíců roku 1956 se v československé společnosti začaly objevovat první náznaky potřeby revidování uplynulých let, během nichž byl v Československu „budován socialismus“.<sup>6</sup> Nejsilnější platformu, která začala odmítat stalinské praktiky, tvořila československá inteligence. Objevily se první pochyby a byly otevřeně kritizovány tehdy panující praktiky v československé kultuře. Přestože se inteligence vůči systému vymezovala, nepožadovala razantní změnu kulturní politiky, pouze volala po revizi podoby systému.<sup>7</sup> Přesvědčení této části společnosti se nezměnilo – nadále zůstala komunistickou a stále sdílela stejný cíl jako komunistické vedení, tedy směřování k dovršení budování komunismu v Československu a vytvoření nového typu společnosti – změnil se však způsob, jakým k této revoluci mělo dojít. Na rozdíl od vrcholných komunistických funkcionářů, jejichž primární motivací bylo udržet si politickou moc, inteligence se snažila své postoje postoupit jisté míře sebereflexe.<sup>8</sup>

---

<sup>6</sup> Knapík, J. *V zajetí moci*, s. 254.

<sup>7</sup> *Tamtéž*, s. 254.

<sup>8</sup> Kopeček, M. *Hledání ztraceného smyslu revoluce*, s. 350.

Lze konstatovat, že nejpočetnější vrstvou obyvatel očekávající hlubší změny ve struktuře a vedení státu pod dojmem závěrů XX. sjezdu KSSS, byla právě inteligence, která navíc cítila jako svou „povinnost“ stát se průkopníkem nového smýšlení a osvětlovat „přehmaty“, kterých se komunistická strana na počátku padesátých let v Československu dopustila, většinové mase. Nejsilnějším ohlasem takových tendencí se stal II. sjezd Svazu československých spisovatelů v dubnu roku 1956, od něhož se vedení KSČ postupně distancovalo. Josef Charvát popsal výstižně ve svých pamětech nejistou atmosféru ve společnosti: *„Je to svítání nebo není? Inteligence toho už má dost... Velká část národa je otrávená a nespokojená.“*<sup>9</sup>

## 2.1 XX. sjezd KSSS a reakce československých představitelů

Do roku 1956 vstupovala československá elita s přesvědčením, že nastávající období se nebude výrazně lišit od předcházejících let a že se československá politika dále ponese v duchu odkazu Josifa Stalina a Klementa Gottwalda. O to větší bylo překvapení československé delegace, jejímiž členy byl prezident republiky Antonín Zápotocký, první tajemník KSČ Antonín Novotný, předseda vlády Viliam Široký, předseda Národního shromáždění Zdeněk Fierlinger a ministr vnitra Rudolf Barák, když byla v samém závěru sjezdu v Moskvě seznámena s textem Nikity S. Chruščova. Již od prvních okamžiků XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, který se konal od 14. do 25. února roku 1956, bylo „něco v nepořádku“.<sup>10</sup> Československá delegace byla spolu s dalšími delegacemi z jiných států východního bloku zkonfrontována se změnou

<sup>9</sup> Zápis z 10. června 1956. Charvát, J. *Můj labyrint světa*, s. 433.

<sup>10</sup> Spisovatel Čestmír Jeřábek si zapsal 18. února 1956 do svého deníku: *„Na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu podrobil ministr Mikojan kritice stalinskou éru. „Kult osobnosti“, který se za Stalina pěstoval, napáchal prý velké škody. Proto byl odstraněn a nahrazen kolektivním vedením. I v zahraniční politice se dopustil stalinský režim chyb, například ve vztahu k Jugoslávii. Ale to nové vedení už napravilo.“* Jeřábek, Č. *V zajetí stalinismu*, s. 320.

kurzu v Sovětském svazu. Již první sjezdové projevy se nesly v duchu nevídaného odstupu od do té doby vzývaného Stalina. Účastníci zahraničních delegací museli na tuto nevídanou změnu pružně reagovat, např. Antonín Zápotocký raději ze svého plánovaného projevu vypustil zmínky o Stalinově přínosu, a jak uvádí Jiří Pernes, pro jistotu neuvedl žádné ze jmen klasiků marxismu-leninismu.<sup>11</sup>

Na tajném jednání KSSS konajícím se 25. února, na němž přednesl Chruščov svůj legendární projev „O kultu osobnosti a jeho důsledcích“, nebyla československá delegace stejně jako další zahraniční hosté vpuštěna. Byla s ním však seznámena ještě téhož večera, když obdržela písemný text Chruščovova projevu. Československo v té době v Moskvě reprezentovali již pouze Rudolf Barák a Antonín Novotný. Novotný a Barák byli instruováni, jak s těmito novými poznatky naložit a jak docílit, aby se Chruščovův projev nerozšířil mezi domácí straníky.<sup>12</sup> Současně již v Československu bylo politbyro ÚV KSČ seznamováno se závěry sjezdu, které pro jeho členy byly samozřejmě v mnoha ohledech nové a překvapující. Profesor Josef Charvát popisuje stav mezi funkcionáři po XX. sjezdu takto: „Naši soudruzi jsou zmateni. Začíná tažení proti ‘kultu osobnosti’. Byl jsem se dnes podívat poprvé na Stalinův pomník, dokud ještě v Praze stojí,“<sup>13</sup> a dále pokračuje: „*Dějí se věci, až jde hlava kolem. Zrušení Kominformy ... rehabilitace Gomulky, Rajka, Kostova*<sup>14</sup> – všude

<sup>11</sup> Pernes, J. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 128.

<sup>12</sup> Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*, s. 37.

<sup>13</sup> Zápis ze dne 1. dubna 1956. Charvát, J. *Můj labyrint světa*, s. 427-428.

<sup>14</sup> Kominforma (Informbyro) byla založena v roce 1947 v polském městě Sklářská Poreba. Jednalo se o organizaci celkem devíti komunistických stran (SSSR, států východního bloku, Francie a Itálie). Kominforma jakožto mezinárodní organizace řízená Moskvou navazovala svou činností na Kominternu, rozpuštěnou v roce 1943.

László Rajk byl maďarský komunist a bývalý ministr vnitra, v roce 1949 odsouzen v procesu, který proti němu inicioval stranický konkurent Matyás Rákosi. Rajk byl prvním čelním představitelem satelitních států Sovětského svazu, jenž byl odsouzen a popraven ve vykonstruovaném procesu. Proces se uskutečnil asi rok po vyhoštění Titovy Jugoslávie z Kominterny, což vysvětluje důraz kladený na „protititovský“ aspekt přítomný i v dalších politických procesech.

Na konci roku 1949 byl kvůli obvinění z protisovětské propagandy a špionáže ve prospěch západních tajných služeb popraven i bulharský komunist a Trajčo Kostov.

Wladyslaw Gomulka, polský komunist, otevřeně vystupoval proti kolektivizaci polského venkova a nepodporoval ani založení Kominterny. V roce 1948 byl zbaven funkce generálního tajemníka Polské sjednocené dělnické strany, o rok později vyloučen ze strany, ale uvězněn byl

*samá sebekritika, potírání kultu osobnosti, najednou se ví, že měl Gottwald chyby, že Stalin dělal 'krajní represe', což je komunistický eufemismus pro vraždy a krutovládu.*<sup>15</sup> Zmateně se cítila i veřejnost, část občanů spatřovala ve XX. sjezdu příslib brzkých změn. Spisovatel Čestmír Jeřábek si do deníku poznamenal: „*Ze všech těch věcí, které se nyní v Rusku dějí, budou mít naši soudruzi těžkou hlavu. Až dosud kráčeli přesně vyznačenou stalínovskou cestou, klapky na očích a vatu v uších, a nemuseli namáhat své primitivní mozky, poněvadž v oblasti politického myšlení nebylo domněle žádných nevyřešených problémů. Platilo pouze stalínovské dogma. Naučili se mu nazpaměť a měli pokoj. A teď se obrací všechno naruby. Co bylo do včerejška nedotknutelnou pravdou, bude od zítřka platit na nebezpečný blud... Lidé se zlomyslně ptají: Co bude se Stalínovou sochou v Praze?*“<sup>16</sup>

Aby upokojilo stranické vedení řadové straníky a mohlo zahájit veřejnou „osvětu“, rozhodlo se politbyro ÚV KSČ pořádat členské schůze KSČ, na nichž by byli i straníci z jednotlivých regionů seznámeni se závěry sjezdu.<sup>17</sup> Do konce března 1956 tak byly postupně pořádány krajské a okresní stranické aktivity, schůze základních organizací KSČ a národních výborů, jimiž stranické vedení završilo svou kampaň.<sup>18</sup> Předseda vlády Viliam Široký byl politbyrem pověřen, aby vypracoval text, který měl tvořit metodologický podklad pro následující stranickou diskuzi. Výsledkem byl materiál s názvem „Směrnice politického byra ÚV KSČ ke kampani k výsledkům XX. sjezdu KSSS“. Během projednávání zmíněného dokumentu na jednání politbyra ÚV KSČ na počátku března 1956 se ukázalo, že Široký ve svých Směrnících nevěnoval takovou

---

až roku 1951. PLECHANOVÁ, Běla, FIDLER, Jiří. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1997, s. 145 a s. 150-151 a BLAIVE, Muriel. *Československo a rok 1956*. Praha: Prostor 2001, s. 47-48.

<sup>15</sup> Zápis ze dne 19. dubna 1956. Charvát, J. *Můj labyrint světa*, s. 429.

<sup>16</sup> Zápis ze dne 6. března 1956. Jeřábek, Č. *V zajetí stalínismu*, s. 322-323.

<sup>17</sup> Profesor Charvát se dne 22. dubna nadále věnoval popisování atmosféry mezi straníky: „*Z Moskvy došel pokyn, aby se uvolnil režim. Svolávají se aktivity KSČ, a předčítá se tam jednak řeč Novotného, celá, jednak zkrácená verze Chruščovova projevu v politbyru po XX. sjezdu. Nicméně i tak je toho tolik, že straníkům jdou oči kolem.*“ Charvát, J. *Můj labyrint světa*, s. 429.

<sup>18</sup> Knapík, J. *V zajetí moci*, s. 255.

pozornost problematice kultu osobnosti, jak si představoval A. Novotný, což bylo příznačné i pro další jednání vrcholných i krajských představitelů komunistické strany v Československu. Novotný zdůrazňoval, že „v referátech na aktivech je třeba postavit některé otázky širěji“ a „že je třeba hovořit o kultu osobnosti Stalina“.<sup>19</sup> Novotný šel ve své kritice ještě dál, zdůrazňoval, že je třeba „vést stranu tak, aby se kritizovalo nahoru, strana si to žádá a je to právo člena, které je zakotveno ve stanovách“.<sup>20</sup> Atmosféru jednání politbyra, na němž byl Široký kritizován za nedostatečné zdůrazňování ducha Chruščovova projevu a na které navazovala jednání krajských, okresních organizací i základních organizací KSČ, charakterizovala snaha účastníků vyhnout se jakýmkoli ožehavým tématům. Řadoví straníci byli právem zmateni a nevěděli, jak s novými informacemi naložit.

I přes závěrečné projednávání XX. sjezdu KSSS a jeho důsledcích na konci března 1956, kdy Antonín Novotný hovořil před ústředním výborem o kultu osobnosti zcela otevřeně, neměla být stranická základna ani veřejnost s obsahem tajného projevu Nikity S. Chruščova seznámena. Nicméně je velmi pravděpodobné, že tato taktika nebyla zcela úspěšná.<sup>21</sup> Veřejnost včetně nižších komunistických funkcionářů jeho obsah – byť v omezené míře – znala a ačkoli nebyla seznámena se všemi fakty, podle znění Chruščovova projevu, který již od počátku března 1956 vysílala západní rádia určená pro střední Evropu (Svobodná Evropa, Hlas Ameriky atd.), bylo zřetelné, že „se něco děje“.<sup>22</sup>

Jednání vrcholných představitelů strany bylo vedeno snahou – přes ojedinělou sebekritiku – příliš do problematiky kultu osobnosti „nezabřednout“ a chovat se pokud možno tak, aby členové politbyra vyšli z jednání čistí a nezasažení. Mantrou ÚV KSČ se stala floskule, že

<sup>19</sup> Blaive, M. *Promarněná příležitost*, s. 55.

<sup>20</sup> NA, fond 02/2, sv. 88, ar. j. 106, schůze Politbyra ÚV KSČ 7. 3. 1956, bod 14, Zpráva o některých jednáních delegace ÚV KSČ na XX. sjezdu KSSS. Cit. dle Pernes, J. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 130.

<sup>21</sup> Části Chruščovova projevy byly otiskovány v západních denících. Hájek, M. *Paměť české levice*, s. 160.

<sup>22</sup> Blaive, M. *Promarněná příležitost*, s. 58.

ačkoli se v minulosti chybnému chování nevyhnula ani KSČ a v budoucnu bude třeba se obdobných chyb vyvarovat, generální linie strany byla správná. Protože u moci byli stále lidé spojení s Klementem Gottwaldem, idea kultu osobnosti a kritika na něj vztažena nebyla. Bylo ovšem třeba najít jasného viníka, na kterého by se přehmaty minulých mohly svést. KSČ jej našla jednak v popraveném generálním tajemníkovi Rudolfo Slánském, jednak v Gottwaldově zeti generálu Alexeji Čepičkovi, který byl politickým byrem odvolán ze svých funkcí 17. dubna 1956. Podle vedení strany měly personální čistky na nejvyšších místech Čepičkovým odvoláním skončit. Fakt, že kult osobnosti prorůstal stranickou základnou mnohem hlouběji, naznačil A. Novotný: „... kultu osobnosti jsme podléhali všichni. To není jen forma, ale systém. Mluví-li někdo, že bojoval proti kultu osobnosti, nevěřím mu“.<sup>23</sup>

Vedení strany se muselo vyrovnávat s rostoucí nespokojeností členů strany, kteří nespatořovali dosavadní kroky k vyrovnání se s kultem osobnosti za dostačující.<sup>24</sup> Na počátku května roku 1956 musel Antonín Novotný jménem politbyra konstatovat, že podle vnitrostranické diskuze je očekávána sebekritika členů ÚV a v některých krajích – jak uvádí pramen ze schůze politbyra ÚV – zaznívaly příspěvky, které odvolání

<sup>23</sup> NA, fond 01, zasedání ÚV KSČ 19.-20. 4.1956. Cit. dle Pernes, J. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 134.

<sup>24</sup> Například Josef Junk z Leninových závodů v Plzni si stěžoval tamějšímu vedoucímu tajemníkovi KV KSČ v Plzni na to, že se na konci dubna 1956 na aktivu komunistických funkcionářů nedostatečně hovořilo o jednání na ÚV, ale striktně se dodržoval program aktivu stanovený 14 dní dopředu. Zmíněný komunistický funkcionář ve svém dopise vedoucímu tajemníkovi psal: „Jsem toho názoru, že je trapné, nesprávné a nemístné, že podnikový výbor dodnes neinformoval členy závodních organizací o obsahu jednání ÚV, ačkoliv od jeho zasedání uplynul již týden,“ a ve své kritice pokračoval – „domnívám se, ... že takový postup [neprojednávání aktuálních závěrů ÚV] by byl nekomunistický, byrokratický a... členská masa by... musela přikročit k personálním změnám v takovém orgánu nebo k vytvoření orgánu nového... Toto vše... vyvolalo u některých funkcionářů přítomných na aktivu, jak jsem sám poznal, odpor a roztrpčení.“ Autor dopisu vedoucímu tajemníkovi KV KSČ kritizoval malou otevřenost vedoucích komunistů vůči veřejnosti: „Strana vždycky musí svoje 'tělo' otevřeně ukazovat masám, a to tělo musí být čisté a masy nás musí upozorňovat, kdyby čisté nebylo, protože jsme stranou dělnické třídy,“ závěrem dopisu napsal: „Je pochopitelné, že právě probíhajícími změnami v SSSR, ostatních lidově-demokratických zemích a u nás jsou někteří lidé desorientováni. Straniční funkcionáři by měli dát lidem orientaci. Aby ji mohli sami dávat, musí ji sami mít.“ SOA v Plzni, Fond Západočeský krajský výbor KSČ 1945-1990, ar. j. 3398, k. 449, Došlé písemnosti sekretariátu vedoucího tajemníka Jana Hlíny – došlá korespondence 1956-1962.



generála Čepičky hodnotily pouze jako počátek dalších personálních otřesů. Že ale žádaná sebekritika vrcholných komunistů nebyla reálná, bylo logické – vždyť kromě Alexeje Čepičky i další členové Politického byra byli přímo svázáni s kroky režimu z počátku padesátých let. Přiznat tyto chyby, ba až zločiny, se rovnalo politické sebevraždě.

Jak bylo řečeno výše, mezi řadovými členy po XX. sjezdu KSSS a částečném zveřejnění jeho závěrů, panovala nejistota, ale vzrušená nálada. Kraje volaly po rozsáhlejšímu vyrovnání se s minulostí, což by se ale neobešlo bez odvolání většiny členů politbyra. Stranické vedení se muselo s nastalou situací vyrovnat. Velký úspěch dosavadní vládnoucí elity bylo zamezení svolání mimořádného sjezdu KSČ, po němž volaly nejsilněji právě základní organizace KSČ. Požadavek svolání mimořádného sjezdu, který měl nahradit plánovanou celostátní konferenci KSČ, nejsilněji rezonoval v „nevýrobních organizacích“<sup>25</sup> (stranické organizace na některých vysokých školách, např. FF UK, Historickém ústavu ČSAV, Vysoké škole politické).<sup>26</sup> „Nevýrobní organizace“ také akcentovaly požadavky na přehodnocení kulturní politiky prostřednictvím kritiky místopředsedy vlády a člena politbyra ÚV KSČ Václava Kopeckého, ministra kultury Ladislava Štolla nebo Jiří Taufera, náměstka ministra kultury.

Vedení KSČ bylo nuceno požadavky základních organizací řešit. Antonín Novotný během zasedání ÚV KSČ přečetl projev, v němž postoj nejnižších složek KSČ hodnotil takto: *„Na některých aktivech se vyskytly jednotlivé hlasy, které vyslovovaly nedůvěru k ústřednímu výboru, žádaly sebekritiku jednotlivých členů ÚV KSČ a zvláště politického byra ÚV KSČ*

<sup>25</sup> Jedná se o dobový termín, viz. Knapík, J. *V zajetí moci*, s. 255.

<sup>26</sup> Situaci v dubnu roku 1956, kdy se rozhodovalo o vypsání mimořádného sjezdu, dokumentuje ve svých pamětech Miloš Hájek, v té době působící na Vysoké škole politické. Vedení a zaměstnanci Vysoké školy politické se podle něj rozdělili na dva tábory, stalinisty a „antistalinisty“. Většina pracovníků se vyslovila pro vypsání mimořádného sjezdu, klíčovým problémem se ale stalo, do jaké míry je možné stranu kritizovat a rozejít se s ÚV KSČ. Kompromisem se stal text resoluce Vysoké školy politické, v níž nebyl zmíněn požadavek sjezdu, ale ani jeho odmítnutí. Někteří z učitelů text resoluce nepodepsali a na podzim 1956, kdy se dubnové události řešily, byli nuceni ze školy odejít. Hájek, M. *Paměť české levice*, s. 163-165.

a dožadovaly se přísnějšího postupu proti těm, kteří se v minulosti dopustili chyb. Rovněž byly vzneseny návrhy na svolání sjezdu místo celostátní konference.<sup>27</sup> Novotný a s ním i zbytek stranického vedení, které projevovalo stále větší neochotu k dalším změnám, bylo rozčarováno množstvím rezolucí, prostřednictvím kterých se základní organizace dožadovaly svolání mimořádného sjezdu, a proto dokonce ty nejostřejší rezoluce a jejich autory obviňovalo z paktování se s třídním nepřítelem.<sup>28</sup> Již od dubna 1956 tak sílila kritika stranických špiček vůči československé inteligenci, kterou Novotný i Zápotocký ve svých projevech na dubnovém plénu ÚV KSČ označovali jako nejméně spolehlivou část společnosti, od níž nejvíce zaznívají požadavky po mimořádném sjezdu KSČ.<sup>29</sup> Ve stejném duchu hovořil i Václav Kopecký: „Je patrné, že se leckde s oprávněnou kritikou různých nedostatků spojují zcela liberalistické tendence, jež mohou fedrovat jen maloměšťácké živly, a že právě z těchto posic vycházejí mnohé destruktivní kritické výpady.“ Dále Kopecký konstatoval, že od všech „kladně kritických hlasů“ je nutno oddělit ty, které prohlašují, že v kultuře se vše dělalo špatně, ty, které „náhle vychvalují bez ohledu na rozdíl společenského řádu všechno na Západě“ a které „se snaží maloměšťáckými klevetami a pomluvami zdiskreditovat vedoucí pracovníky strany“. Dále Václav Kopecký kritizoval příslušníky inteligence, kteří „volají po mimořádném sjezdu strany“ a kteří „jsou schopni zanášet do strany vlivy nepřátelské propagandy a nepřátelské ideologie“.<sup>30</sup>

Podle reakcí základních organizací na kroky politbyra ÚV KSČ stranické vedení správně situaci vyhodnotilo tak, že mimořádný sjezd by znamenal nutné změny ve vedení strany, které pochopitelně nebyly v jejich zájmu. Proto označilo rezoluce požadující sjezd za

<sup>27</sup> NA, fond 02/2, sv. 100, ar. j. 116, bod 1, Závěry z projednávání usnesení ÚV KSČ. Cit. dle Blaive, M. *Promarněná příležitost*, s. 85.

<sup>28</sup> NA, fond 02/2, sv. 101-102, ar. j. 118, bod 20, schůze Politbyra ÚV KSČ 14. 5. 1956, Zhodnocení průběhu projednávání rezoluce březnového ÚV KSČ. Cit. dle Pernes, J. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 143.

<sup>29</sup> Knapík, J. *V zajetí moci*, s. 257.

<sup>30</sup> *Tamtéž*, s. 257.

nereprezentativní a podnikly naopak kroky ke svolání plánované celostátní konference strany. Konference se uskutečnila ve dnech 11. až 15. června 1956 a 694, resp. 722 delegátů, kteří se konference zúčastnili, bylo pojistkou proti zemětřesení ve straně. Delegáti celostátní konference totiž nebyli nominováni základními organizacemi KSČ, ale plenárními zasedáními krajských výborů.<sup>31</sup> A členové krajských výborů, na rozdíl od řadových členů KSČ, byli mnohem více spojeni se stalinismem a zločiny předešlých let. Skýtali tedy záruku, že v jejich zájmu, stejně jako v zájmu špičky KSČ, je co nejméně měnit zavedenou stranickou linii včetně obsazení nejvyšších míst.<sup>32</sup> Vedení strany si prostřednictvím celostátní konference a delegovaných straníků zvolilo konzervatismus a opustilo snahy o hlubší reformaci KSČ a destalinizaci, k níž část veřejnosti vzhlížela. Druhá celostátní konference se nesla ve znamení prázdných slov - konference vydala prohlášení, podle něhož byla „*generální linie výstavby socialismu v Československu správná*“ a „*drobné nedostatky*“ se podařilo odstranit.<sup>33</sup>

## **2.2 II. sjezd Svazu československých spisovatelů – nejsilnější ohlas liberalizace**

Mírná liberalizace, která byla v Československu na jaře 1956 započata, rezonovala v celé československé společnosti. Občané nebyli spokojeni s nedostatečnou informovaností, se snahou zatajit všechny skutky Stalina a československých stalinistů, které reprezentoval Klement Gottwald, a s kroky vedení komunistické strany vyhnout se odpovědnosti za předešlá léta.<sup>34</sup> Nejvýraznějším projevem požadavku přehodnocení

<sup>31</sup> TŮMA, Oldřich. *Maďarská revoluce 1956 a Československo*. In: Historik v soudobých dějinách. Milanu Otáhalovi k osmdesátým narozeninám. [Eds.] TŮMA, Oldřich, VILÍMEK, Tomáš. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2008, s. 218.

<sup>32</sup> Pernes, J. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 144-145.

<sup>33</sup> Pernes, J. *Snahy o upevnění komunistického režimu v Československu na přelomu 50. a 60. let*, s. 178.

<sup>34</sup> Pernes, J. *Československý rok 1956*, s. 601.

minulosti a rozloučením se se stalinismem byl II. sjezd Svazu československých spisovatelů ve dnech 22. až 29. dubna 1956, který se tak stal hlavní platformou proti dogmatismu stranického vedení.

Sjezd se konal krátce poté, co skončilo jednání ÚV KSČ projednávající kult osobnosti. Přestože byl sjezd připravován poměrně dlouho (od roku 1955) a na jeho přípravách se spolu s Ústředním výborem Svazu československých spisovatelů podílelo páté oddělení ÚV KSČ, jeho průběh byl poznamenán aktuálními událostmi, především kritikou Václava Kopeckého z dubnového zasedání ÚV KSČ. Na tomto zasedání byl přítomen mimo jiné předseda Svazu československých spisovatelů Jan Drda. Den před začátkem sjezdu, 21. dubna, došlo ke schůzce stranických delegátů svazu, na které došlo k výměně názorů mezi Antonínem Zápotockým a některými spisovateli.<sup>35</sup>

Jednání II. sjezdu Svazu československých spisovatelů se účastnili prezident Antonín Zápotocký, ministr kultury Ladislav Štoll, Zdeněk Nejedlý i předseda Národního shromáždění Zdeněk Fierlinger. Stanovisko sjezdu ve svých projevech představili Jan Drda a národní umělec Vítězslav Nezval, oba mnohaletí straníci. Drdův i Nezvalův příspěvek byly také ovlivněny atmosférou očekávaných změn, ale ani jeden z řečníků nepřekročil svůj stín. Drda se ve svém proslovu dotkl „špatných metod“, které byly uplatňovány i v literatuře. Hovořil o tom, že „pravda musí být stranická a stranickost musí být pravdivá a mezi těmito principy nemůže být rozpor“.<sup>36</sup> I Vítězslav Nezval poukazoval na minulé křivdy. „Ublížovalo se hodně“, uvedl Nezval. „A mnoho křivd není napraveno“.<sup>37</sup> Nezval jmenoval i konkrétní autory, kteří byli v minulých letech pronásledováni oficiální mocí a kterým nebylo umožněno publikovat: „Jaroslav Seifert se nedobrovolně na několik let odmíchl... Vladimír Holan mlčí dodnes, ke škodě naší literatury. Nebýt toho, že se František Hrubín musel znovu uvést jako autor dětských veršů, ... nečetli

<sup>35</sup> Knapík, J. *V zajetí moci*, s. 261.

<sup>36</sup> Pernes, J. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 135.

<sup>37</sup> *Tamtéž*, s. 136.

*bychom dnes od něho nádherné básně... Nadaný a původní Jiří Kolář stal se nadlouho literárním a lidským psancem.*<sup>38</sup> Hlavní problém však Nezval nespatořoval ve Stalinově kultu osobnosti ani v uplatňování vlivu L. Štolla nebo J. Taufera, nýbrž ve „slánštině“.<sup>39</sup>

Mezi dalšími diskutéry vyčnívaly nejvíce proslovy Františka Hrubína a Jaroslava Seiferta.<sup>40</sup> Hrubínův příspěvek byl na řadě dříve než Seifertův, zazněl během třetího dne sjezdu, a stavěl se kriticky k vedení Svazu československých spisovatelů i k ministrovi kultury Ladislavu Štollovi, jenž svou knihou „Třicet let boje za českou socialistickou poesii“ přispěl k persekuci některých umělců. „*Já píši a vydávám, ale zdalepak měl to právo na příklad Jiří Kolář*“, ptal se Hrubín. „*Jiří Kolář... byl brutálním útokem v Tvorbě zahrán do izolace a posléze existenčně zničen. To je nelidské, to je nekulturní! Kdo z nás si spokojeně chodí, spokojeně píše, spokojeně pobírá honoráře a klidně usíná, kdo se staví, jako by o ničem nevěděl, kdo neřekne nahlas: Zde se děje křivda!; je zakuklený maloměšťácký sobec.*“ Hrubín zmínil i persekuci Seiferta: „*Útok na Jaroslava Seiferta, útok surový hlavně tím, že v té době ohrozil i osobní bezpečnost básníkovu.*“<sup>41</sup> František Hrubín zmínil Štolla ve svém referátu i v pasáži, v níž se zastával básníka Františka Halase: „*Ladislav Štoll v Třiceti letech bojů užívá při hodnocení této [Halasovy] velké a statečné poesie také té metody, že z dovršeného Halasova díla vybírá slova a spojení jako ‘tlení’, ‘smrt’, ‘zdechlina’, ‘jíl pod rakví’, vytrhává verše a sloky, aby dokázal, že Halas byl chorobným pesimistou a přímo programovým škůdcem nové české poesie.*“<sup>42</sup>

<sup>38</sup> Jungmann, M. *Literárky – můj osud*, s. 36.

<sup>39</sup> Pernes, J. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 136.

<sup>40</sup> V témže roce – v červnu 1956 – se v Paříži konal sjezd československých spisovatelů-emigrantů. Kupodivu ale na pařížském sjezdu neměl II. sjezd československých spisovatelů velkou odezvu. Časopis Hlas exilu sjezd odsoudil jako „sebekritiku na povel“. Větší pozornost vzbudily pouze příspěvky Františka Hrubína a Jaroslava Seiferta, které v témže časopise autor článku pod šifrou „O.T.“ hodnotí jako „skutečně osobní a upřímná stanoviska“. Příbáň, M. *1956 - jiný sjezd spisovatelů*, s. 711.

<sup>41</sup> Bauer, M., ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22. – 29. 4. 1956*, s. 246.

<sup>42</sup> Diskuzní příspěvek Františka Hrubína, *Literární noviny*, ročník 4, č. 18, 27. 4. 1956, s. 10.

Největší ovace vyvolával proslov Jaroslava Seiferta, kterému bylo v padesátých letech znemožňováno publikovat, a tak již jen samotná jeho přítomnost vyvolávala mezi přítomnými odezvu.<sup>43</sup> Ve svém proslovu se Seifert dotkl konkrétních jevů. Nejdříve hovořil o obecné povinnosti spisovatele: *„Kéž bychom v této chvíli my spisovatelé byli opravdovým svědomím svého národa, kéž bychom byli svědomím svého lidu. Neboť, věřte, obávám se, že jsme jím nebyli již po více let, že jsme nebyli svědomím zástupů, svědomím milionů, ba dokonce, že jsme ani nebyli svědomím sebe samých.“* Dále se věnoval nucené cenzuře i autocenzuře: *„Znova a znova slyšíme tu zaznívatí, a to z úst nikterak nevýznamných, že je zapotřebí, aby spisovatel psal pravdu. To znamená, že spisovatelé v posledních letech pravdu nepsali. Psali nebo nepsali? Dobrovolně či nedobrovolně? Ochotně či neochotně? Bez nadšení či s vřelým souhlasem?“<sup>44</sup>*

Na konci svého příspěvku Seifert shrnul „úlohu“ Svazu: *„Jsem přesvědčen, že naší povinností je přistoupit ihned k odčinění křivd. A naléhavé požadavky shrnuji do těchto dvou – Zaprvé: Vyzvěte umlčené a neprávem vyloučené spisovatele, kteří jsou ovšem toho jména hodni, k spolupráci. Nečekejte, až přijdou sami a budou prosit. Sotva by přišli, neboť není hodno spisovatele, aby prosil. Dejte jim možnost, aby odpověděli dnes na útoky, na které nemohli odpovědět, když byli vylučováni z literatury, já to sám zažil! Zadruhé: Uvažujme o spisovatelích uvězněných, myslíme na jejich lidský osud. Nemám ovšem práva souditi tu jejich vinu. Vinu, chyby, omyly. Ale mám právo jako český básník vysloviti domněnku, že pykali dost za tyto své politické viny a omyly.“<sup>45</sup>* Ačkoli vyslovil Seifert požadavky na propuštění některých vězněných autorů, jejich politickou vinu nepopíral: *„To, co tu říkám, dozajista*

<sup>43</sup> Bauer, M., ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22. – 29. 4. 1956*, s. 27.

<sup>44</sup> Diskuzní příspěvek Jaroslava Seiferta, *Literární noviny*, ročník 4, č. 19, 29. 4. 1956, s. 9.

<sup>45</sup> Diskuzní příspěvek Jaroslava Seiferta, *Literární noviny*, ročník 4, č. 19, 29. 4. 1956, s. 10.

*neznamená, že bych se ztotožňoval snad s jejich politickými názory, které jsou a byly v rozporu s názory mými i s názory nás všech.*<sup>46</sup>

Jaroslav Seifert svými požadavky na rehabilitaci persekovaných autorů navázal na Vítězslava Nezvala, jenž otevřel toto téma již dříve, na uzavřeném jednání ústředního výboru Svazu československých spisovatelů na počátku dubna 1956. Nezval upozorňoval na to, že „v roce 1948 bylo mnoho členů vyškrtáno a že je třeba tyto věci znovu projednat a případné křivdy napravit“. K Nezvalovým podnětům se ještě na tomto jednání připojili členové Svazu československých spisovatelů, kteří jmenovali další autory, jejichž případy považovali za nutné revidovat. Na uzavřeném jednání se vedení dohodlo, že bude nutné „projednat záležitosti těch spisovatelů, kteří nejsou členy Svazu a u nichž je zřejmo, že jde o nějakou křivdu... Usneseno uložit předsednictvu, aby našlo vhodnou formu, jakým způsobem by se daly vyřešit a případně definitivně uspořádat případy křivdy na spisovatelích, kteří nejsou členy Svazu.“<sup>47</sup> Přinejmenším pro členy ÚV SČSS nebyl Seifertův projev přednesený na II. sjezdu Svazu československých spisovatelů překvapením, protože o obdobném tématu jednali o několik týdnů předtím.<sup>48</sup>

II. sjezd Svazu československých spisovatelů zapadal do celospolečenské debaty o změnách, jejíž počátek vyvolala pod dojmem XX. sjezdu KSSS samotná komunistická strana. V duchu kritiky výstavby socialismu v Československu v minulých letech se účastníci sjezdu velmi kriticky vyjadřovali k osobě Stalina, ke kultu osobnosti a v některých případech i k vedoucím osobnostem kultury a potažmo i politbyra ÚV KSČ – především k osobě ministra kultury Ladislava Štolla a básníka (a funkcionáře KSČ) Jiřího Taufera, kteří v padesátých letech vládli československé kultuře „pevnou rukou“. Spisovatel Čestmír Jeřábek se účastnil jednání svazu v budově Národního shromáždění a i on ocenil otevřené výstupy jmenovaných spisovatelů i reformní směřování svazu.

<sup>46</sup> Bauer, M., ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22. – 29. 4. 1956*, s. 465.

<sup>47</sup> *Tamtéž*, s. 26-30.

<sup>48</sup> *Tamtéž*, s. 27.

Do deníku si zapsal následující: *„Její prostory [budovy Národního shromáždění] byly poprvé po dlouhých letech opět svědky skutečného parlamentárního jednání, při kterém si řečníci nedávali ubrousek před ústa. Otrásajícím dojmem působil projev básníka Hrubína, jenž nebyl ničím jiným nežli plamennou obžalobou tyranského režimu. Za přítomnosti Zápotockého... celé shromáždění povstalo a demonstrativně tleskalo řečníkovi... O něco později dovršil ještě Hrubínův soud nad uplynulými roky temna básník Jaroslav Seifert. Při tajné volbě nového svazového výboru propadl najfanatičtější obhájce komunistické 'linie' Jiří Taufer... Drda a Nezval s bídou a při nejmenším počtu odevzdaných hlasů uhájili své členství ve výboru. Nejvíce hlasů dostali Hrubín a Seifert.“<sup>49</sup>*

Politbyro ÚV KSČ, které se sjezdem a jeho závěry začalo zabývat až v květnu roku 1956, jej zpočátku nemohlo jednoznačně odsoudit, protože jeho některé výstupy navazovaly na XX. sjezd KSSS. *„V procesu oprávněné revize celé řady zastaralých názorů se pochybovalo i o nezvratných pravdách a působila demagogie apelující na individualistický anarchizující charakter spisovatelů podporovaný nad to zvenčí nespokojenými pražskými intelektuály. Proto je tak obtížné jednoznačně hodnotit a charakterizovat sjezd, který ve správné snaze hodnotit celou řadu vážných problémů umění a života, vyvolaných XX. sjezdem KSSS, přinesl spolu s některými kladnými výsledky i celou řadu nesprávných a popletených názorů a dokonce i jednotlivých nepřátelských výpadů.“<sup>50</sup>* Zatímco ještě nedávno by radikální filipika některých účastníků sjezdu – Hrubína, Seiferta nebo Kataríny Lazarové<sup>51</sup>

<sup>49</sup> Zápis ze dne 30. dubna 1956. Jeřábek, Č. *V zajatí stalinismu*, s. 327-328.

<sup>50</sup> NA, Archiv ÚV KSČ, fond 02/2, sv. 103, a. j. 119. Politické byro ÚV KSČ 21. 5. 1956. Cit. dle Knapík, J. *V zajatí moci*, s. 268.

<sup>51</sup> Lazarová se ve svém vystoupení věnovala povinností československé inteligence: *„... Chtěla bych připomenout dobu... před X. sjezdem KSČ, kdy 'kdy se viděl v každém inteligentovi nepolapený zločinec'... Byly to časy, kdy někteří divže neschovávali své diplomy a maturitní vysvědčení jako ilegální tisk... Nastala směšná a tragická situace, kdy se stal podezřelým každý, kdo neměl aspoň jednoho rodiče negramotného a nebyl aspoň ze šestnácti dětí... A jak jsme se zachovali tehdy my, inteligenti a svědomí národa? Postavili jsme se proti nemarxistickým názorům a lidským metodám, které na základě neexistujících zákonů a nařízení*



- neskončila nepotrestána, nyní, v době očekávaných změn, nebylo možné závěry sjezdu spisovatelů jednoznačně odmítnout. Politické byro konstatovalo, že „je obtížné [sjezd] jednoznačně hodnotit a charakterizovat“, konstatovalo také však, že „odhalil veliké slabiny v politicko - ideové úrovni spisovatelů“.<sup>52</sup> Největší pozornosti se samozřejmě dostalo citovaným příspěvkům Františka Hrubína a Jaroslava Seiferta. Zatímco Hrubína vzalo stranické vedení na milost a bylo ochotno „Hrubínovi politicky pomoci, neodradit jej, stále s ním pracovat“, Seifertovy závěry politbyro hodnotilo „podstatně hůře“, protože vznesl i politické požadavky.<sup>53</sup>

Vedení KSČ si vytklo za cíl výrazně „zesílit politickoideologickou práci mezi spisovateli“, k čemuž měla přispět „likvidace monopolu“ Literárních novin, které v době sjezdu publikovaly příspěvky řečníků, ačkoli v některých případech v cenzurované podobě.<sup>54</sup> Literární noviny byly nejrozšířenějším kulturním periodikem v tehdejší Československu, a proto měly na čtenáře také největší vliv. Vedení KSČ sice zkritizovalo publikování „nevhodných“ příspěvků, ale namísto zákazu vydávání Literárních novin, které by pravděpodobně následovalo v době před rokem 1956 a před XX. sjezdem KSSS, muselo stranické vedení sáhnout k sofistikovanější metodě omezení vlivu „Literárek“. V následujícím roce proto začaly vycházet dva další kulturní časopisy – svou činnost obnovila

---

vystěhovávaly lékaře a inženýry v akci B? My jsme mlčeli... Když tedy hovoříme o křivdách, uvědomme si, že bumerang se nám vrátil, udeřil nás bolestně, ale spravedlivě! Nebyli jsme svědomím národa, nechávali jsme se strhnout a bez rozmyšlení přisluhovali i zlému.“ Bauer, M., ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů* 22. – 29. 4. 1956, s. 576.

„Akce B“ měla vyčistit velká města od „reakčních živlů“. Akce byla započata v roce 1952 a ukončena v srpnu následujícího roku. Největší rozsah měla v Praze, Brně a Ostravě a celkově postihla několik tisíc lidí. Kromě ideologických důvodů – zásahu proti „nepřátelským osobám“ – hrála roli také snaha zmírnit nedostatek volných prostor pro mateřské školy apod. Knapík, J., Franc, M. a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*, s. 112-113.

<sup>52</sup> NA, fond 02/2, sv. 115 ar. j. 138, bod 8, schůze Politbyra ÚV KSČ 21. 5. 1956, Zpráva a závěry z II. sjezdu československých spisovatelů. Cit. dle Pernes, J. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 138-139.

<sup>53</sup> Knapík, J. *V zajetí moci*, s. 268.

<sup>54</sup> *Tamtéž*, s. 269.

Tvorba coby orgán ÚV KSČ a založen byl časopis Kultura, který spadal pod ministerstvo školství a kultury.

Hodnocení závěrů II. sjezdu československých spisovatelů lze pojímat jako vodítko k hodnocení tehdejší celospolečenské situace. Zatímco zpočátku se ani Rudé právo k němu nestavělo výrazně kriticky, dokonce otisklo výňatky z projevů, během roku 1956 se hodnocení sjezdu začalo měnit. 10. června v Rudém právu vyšel článek, který jako první veřejně odsoudil Jaroslava Seiferta. Podle autora zmíněného článku Josefa Rybáka, který zpochybňoval upřímnost Seifertova požadavku pravdivosti, jeho projevu *„dosud nadšeně tleskají pánové ze Svobodné Evropy“*. Dále Rybák nepřímou Jaroslava Seiferta obvinil z toho, že neobhájí zájmy socialistické společnosti: *„Víme, že sjezd našich spisovatelů vyvolal veliký a živý ohlas v naší veřejnosti, která dychtivě čeká na každé nové literární dílo z naší současnosti, a že na tento široký a pochopitelný zájem se přilepili i ti, jimž osud naší literatury i život našeho lidu neleží na srdci.“*<sup>55</sup>

Naopak časopis Nová mysl, jehož podtitul zní Teoretický a politický časopis ÚV KSČ, ocenil v červnu 1956 přínos sjezdu, protože *„nejdůležitějším ziskem sjezdu... je, že jím byl v plné šíři nastolen duch svobodně tvůrčí diskuze, otevřené výměny názorů. Její zásady nebyly pouze proklamovány, ale už konkrétně uskutečněny“*. Článek se vyjadřoval i k příspěvku Jaroslava Seiferta. Jeho názory zde byly vylíčeny jako *„negativistické“*, které by ale neměly být slepě kritizovány, naopak by měly sloužit jako podklad pro další diskuzi: *„Avšak ani tyto nesprávné názory... nelze v přítomné situaci pouze obecně zatracovat a opatřovat je diskreditujícími nálepkami. Je třeba se vážně zamyslet nad příčinami a hlubšími souvislostmi těchto omylů a překonávat je... přesvědčivými argumenty.“*<sup>56</sup>

<sup>55</sup> „O Bratislavě a spisovatelské konferenci“, Rudé právo, roč. 36, číslo 161, 10. 6. 1956, s. 4.

<sup>56</sup> „Vytvořit zdravě ovzduší pro tvůrčí práci“, Nová mysl, roč. 10, číslo 6, červen 1956, s. 521-527.

Později v roce 1956 začalo vedení KSČ na II. sjezd spisovatelů nahlížet jako na příklad působení „protisocialistických sil“ v Československu.<sup>57</sup> Signálem o tom, že staré stalinistické vedení není ochotno se svých postojů vzdát, byl projev Václava Kopeckého, člena politbyra ÚV KSČ a místopředsedy vlády, na celostátní konferenci KSČ v červnu 1956. Kopecký na konferenci přednesl plamenný projev, v němž se postavil ostře proti sjezdu a řečníkům, kteří na něm kriticky vystoupili – jednalo se první odsouzení sjezdu ze strany vrcholného představitele KSČ.<sup>58</sup> Václav Kopecký odsoudil všechny řečníky II. sjezdu spisovatelů – kromě výstupů Zápotockého, Taufera, Štolla a Nezvala – a jejich projevy označil za opoziční a namířené proti režimu, činnost Literárních novin Kopecký přirovnal k vysílání Svobodné Evropy.<sup>59</sup> Kopecký svým výstupem předběhl samotné politbyro, jelikož to v té době ještě nepřijalo žádné stanovisko, které by sjezd odmítalo. Nicméně protože jeho projev posvětili delegáti celostátní konference a protože se názory členů politbyra s obsahem jeho proslovu ztotožňovaly, byl Kopeckého projev politbyrem oficiálně schválen.<sup>60</sup>

### 2.3 Maďarská revoluce a Československo

Události roku 1956 ve východním bloku, především revoluce Maďarsku, dalším liberalizačním opatřením v Československu nepřály. Ve skutečnosti představitele Československa, podobně jako ostatní státy

<sup>57</sup> Směřování československé kultury na konci padesátých let, během nichž byly závěry sjezdu kritizovány, vyvrcholil na celostátní konferenci Svazu československých spisovatelů ve dnech 1. až 2. března 1959, na níž přednesl hlavní referát Ladislav Štoll a ve kterém požadoval „skoncovat s tradicí ‘ducha II. sjezdu spisovatelů’“. Bauer, M., ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů* 22. – 29. 4. 1956, s. 32.

<sup>58</sup> Pernes, J. *Snahy o upevnění komunistického režimu v Československu na přelomu 50. a 60. let*, s. 180.

<sup>59</sup> Knapík, J. *V zajetí moci*, s. 269.

<sup>60</sup> M. Hájek, který se jako představitel Vysoké školy politické účastnil konference jako host, o projevu V. Kopeckého napsal: „[Byl to] ledový závan stalinismu... Kopecký použil veškerého umění demagoga, například: ‘Oni se domnívali, že lid se postaví za ně. Ale lid vyšel prvního máje do ulic a skandoval: At’ žije KSČ, At’ žije KSČ, At’ žije KSČ.’“ Hájek, M. *Paměť české levice*, s. 166.

východního bloku, vývoj událostí v Maďarské lidové republice upřímně vyděsil. Politbyro ÚV KSČ o dalších krocích jednalo následující den po vypuknutí prvních nepokojů v Budapešti, tj. 24. října 1956, kdy si vyslechlo zprávu ministra vnitra Rudolfa Baráka. S přijetím konkrétního stanoviska však politické byro čekalo na příjezd prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného, jenž se v té době nacházel v Moskvě, kde probíhala jednání prezidia Ústředního výboru KSSS za přítomnosti členů komunistických stran sovětského bloku o situaci v Polsku a Maďarsku.<sup>61</sup>

Závěry XX. sjezdu KSSS události v Polsku, kde byla velká nespokojenost obyvatel s neutěšenou hospodářskou situací, pouze eskalovaly. Díky XX. sjezdu a úmrtí dosavadního vůdce Polské sjednocené dělnické strany Boleslawa Bieruta v březnu 1956 byly otevřeny možnosti k projednání hospodářských i politických otázek. Částečná reflexe režimu sice přišla již dříve, například v roce 1955 byly propuštěny dva tisíce politických vězňů včetně Wladyslawa Gomulky, ale až v roce 1956 se ve společnosti vzedmula vlna požadující širokou liberalizaci země. Příným katalyzátorem se stal text Chruščovova projevu „O kultu osobnosti a jeho důsledcích“, který na rozdíl od Československa nebyl stranickým vedením utajován, ale byl publikován v polském tisku a s jeho zněním se mohly seznámit statisíce Poláků.<sup>62</sup> Díky těmto faktorům získala polská veřejnost příležitost k manifestaci své nespokojenosti. Poprvé se tak stalo v červnu 1956, kdy v Poznani vypukla všeobecná stávka. Demonstrace přerostly v pouliční boje, při nichž zemřelo 53 dělníků. Postupná gradace polských událostí přiměla v říjnu roku 1956 stalinistické vedení PSDS k připuštění myšlenky, že krizi může zvrátit pouze návrat Gomulky do vedení strany. Gomulka, do úřadu dosazen díky podpoře Chruščova, v krátké době rozmělnil potenciál reformního hnutí v Polsku. Výjimkami byl venkov, kde Gomulka zastavil

---

<sup>61</sup> Pernes, J. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 159.

<sup>62</sup> *Tamtéž*, s. 152.

násilnou kolektivizaci, a katolická církev, která si i nadále udržela privilegované postavení.<sup>63</sup>

V Maďarsku dostaly události spád na podzim 1956. Stalo se tak v důsledku manifestačního pohřbu ostatků L. Rajka na počátku října 1956 a především demonstrace podpory polským dělníkům v Poznani. Maďarští občané, vedení reformním Petöfiho kroužkem,<sup>64</sup> svolali v Budapešti na 23. října demonstraci, které se zúčastnilo na 200 000 lidí. První zmínky o maďarských událostech přineslo veřejnosti Rudé právo 25. října 1956 v krátké zprávě nazvané „*Vážné události v Maďarsku*“ s podtitulem „*Kontrarevoluční živly vyvolaly krvavé nepokoje*“. Protirevoluční postoj redakce nastiňoval úvodník zmíněného čísla, které maďarskou revoluce jednoznačně odmítli.<sup>65</sup> Rudé právo také otisklo vyjádření Československé strany lidové, Československé strany socialistické i Československého svazu spisovatelů, které vyjádřily podporu politiky KSČ a odmítly jakékoli zpochybnění stávajícího politického režimu v Československu.<sup>66</sup> Čestmír Jeřábek své rozčarování z postoje československého stranického vedení popisuje slovy: „*Naše žurnalistika se konečně ozvala. Slibuje jménem národa, jehož se ovšem na nic neptala, že se u nás nic nezmění. A zase obvyklá komedie: adresy oddanosti ze závodů, fabrik, kolchozů – vše přirozeně 'spontánní' a bez pokynů shůry.*“<sup>67</sup> Ve stejném duchu jako Rudé právo psaly i ostatní ústřední deníky, Lidová demokracie, Práce a Mladá fronta, jejichž zprávy o situaci v Maďarsku byly oficiálními texty tiskové kanceláře schvalovanými sekretariátem ÚV KSČ.<sup>68</sup>

<sup>63</sup> NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století*. II. část. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml. 2000, s. 23.

<sup>64</sup> Petöfiho kroužek vznikl v březnu 1956 jako diskuzní klub při maďarské mládežnické komunistické organizaci. Pořádal debataní večery, které se staly politickou manifestací.

<sup>65</sup> „*Pevně cestou socialismu*“, Rudé právo, roč. 37, č. 298, 25. 10. 1956, s. 1.

<sup>66</sup> „*Prohlášení rozšířeného předsednictva ÚV Čs. strany lidové: V Neochvějně jistotě k společným cílům*“, „*Dopis spisovatelů Ústřednímu výboru KSČ*“, Rudé právo, roč. 37, č. 299, 26. 10. 1956, s. 1.

<sup>67</sup> Jeřábek, Č. *V zajetí stalinismu*, s. 349.

<sup>68</sup> Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*, s. 477.

Na mimořádném zasedání politického byra 25. října seznámil A. Novotný vedení KSČ se závěry moskevského jednání. Politbyro uložilo ministerstvu vnitra povinnost vyhlásit pohotovost policejních složek, a pokud by byla situace mimořádně vážná, sekretariátu ÚV KSČ dalo za úkol vyhlásit pohotovost Lidových milicí a informovat o vývoji situace v Maďarsku i nižší straníky. Největší obavy u vedení KSČ vyvolávala možnost rozšíření nepokojů mezi maďarskou menšinou na jižním a východním Slovensku a také 28. říjen, den 38. výročí samostatnosti Československa, kterého mohly protikomunistické síly v Československu využít k demonstracím a veřejné podpoře reformních hnutí v sousedních státech.<sup>69</sup> Zdeněk Mlynář, komunista a pozdější protagonista pražského jara, ve svých pamětech popisoval atmosféru strachu mezi komunisty v Československu: „... *já osobně bych lhal, kdybych dnes tvrdil, že mě tehdy zajímaly jen obecně politické a ideologické problémy tzv. maďarských událostí. Neboť kromě těchto problémů tu byla docela konkrétní představa davu, který lynčuje a věší komunisty na kandelábrech. A z tehdejších osobních debat s velmi mnoha komunisty různých generací se pamatuji, že tato představa také zaměstnávala jejich mysl... My komunisté jsme tehdy měli strach.*“<sup>70</sup>

Záhy se tyto obavy ukázaly jako zčásti oprávněné. K žádné velké demonstraci sice nedošlo, nicméně protirežimní síly nezůstaly zcela pasivní. Objevilo se několik regionálně omezených incidentů – 27. října v Jičíně napadlo osm lidí muniční sklad. Útok nebyl úspěšný, ale obava vedoucích orgánů z podobných akcí vedla k vypracování plánu na obranu ústředních úřadů v Praze. Větší ambice měla skupina protikomunisticky smýšlejících osob, která byla zadržena pracovníky ministerstva vnitra poté, co byla infiltrována konfidenty. Skupina byla zatčena taktéž 27. října, jejím cílem bylo svolat na 28. říjen demonstraci na Václavském náměstí v Praze, která by eskalovala situaci v Československu podobně

<sup>69</sup> Tůma, O. *Maďarská revoluce 1956 a Československo*, s. 220.

<sup>70</sup> MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremli*. Praha: Mladá fronta 1990. Cit. dle Tůma, O. *Maďarská revoluce 1956 a Československo*, s. 222.

jako v Budapešti.<sup>71</sup> Zadržením části opozičních sil ale nebezpečí vypuknutí masového odporu v Československu nepominulo. Politbyro mělo zprávy o tom, že sympatie s vývojem v Maďarsku rezonují převážně mezi studenty a mladými lidmi.

Atmosféra v Československu nebyla příliš nakloněna protirežimním akcím. Situace se změnila mocenským zásahem Sovětského svazu v Maďarsku na začátku listopadu 1956. Vedení KSČ si oddechlo, ale naopak část společnosti se radikalizovala. Pokud byla do té doby veřejnost v Československu spíše zdrženlivá, po této demonstraci síly se začaly ve větší míře objevovat radikálnější projevy. Spisovatel Pavel Spunar ve svých deníkových zápisech popsal atmosféru v Československu na podzim roku 1956 takto: *„Střední Evropou se ... přehnaly velké dějiny a komunistické režimy v Polsku a Maďarsku se roku 1956 zachvěly... Stalinismus se přežil, ale držel stále moc. Také u nás se starý aparát bránil kritice a tlaku mladých. Pohrobci stalinských metod zůstávali sice silní, přesto se nepokoj šířil. Začínalo tání, které přerušovaly vlny mrazu.“*<sup>72</sup>

KSČ musela zasáhnout propagandistickou kampaní. Periodika vytiskla mimořádná čísla, v nichž bylo oslavováno „vítězství nad kontrarevolučními živly“ a fakt, že „československý lid v krizi obstál“. Nicméně i přes snahu režimu se nepodařilo část veřejnosti přesvědčit; z policejních zdrojů vyplývá, že společnost se rozdělovala na tři skupiny – lidé podporující postoje KSČ, lidé nerozhodní a skupina lidí politiku KSČ odmítajících a sympatizujících s reformním hnutím v Polsku a Maďarsku. Právě na počátku listopadu se objevovalo největší množství hlášených protirežimních akcí, které přicházely ze všech krajů Československa, nicméně jednalo se o samostatné, nepromyšlené akce, stopy organizovaného hnutí ministerstvo vnitra neodhalilo.

---

<sup>71</sup> Pernes, J. *Ohlas maďarské revoluce roku 1956 v československé veřejnosti*, s. 515.

<sup>72</sup> SPUNAR, Pavel. *Vlny vzpomínek*. Rodina – studia – akademie. Praha: Academia 2010, s. 161.

Možnost eskalace občanské nespokojenosti nutila vedení strany k ráznému zakročení. Politbyro uložilo prezidentu Antonínu Zápotockému vypracovat projev, který byl odvysílán 3. listopadu v Československém rozhlase. Zápotocký v něm odsoudil revoluci v Maďarsku jako „*kontrarevoluci, která rozpoutala fašistický bílý teror proti pracujícím lidu. Její ruce jsou poskvrněny krví tisíců povražděných dělníků a prostých lidí všech vrstev. Maďarská reakce ruku v ruce se západními imperialisty začala provádět dlouho připravovaný plán, namířený nejen proti lidové moci v Maďarsku, ale ve svých důsledcích proti všem socialistickým zemím, proti světové míru*“, odmítl zpochybňování komunistické vlády a ideologie v Maďarské lidové republice.<sup>73</sup> Profesor Josef Charvát ve svém deníku popisuje upevnění režimu v Československu: „*V Budapešti se věší, popravuje, střílí. Našim soudruhům otrnulo... Odrzli, a začínají se starými metodami.*“<sup>74</sup>

Dalším krokem k upevnění vlivu nad veřejným míněním bylo zavedení pravidelné rubriky v Rudém právu, které popisovalo občanské nepokoje v Maďarsku, pochopitelně nikoli bez ideologického zabarvení.<sup>75</sup> Nicméně popis krutostí odehrávajících se v Budapešti ve jménu liberalizace režimu měl na československou společnost požadovaný účinek – podle policejních hlášení se odpůrci režimu u nás obávali podobných krveprolití, a proto v mnoha případech od demonstrace svých stanovisek upustili, reformní nálada v Československu začala upadat. Díky masivní kampani vedení KSČ nebyli českoslovenští občané ochotni následovat maďarský model otevřené ho vystoupení proti stranickému

<sup>73</sup> „*V pevné jednotě půjdeme dále cestou socialismu a lepšího života: Projev presidenta republiky soudruha Antonína Zápotockého*“, Rudé právo, roč. 37, č. 308, 4. 11. 1956, s. 1.

<sup>74</sup> Zápis ze dne 4. listopadu 1956. Charvát, J. *Můj labyrint světa*, s. 449.

<sup>75</sup> I v celostátních novinových titulech se kromě převažujícího trendu naprosté loajality s vedením Komunistické strany Československa objevovaly kritické hlasy. V závěrečném hodnocení maďarských událostí, které bylo schválené sekretariátem ÚV KSČ, hodnotilo úlohu tisku. Vedle pochvalných hodnocení vyjadřovalo ÚV KSČ znepokojení nad tím, že „*v redakcích zdaleka není stav takový, aby mohl vést k uspokojení... znovu část redaktorů podléhá nepřátelské propagandě, přehlíží úlohu kontrarevoluce v Maďarsku, vyslovuje souhlas s Titovými závěry [kritickými k příčinám vypuknutí nepokojů], přisuzuje vinu za události v Maďarsku vztahům Sovětského svazu k lidovým demokraciím.*“ Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*, s. 478.



vedení, Československo však nemohlo následovat ani příklad svého dalšího souseda, Polska, protože zde chyběly základní předpoklady. Neexistovalo zde žádné reformní křídlo komunistické strany ani silná osobnost typu Wladysława Gomułky, která by reformní či opoziční křídlo dokázala vytvořit.<sup>76</sup> Policejních hlášení proto mohla s uspokojením konstatovat, že není třeba obávat se masového vystoupení proti stávajícímu režimu v ČSR.<sup>77</sup>

### 3 UPEVNĚNÍ REŽIMU A KONSOLIDACE ČESKOSLOVENSKÉ SPOLEČNOSTI

Vedení KSČ si bylo vědomo, že je třeba společnost konsolidovat a minimalizovat tak nebezpečí vypuknutí případných projevů nepokoje. Pomoci v tom měly nástroje, které se již v minulosti osvědčily - štědrá sociální politika a zvyšování životní úrovně.<sup>78</sup> Ostatně sociální politiku Československa pochvalně hodnotil i Nikita Chruščov a dalším socialistickým státům ji dával za vzor.<sup>79</sup> Populistickou politiku komunistické strany popisuje ve svém deníku spisovatel Čestmír Jeřábek: *„Čekalo se už delší dobu, že naše rodná strana a vláda udělají nějaké gesto, aby si získaly přízeň národa a odvrátily možné nebezpečí... Dnes je to tady: noviny oznamují 'další snížení' cen životních potřeb, také masa, mléka, vajec apod.“*<sup>80</sup>

<sup>76</sup> Pernes, J. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 180.

<sup>77</sup> KSČ dbala na to, aby byla dobře informována o atmosféře v zemi. Proto záhy po vypuknutí nepokojů v Maďarsku aktivizovala síť udavačů a konfidentů. Kromě informací o veřejném mínění tito udavači přinášeli cenné zprávy o protirežimních akcích – šíření letáků, vylepování plakátů atd. Pernes, J. *Ohlas maďarské revoluce roku 1956 v československé veřejnosti*, s. 516-517.

<sup>78</sup> Na několikeré snižování cen upozorňovalo i *Rudé právo* ve svých úvodnicích, v nichž hodnotilo maďarskou „kontrarevoluci“ a její případný dopad na Československo. *„Celá země stojí v jednom říku pod vedením strany“*, *Rudé právo*, roč. 37, č. 299, 26. 10. 1956, s. 1.

<sup>79</sup> Hlavním nástrojem zvyšování životní úrovně se mělo stát postupné snižování maloobchodních cen, které se během let 1953-1956 snížily šestkrát, což během pouhých tří let znamenalo snížení o osmnáct procent. Pernes, J. *Československý rok 1956*, s. 612-613.

<sup>80</sup> Zápis ze dne 29. listopadu 1956. Jeřábek, Č. *V zajetí stalinismu*, s. 355.

V roce 1956 byly například maloobchodní ceny sníženy dvakrát, nejdříve k 1. dubnu, kdy se toto opatření osvědčilo jako prostředek uklidnění pohnuté atmosféry po XX. sjezdu komunistické strany Sovětského svazu.<sup>81</sup> Kromě snižování cen se vedení KSČ rozhodlo pro uplatňování vstřícné mzdové politiky: během roku 1956 přineslo Rudé právo zprávy o zvýšení mezd pracovníků ve zdravotnictví, úředníků ve výrobě; dále se jednalo o zkrácení pracovní doby, zvýšení nízkých důchodů apod.<sup>82</sup> Podle Jiřího Pernese sehrála právě štedrá sociální politika roli rozhodujícího faktoru, který v Československu zabránil vypuknutí nepokojů jako v Polsku a Maďarsku, kde byla životní úroveň mnohem nižší.

Situace v Československu byla díky výše zmíněným krokům KSČ skutečně podstatně méně reformně naladěná než na jaře roku 1956. Komunisté opět získali podporu i místních stranických shromáždění, která přehodnocovala svůj předchozí postoj – zatímco na konci října 1956, kdy se dozvídala první informace o událostech v Maďarsku, odmítali někteří straníci nadále nosit stranický odznak, v listopadu „*stranická shromáždění oceňovala správnost politiky ÚV KSČ po XX. sjezdu, kdy ÚV nedovolil oslabit diktaturu proletariátu různými demokratizačními opatření*“ a objevovaly se i hlasy, které kritizovaly zveřejnění takzvaného kultu osobnosti, protože v něm spatřovaly důvod všech nepokojů.<sup>83</sup>

Zpětné hodnocení maďarské „hrozby“ se stalo hlavním námětem jednání vedení KSČ pro zbytek roku 1956. Ústřední výbor KSČ, v němž byli stále zastoupeni komunisté spojení s érou stalinismu, využil situace ve východním bloku, jež nahrávala zavedení politiky netolerance proti dalším reformním snahám. Na zasedání ÚV KSČ 5. až 6. prosince 1956, které bylo věnováno mezinárodní situaci, opustil Antonín Novotný svou

---

<sup>81</sup> Dne 9. dubna glosuje Čestmír Jeřábek ve svém deníku dubnové snižování cen, které nebylo podle jeho popisu nijak přelomové: „*Chodíme městem a studujeme za výklady obchodů nové, snížené ceny zboží. Ani tentokráte nedošlo na základní životní potřeby, na chleba a na maso.*“ Jeřábek, Č. *V zajetí stalinismu*, s. 326.

<sup>82</sup> Pernes, J. *Československý rok 1956*, s. 613.

<sup>83</sup> *Tamtéž*, s. 615.

předchozí rétoriku a kult osobnosti zde označil za „*argument reakční propagandy*“. Novotného referát vytvořil základ resoluce ÚV KSČ, v níž je problematika kultu osobnosti zmiňována následně: „*Nesprávně [jsou] formulovány také otázky kultu osobnosti. Podobných argumentů používá nepřátelská propaganda, která se snaží dokázat, že kultu osobnosti je produktem socialistického systému v Sovětském svazu, přestože je známo, že právě kult osobnosti je v přímém rozporu se sovětským socialistickým zřízením. Bylo to právě toto socialistické zřízení, které umožnilo důsledně odhalit a rozbít kult osobnosti a úspěšně překonávat jeho následky.*“<sup>84</sup>

Politická aktivita z počátku roku 1956, se po zbytek roku a v roce následujícím nerozvinula. KSČ, vědoma si toho, že v Československu nedošlo k podobným událostem jako v Polsku a Maďarsku, se cítila jako vítěz, který v této zkoušce obstál a jenž v krizových okamžicích stál věrně po boku Sovětského svazu. Stranickému vedení, posílenému mocenským zásahem Sovětského svazu v Maďarsku, se podařilo rozbít potenciál, který v sobě československá společnost skrývala, orientací občanů na problémy všedního dne.

Posílení vlivu KSČ způsobilo nejistotu v části společnosti, která kritizovala kroky vedení strany, podporovala hlubší reformy nebo sympatizovala s reformními procesy v sousedních státech. Někteří občané se začali obávat, zda jejich postoj v nedávné době neovlivní jejich budoucnost. V další části společnosti se objevily pocity zmaru, frustrace, smířenosti s dosavadním stavem. Tento stav pasivity a nízkého zájmu o veřejné dění mezi občany však komunistické straně vyhovoval, alespoň přechodně. Odlišný účinek však vyvolala rostoucí pasivita mezi řadovými členy KSČ. Zatímco na jaře roku 1956, v době očekávaným změn, dostala tato stranická základna nové impulsy, k nimž se měla a chtěla

---

<sup>84</sup> „Resoluce Ústředního výboru KSČ o mezinárodně politické situaci“, Rudé právo, roč. 37, č. 342, 8. 12. 1956, s. 1.

vyjadřovat, toužila je pochopit a ovlivnit další ubírání strany, na sklonku téhož roku se cítila vyřazená z rozhodovacího procesu.<sup>85</sup>

### **3.1 Stupňování ideologického boje – předehra blížících se prověrek**

S nastolením tvrdší rétoriky oficiálních míst zároveň nastal čas na zhodnocení předešlého období. Vedení KSČ mělo potřebu provést opravy v narušeném mocenském monopolu strany, bylo třeba vyloučit odstředivé tendence v kulturních svazech a odborech. Avšak nejzávažnějším problémem, před kterým KSČ stála, bylo upevnění důvěry ve straně a s ní související krize ideologie, protože v ní byly spatřovány příčiny nežádoucích událostí. Zpochybnění dosavadních ideologických pouček a také otevření problematiky kultu osobnosti umožnilo zpochybnit pilíře, pomocí nichž komunistická moc dosud prosazovala svou vůli.

V roce 1957 byla situace v Československu již natolik stabilizovaná, aby se vedení strany mohlo uchýlit k razantnějším krokům ke znovuupevnění své moci a zamezení vzniku dalších odchylek v systému, které by mohly v budoucnu chod ve společnosti negativně ovlivnit. Vedení KSČ měly pomoci prověřené kroky, které již v minulosti prokázaly svou účinnost – formy represe a persekuce. Ačkoli byly udělované tresty nesrovnatelně nižší než v první polovině padesátých let, nebo se pohybovaly pouze v rovině verbálního odsouzení, různé formy persekuce postihly podle Karla Kaplana několik tisíc lidí, kteří veřejně vyslovovali sympatie s maďarskou revoltou nebo neschvalovali reakci Sovětského svazu.<sup>86</sup>

Reflexe nedávných událostí Komunistickou stranou Československa vyústila v potřebu potrestat osoby, které v rozhodujících

<sup>85</sup> Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa*. Kořeny reformy 1956-1968, s. 18-19.

<sup>86</sup> *Tamtéž*, s. 19.

chvích v roce 1956 „zklamaly“. Bylo třeba nově zkonsolidovat československou společnost, posílit státní a řídicí aparát, protože v něm stále působili „třídně a politicky“ nespolehliví lidé. Teorie zostřování třídního boje se tak opět stala klíčovým faktorem, ačkoli již od Stalinovy smrti v roce 1953 byl tento konstrukt kvůli jeho propojení s osobností Stalina zpochybňován a nakonec i Komunistickou stranou Sovětského svazu opuštěn; a stejně učinila i KSČ. Nicméně mezi funkcionáři, kteří byli s teorií zostřování třídního boje spojeni, dlouho ji prosazovali a plně se s ní ztotožňovali, byla tato idea latentně zakořeněná i dál. Její zapuzení kritizovali a na konci padesátých let se mohlo zdát, že jim vývoj roku 1956 dal za pravdu. Příčiny vypuknutí maďarských nepokojů totiž někteří komunisté spatřovali v opuštění této teze, díky čemuž bylo umožněno nežádoucím osobám dostat se k moci.

Opětovná akcentace teorie třídního boje se sice ve větší míře znovu objevila v oficiálním diskurzu až na počátku roku 1957, ale na příkladu ideologa KSČ Jana Fojtíka lze spatřit využívání této teze k vyrovnání se s „nepřáteli lidově demokratického zřízení“ již dříve. Fojtík do Rudého práva napsal: *„Někteří soudruzi podlehli ilusi, jako by dnes již u nás vliv třídních nepřátel bylo možno zcela pominout, jako by třídní boj ustal... někteří soudruzi najednou významný faktor třídního boje naprosto přehlížejí, neuvědomují si jeho dosah, zvláště v souvislosti s existencí imperialistických zemí.“* Ačkoli díky úspěchům socialistického zřízení v Československu byli *„třídní nepřátelé, jejich agenti a pomahači nuceni stále více se skrývat, maskovat svou činnost, ba se i oblékat do roucha 'bojovníků za socialismus' a [díky tomu] je stále obtížnější je odhalovat,“* stále *„se tu a tam aktivizují“*.<sup>87</sup>

V první polovině roku 1956 také první tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný „vytáhl do boje“ proti reformním náladám v duchu třídní nesmiřitelnosti. Novotný na celostátní konferenci KSČ v červnu 1956 ve svém proslovu útočil na *„reformistické iluze o harmonii a smířování*

<sup>87</sup> „Třídní vztahy a třídní boj v naší společnosti“, Rudé právo, roč. 63, č. 180, 29. 6. 1956, s. 2-3.

*třídních zájmů“.* A pokračoval: *„Dokonce ani nechyběly hlasy, které pod rouškou ‘svobody’ volaly po návratu k předúnorovým poměrům. Tyto tendence se projeví mimo stranu, avšak nechyběly pokusy propašovat je i do stranických řad. Chybou některých komunistů bylo, že nezpozorovali včas jejich třídně nepřátelský záměr a nedovedli vždy hned proti těmto cizím hlasům v zárodku vystoupit.“* Nositeli zmíněných nežádoucích reformních tendencí byli *„převážně lidé dosud zatížení maloměšťáctvím a buržoazní ideologií, dále lidé nedostatečně třídně a politicky zralí... například z řad studentů, někteří příslušníci inteligence, někteří pracovníci z různých ústředních úřadů a institucí.“*<sup>88</sup>

V únoru roku 1957 byla politickým byrem ÚV KSČ vydána směrnice, podle níž mělo být opět zohledňováno třídní hledisko při přijímání studentů na vysoké školy, které deklarovalo, že *„je třeba zlepšovat třídní složení studující mládeže.“* Směrnice politbyra stanovila, že se členy přijímacích komisí na výběrových školách stali představitelé národních výborů, jejichž úkolem bylo zajistit přijetí určitého počtu studentů pocházejících z dělnického prostředí.<sup>89</sup> Představitelé národních výborů se tak stali vykonavateli stranického dohledu nad přijímacím řízením. Ve směrnici o přijímacím řízení na vysoké školy z roku 1957 byla vypuštěna zásada, že *„děti z kapitalistických nebo bývalých kapitalistických rodin mohou být přijaty (do výběrových škol) jen ve výjimečných a zvláštního zřetele hodných případech“.* Stalo se tak na základě nátlaku mezinárodních organizací, především organizace UNESCO, které upozorňovaly na fakt, že těmto studentům je upíráno právo na vzdělání. Jednalo se však o pouhou formalitu. V dokumentu se dále stanoví: *„V praxi však zásadu, že na výběrové a vysoké školy nemají*

---

<sup>88</sup> *„Současná situace a úkoly strany. Referát prvního tajemníka ÚV KSČ soudruha Antonína Novotného“*, Nová mysl, Celostátní konference Komunistické strany Československa, zvláštní číslo, červen 1956, s. 18.

<sup>89</sup> SOA v Plzni, Fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, inv. č. 3390, k. 447, Korespondence došla z ÚV KSČ 1948-1957.

*být připouštěny děti z kapitalistických nebo bývalých kapitalistických rodin, nutno nadále uplatňovat.*<sup>90</sup>

Státní moc se také musela vyrovnávat s komunisty, kteří plně nepodporovali politiku vedení strany – nebyli spokojeni s nedostatečným a povrchním vyrovnáním se s minulostí. Část nespokojených straníků měla dokonce v úmyslu svolat mimořádnou konferenci strany, na níž by byla dosavadnímu vedení strany vyslovena nedůvěra.<sup>91</sup> Jejich chování bylo samozřejmě hodnoceno jako velmi nebezpečné. Vedení strany proto vyžadovalo distancování se od závěrů II. sjezdu Svazu československých spisovatelů a odsouzení příspěvků některých řečníků, vyžadovalo sebekritiku a odvolání rezolucí požadujících mimořádný sjezd KSČ v první polovině roku 1956. Ke II. sjezdu Svazu československých spisovatelů se vrátil tajemník ÚV KSČ Jiří Hendrych ve svém příspěvku předneseném na zasedání ÚV KSČ ve dnech 13. až 14. června 1957, který byl věnován „ideologickému boji“. Hendrych zde II. sjezd jednoznačně odmítl: *„Ani u nás ovšem – jako jinde – nechyběli lidé, kteří by rádi vyvolali pochybnosti o politice a linii naší strany, kteří chtěli vytvořit atmosféru všeobecného očerňování a nedůvěry. Vzpomeňme na to, jak se začínaly vytvářet různé radikalistické a malomešťácké platformy, jaké hlasy se ozvaly – a mám na mysli politické hlasy – na II. sjezdu spisovatelů, na některých vysokých školách i v různých ústředních institucích. Tyto hlasy nezůstaly zcela bez odezvy, byly vítány a podporovány i zahraniční propagandou a nepochybně mohly nabýt většího rozsahu, kdyby se jim dal volný průchod, jak o tom svědčí zkušenosti kolem nás.*“<sup>92</sup> Na témže zasedání přijalo ÚV KSČ usnesení, podle něhož bylo třeba *„všeestranně pracovat k tomu, aby veškerá inteligence přijala marxistický světový názor a překonala přežitky*

<sup>90</sup> SOA v Plzni, Fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, inv. č. 3390, k. 447, Korespondence došla z ÚV KSČ 1948-1957.

<sup>91</sup> Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa*. Kořeny reformy 1956-1968, s. 15.

<sup>92</sup> „Některé současné otázky ideologické práce strany, referát soudruha Jiřího Hendrycha na zasedání Ústředního výboru KSČ 13. června 1957“, *Rudé právo*, roč. 37, č. 169, 19. 6. 1957, příloha, s. 12.

minulosti“.<sup>93</sup> Byl tak znovu oficiálně vyhlášen a potvrzen ideologický monopol KSČ a zároveň vedení strany dalo najevo, že nebude ochotno diskutovat s veřejností jak o své minulosti, tak o budoucím směřování československé společnosti.<sup>94</sup>

Tlak proti Svazu československých spisovatelů přinesl brzy výsledky.<sup>95</sup> Na svazovém zasedání 26. června 1957 vystoupili funkcionáři Svazu se sebekritikou svých postojů během II. sjezdu, jež se nesla v duchu Hendrychova vystoupení na zasedání ÚV KSČ ve dnech 13. až 14. června.<sup>96</sup> Milan Jungmann popisuje „tažení“ namířené proti spisovatelům následovně: *„Kampaň proti duchu II. sjezdu se rozjížděla zvolna, ale byla připravována se strategickou důkladností. V červnu roku 1957 se konalo zasedání ústředního výboru KSČ věnované speciálně ideologické práci. Jiří Hendrych zkritizoval sjezd, práci Literárních novin ... a celého svazu spisovatelů.“*<sup>97</sup> Jungmann ve svých pamětech pokračuje: *„A pak na plenárce 26. 6. přednesl sebekritický projev Jan Otčenášek... Senzací schůze bylo však něco jiného: sebekritika Františka Hrubína... Účelu bylo dosaženo: rebelové se pokořili, ohýbali hřbet, a tím si zlomili páteř. Teď už si s nimi mohla moc dělat, co jí libo. Jediný Jaroslav Seifert zatvrzele mlčel, čímž dal zřetelně najevo, co si o celé kampani myslí.“*<sup>98</sup>

<sup>93</sup> „Některé současné otázky ideologické práce strany“, Rudé právo, roč. 37, č. 169, 19. 6. 1957, příloha, s. 1.

<sup>94</sup> Pernes, J. *Československý rok 1956*, s. 617.

<sup>95</sup> Čestmír Jeřábek popsal kroky proti spisovačům ve svém deníku takto: *„Ani jediný český spisovatel nebyl letos obmyšlen státní cenou. Slyšel jsem, že prý Svaz čs. Spisovatelů navrhl ministerstvu Františka Hrubína, což si prý možná 'nahore' vyložili jako provokaci... Dostali jsme zkrátka co proto. Za loňský sjezd.“* Zápis ze dne 8. května 1957. 30. června se Jeřábek zmiňuje o plenárním zasedání Svazu československých spisovatelů, na němž se někteří autoři káli ze svých předchozích „hříchů“: *„Ušel jsem plenárnímu zasedání Svazu spisovatelů v Praze 26. června – a teď se z 'Literárních novin' dozvídám podrobnosti. Na schůzi promluvil také 'spisovatel' Ant. Zápotocký a vypořádal se... s některými 'pohoršlivými' zjevy na loňském našem spisovatelském zasedání. Hrubína vzal po jeho vysvětlujícím projevu... na milost, zato se stále ještě zlobí na Seiferta.“* Zápis ze dne 30. června 1957. Jeřábek, Č. *V zajetí stalinismu*, s. 367-369.

<sup>96</sup> Pernes, J. *Snahy o upevnění komunistického režimu v Československu na přelomu 50. a 60. let*, s. 185.

<sup>97</sup> Jungmann, M. *Literárky – můj osud*, s. 55.

<sup>98</sup> *Tamtéž*, s. 55-56.



Tažení oficiální moci k obnovení mocenského monopolu ve státě lze rozčlenit do několika etap.<sup>99</sup> první etapou lze označit opatření, která měla za úkol dokončení dřívějších rozhodnutí – kolektivizace, likvidace živností nebo obnovení tažení proti církvím.<sup>100</sup> Druhou skupinou byla rozhodnutí podporující nastolení naprosté nadvlády ve společnosti – vytvoření nových organizací v kultuře, volby, které měly potvrdit souhlas lidu s politikou KSČ atd. Třetí skupinou se stal ideologický boj, který se nesl ve znamení nového vykonstruovaného nepřítele – revizionismu.

Tažení proti revizionismu, „-ismu“ znovuoživeného díky událostem v roce 1956, nahradilo dosavadní boj proti kultu osobnosti<sup>101</sup> a potvrzení tohoto obratu byla konference komunistických a dělnických stran v Moskvě v listopadu 1957, která ve svých závěrech deklarovala vyhlášení boje proti revisionismu v rámci světového komunistického hnutí a zároveň byl revisionismus označen za největšího ideového nepřítele.<sup>102</sup>

Za revizionistické byly považovány a prohlášeny takové tendence, které přesahovaly svým obsahem vymezenou hranici politiky KSČ; tyto tendence byly prohlášeny za pokus o revizi stávajících principů, spojených se socialismem, potažmo za podléhání buržoazní ideologii a revizi marxismu: „*Podobně jako ostatní strany socialistických zemí*

<sup>99</sup> Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa*. Kořeny reformy 1956-1968, s. 22-23.

<sup>100</sup> Č. Jeřábek kritizuje ve svém deníku kroky státní moci vedoucí k opětovnému boji proti „třídním nepřítelům“: „*A u nás jede zatím všechno po starém; členům rodné strany se 'nanášejí'... úkoly: boj proti náboženství, zvýšené úsilí o kolektivizaci venkova ...*“ a pokračuje slovy, že „*na venkově se teď nemluví o ničem jiném nežli o surovém nátlaku na zemědělce, aby vstupovali do družstev.*“ Zápisy ze dne 11. září 1957 a 19. září 1957. Jeřábek, Č. *V zajetí stalinismu*, s. 373-374.

Obnovení agresivní rétoriky proti zmíněným vrstvám společnosti dokumentuje úvodník *Rudého práva* předkládající závěry konference ÚV KSČ ve dnech 13. až 14. dubna 1957: „*Až dosud byla likvidována třída průmyslové, finanční a obchodní buržoazie cestou vyvlastnění a část jejich příslušníků je převychovávána v pracující občany. Značně jsou omezeny možnosti a vliv vesnického kulaka, při čemž postupujeme podle jeho vztahu k naší společnosti. Malovýrobci, přirození spojenci jsou převychovávání dlouhodobou ekonomickou a ideologickou činností. Celý tento proces, který není dosud zdaleka ukončen, je základním obsahem třídního boje v naší zemi. Je zápasem, v němž jsou pod vedením dělnické třídy postupně překonávány třídní rozdíly a vytvářeny předpoklady k vytvoření beztřídní společnosti.*“ „*Resoluce Ústředního výboru KSČ, k referátu 'O některých současných otázkách ideologické práce strany'*“, *Rudé právo*, roč. 37, č. 166, 16. 6. 1957, s. 1.

<sup>101</sup> Odsouzení kumulace funkcí spojených s kultem osobnosti bylo opuštěno zvolením dosavadního prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného prezidentem republiky v roce 1957.

<sup>102</sup> Kopeček, M. *Hledání ztraceného smyslu revoluce*, s. 44.

*i naše strana považuje v současné době za hlavní nebezpečí revisionismus,*<sup>103</sup> napsalo ve svém úvodníku Rudé právo. „*Jeho [revisionismu] cílem je... v zemích socialismu připravit půdu pro restauraci kapitalismu. Vnitřním zdrojem revisionismu je existence buržoazního vlivu... Růst vlivu revisionistických tendencí v dělnickém hnutí upevňuje posice třídního nepřítele.*“<sup>104</sup> Oficiální tisk také zneužil nového vykonstruovaného nepřítele k osvětlení maďarských událostí, potažmo jejich rezonující odpovědi v Československu: „*Proti nám, stejně jako proti všem zemím tábora socialismu, je namířena zákeřná ideologická kampaň, kterou v nedávné době vystupňovala mezinárodní reakce. Je známo, že tažení, které rozpoutala, snažíc se zneužít výsledků XX. sjezdu KSSS, je zaměřeno zejména na oslabení komunistického hnutí v mezinárodním i vnitřním měřítku, na oslabení tábora socialismu s cílem restaurovat kapitalismus v jednotlivých jeho zemích.*“<sup>105</sup> Postupující tažení proti veškerým liberalizujícím tendencím bylo tedy vyhlášeno veřejně: „*Skutečnost, že ani naši lidé nejsou a nemohou být imunní vůči ideologickému působení třídního nepřítele, že nepřátelská ideologie má v naší zemi ještě sociální základnu ve zbytcích poražené buržoazie i ve značném počtu maloburžoazie, jen potrhuje úkol neustále zvyšovat ideologickou bdělost... a potírat všechny nesprávné názory a liberalistické tendence.*“<sup>106</sup>

Potřebu „prosít“ již etablované kádry obsahovaly příspěvky členů ÚV na zasedání ÚV KSČ 20. prosince 1957.<sup>107</sup> Zdeněk Fierlinger obvinil

<sup>103</sup> „Veliké myšlenky naplníme činem“, Rudé právo, roč. 38, č. 338, 6. 12. 1957, s. 1.

<sup>104</sup> „Před námi jsou světlé perspektivy konečného vítězství komunismu, z referátu soudruha Antonína Novotného na zasedání ÚV KSČ 20. prosince 1957“, Rudé právo, roč. 38, č. 354, 22. 12. 1957, s. 2.

<sup>105</sup> „Ideologickou práci na přední místo“, Rudé právo, roč. 37, č. 167, 17. 6. 1957, s. 1.

<sup>106</sup> „Ideologickou práci na přední místo“, Rudé právo, roč. 37, č. 167, 17. 6. 1957, s. 1.

<sup>107</sup> V duchu potřeby vyčlenění nespolehlivých osob se nesla většina příspěvků. Mezi nepřátele byli zahrnuti sympatizanti buržoazní ideologie, která dále negativně ovlivňuje československou společnost: „... je třeba vidět, že u nás ještě působí vlivy buržoazní ideologie. Nelze přehlédnout, že v naší společnosti, zejména u středních vrstev, u maloburžoazie, v řadách inteligence nejsou ještě překonány iluze o buržoazní 'demokracii'... Stejně tak nelze ustoupit a oslabovat náš boj proti revisionismu jako proti hlavnímu nebezpečí. V diskuzích, které byly na poradách vedeny, bylo zdůrazněno, že revisionismus je buržoazní ideologie, která je vnášena do dělnického hnutí. Je proto také boj proti revisionismu součástí třídního boje. Bude třeba dále

ve svém příspěvku osoby s nežádoucím třídním původem z toho, že ačkoli se staly součástí „nového pořádku“, dále negativně působily mezi uvědomělým dělnictvem: „U nás v Československu, v podmínkách, v nichž dnes žijeme, nemůže revisionismus být zjevem masovým nebo organizovaným. Projevuje se spíše jako pozůstatek maloměšťáckého myšlení. Těmto náladám jsou přístupny i některé vrstvy dělnictva. Vždyť při rychlém rozvoji našeho průmyslu zaplnily závody nové kádry z vrstev zemědělských, které k socialistickému vědomí je třeba ještě vychovávat. Mnohý bývalý živnostník a obchodník chodí dnes v modré kombinéze a uplatňuje své maloměšťácké názory mezi dělnictvem.“<sup>108</sup>

#### 4 PŘÍČINY VEDOUcí K ROZHODNUTÍ O KONÁNÍ PROVĚREK TŘÍDNÍ A POLITICKÉ SPOLEHLIVOSTI

Opětovné akcentování teorie zostřování třídního boje v kádrové politice v roce 1957 úzce souviselo s událostmi předchozího roku. Ačkoli Československo na rozdíl od jeho sousedních států Polska a Maďarska prožilo rok 1956 z pohledu KSČ klidně a bez masových nepokojů, sáhlo vedení KSČ k metodám politické pomsty. Potrestání nezůstali pouze ti, kteří aktivně projevíli nesouhlas, ale všichni pracovníci státního aparátu, kteří nebyli komunistickým vedením shledáni jako „třídně a politicky

---

*pokračovat v této práci, odhalovat různé revisionistické tendence. Čím bude situace pro imperialismus těžší, tím více úsilí budou vynakládat různí revisionisté, aby oslabili třídní boj.“* „Z diskuze na zasedání Ústředního výboru KSČ dne 20. XII. 1957“, z příspěvku Jiřího Hendrycha. Rudé právo, roč. 38, č. 355, 23. 12. 1957, s. 2.

Revisionismus, jakožto převažující nepřátelská ideologie, „bujel“ i na stránkách československých literárních časopisů: „Mezinárodní revisionismus se projevuje zvláště agresivně především v teoretické oblasti. Z toho vyplývají velmi konkrétní bojové úkoly i pro naši teoretickou frontu... Zatím jsou nám zde naši filosofové, ekonomové, právníci i další – přes některé první známky obratu – ještě velmi mnoho dlužni. Je třeba říci, že ani řadě nemarxistických i přímo protimarxistických statí, které přes ostrou kritiku červnového zasedání ÚV KSČ vycházejí nadále na stránkách některých literárních časopisů českých i slovenských, nedostane se vždy a včas otevřeně a bojovně komunistické odpovědi.“ „Z diskuze na zasedání Ústředního výboru KSČ dne 20. XII. 1957“, z příspěvku Vladimíra Kouckého. Rudé právo, roč. 38, č. 355, 23. 12. 1957, s. 2.

<sup>108</sup> „Z diskuze na zasedání Ústředního výboru KSČ dne 20. XII. 1957“, z příspěvku Zdeňka Fierlingera, Rudé právo, roč. 38, č. 355, 23. 12. 1957, s. 2.

spolehliví“.<sup>109</sup> Komunistická strana si tak ověřila, že její největší oporou je dělnická třída, bylo proto třeba posílit její zastoupení ve vedoucích funkcích a přednostně uspokojit její sociální požadavky.<sup>110</sup>

Naopak ty, kteří dosavadní politiku KSČ kritizovali, bylo nutné potrestat. Cestou, jak tyto „nespolehlivé osoby“ odstranit, se měly stát prověrky třídní a politické spolehlivosti, o jejichž konání rozhodlo Politické byro ÚV KSČ dne 10. prosince 1957. Podle zásad, schválených 2. prosince 1957,<sup>111</sup> kterými se měla organizace prověrek řídit, měly být ze státních a hospodářských orgánů odstraněny osoby, „*které za celých dvanáct let nenašly pochopení pro naši politiku*“.<sup>112</sup>

#### 4.1 Reorganizace státního aparátu

Snaha vyrovnat se s rokem 1956 a „ukázat“ ty občany, kteří protestovali proti krokům Sovětského svazu a KSČ, nebyla jediným důvodem pro rozhodnutí provést další prověrku, od roku 1948 již třetí.<sup>113</sup> Vedení Komunistické strany Československa se po maďarských událostech utvrdilo v tom, že je potřeba státní aparát třídně a politicky „upevnit“. Na místa těch, kterých se tato persekuce dotkla, měli být dosazeni dělníci, „třídně a politicky zakalení“.<sup>114</sup> Rudé právo ve svém úvodníku zamýšlenou reorganizaci čtenářům představovalo následujícími slovy: „*Pochopitelně, že ani státní aparát... nesmí zůstat stranou těchto změn* [změny vedoucí k dokončení výstavby socialismu]. *Proto bojujeme za značné snížení početního stavu administrativních sil na všech centrálních úřadech, ve*

<sup>109</sup> Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*, s. 591.

<sup>110</sup> Pernes, J. *Kříže komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 174.

<sup>111</sup> NA, fond KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha-sekretariát 1954-1962, sv. 133, ar. j. 199, Zásady prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech.

<sup>112</sup> NA, fond KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha-sekretariát 1954-1962, sv. 133, ar. j. 199, Usnesení chůze sekretariátu ÚV KSČ k bodu Zásady prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech.

<sup>113</sup> Předchozí dvě prověrky - v letech 1948 a 1950 - se ovšem týkaly pouze straníků, zatímco prověrkou třídní a politické spolehlivosti v roce 1958 měli projít všichni zaměstnanci ústředních orgánů státního sektoru.

<sup>114</sup> Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956-1968*, s. 19.

*všech vedoucích hospodářských orgánech, v národních výborech a jinde... Při řešení tohoto závažného úkolu se nemůžeme vyhnout jiné důležité otázce: aby náš státní aparát také odpovídal potřebám dělnické třídy. A tu se nutně dostáváme k jeho třídnímu profilu... Zapomíná se, že odbornost nelze odtrhávat od političnosti a naopak. Takové úzké pojetí odbornosti nevede k ničemu jinému než k oslabování politických, třídních hledisek při výběru a rozmisťování lidí na jednotlivé pracovní úseky.“*

Úvodník Rudého práva pokračuje zdůrazněním role kádrové práce při výběru pracovníků ve státní sféře, ve které – podle redaktorů tohoto periodika – se stále skrýval značný počet „nepřátelských osob“: „I když jsme provedli v průběhu dvanácti let existence našeho státu očistu státního aparátu od kolaborantských a velkokapitalistických živlů, nemůžeme být spokojeni s výsledky. Nesmíme polevit v bdělosti a ostražitosti proti rejdům bývalé buržoazie, které se podařilo projít sítím různých prověrek... A hlavně nesmíme ztrácet ze zřetele požadavek neustálého zlepšování třídního a politického složení našeho státního aparátu... Právě takové polevení v bdělosti... umožnilo, že v administrativním aparátě se skryli lidé, kteří pod pláštěm ‘nepostradatelnosti’ rozšiřovali kolem sebe kapitalistické a měšťácké manýry.“<sup>115</sup>

Motivem prověřování státních zaměstnanců ale nebyla pouze snaha vyřadit z nejvyšších míst ty, ke kterým režim nechoval důvěru. Ještě palčivějším problémem se totiž pro komunistické vedení stala neutěšená hospodářská situace v zemi, a tak za prověřováním „nespolehlivých“ osob stála také potřeba snížit početní stav administrativních pracovníků, jež se měla stát součástí širší reorganizace.

Československé hospodářství totiž nevykazovalo takový růst, jak by si stranické vedení přálo. Ba naopak, potýkalo se s vážnými hospodářskými problémy – strojírenské podniky v důsledku poklesu

<sup>115</sup> Úvodník Rudého práva cituje dokument schválený politickým byrem ÚV KSČ – „Zásady prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech“, „Otevřená slova“, Rudé právo, roč. 38, č. 352, 20. 12. 1957, s. 1.

zbrojní výroby po roce 1953 nezískaly výrobní zakázky, stále rostla zadluženost v kapitalistických státech, zemědělská výroba stagnovala, nebyl dostatek prostředků na nákup surovin. Navíc v rámci sociálních opatření rostla neúměrně životní úroveň obyvatel – mzdy rostly rychleji než produktivita práce a zároveň došlo k několikerému snižování cen (viz předchozí kapitola).<sup>116</sup> Pokles odbytu zbrojní výroby měl být vyvážen exportem zbraní do zemí třetího světa, další úsporou státním financím mohlo být zastavení poklesu cen základních potravin, což ale bylo místopředsedou vlády Jaromírem Dolanským kritizováno jako „*nesocialistické*“.<sup>117</sup>

Proto se od druhé poloviny 50. let připravoval plán rozsáhlé reformy československého hospodářství, která měla tento negativní trend zvrátit. Změna struktury československé ekonomiky je označována jako „Rozsypalova reforma“, název je odvozen od jména místopředsedy Státní plánovací komise Kurta Rozsypala. Podstatou reformy mělo být zefektivnění státního hospodářství díky posílení přímého řízení podniků a zesílení jejich autonomie. Po reformě se měly stát základním článkem řízení průmyslu „výrobně hospodářské jednotky“, které nově sdružovaly dosud existující podniky v jednom oboru. Před začátkem uplatňování nových reformních principů řídila ministerstva 1417 podniků, po reorganizaci pouze 253, z toho 43 ústředních „výrobně hospodářských jednotek“.<sup>118</sup>

V rámci nové organizace podniků bylo také počítáno se zeštíhlením administrativního aparátu centrálních orgánů, které se časově krylo k vyhlášením prověrek v roce 1958 – podle Rozsypala klesl počet

<sup>116</sup> Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*, s. 592.

<sup>117</sup> Současně byla revidována teze o existenci dvou světových trhů – „demokratického“ (komunistického) a „kapitalistického“. Částečné zbavení se ideologického náhledu mohlo napomoci Československu opětovně navázat obchodní vztahy s vyspělými kapitalistickými zeměmi. Ovšem příležitost zůstala nevyužita, a to ze dvou důvodů: průmyslově vyspělé západní státy neměly o takovou obchodní spolupráci zájem a Československu chyběly konkurenceschopné výrobky, které by na tamějších trzích byly schopné uspět. Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956-1968*, s. 9.

<sup>118</sup> ROZSYPAL, Kurt. *Vývoj plánovitého řízení v netržních podmínkách v letech 1953-1964. Paměti*. Praha: Vysoká škola ekonomická 1999, s. 64.

pracovníků na ministerstvech o 50-60%, kteří byli přeloženi do nového zaměstnání ve výrobně hospodářských jednotkách.<sup>119</sup>

## 4.2 Odhalení zahraničních špiónů

Další z příčin zostření kádrové politiky bylo odhalení agentů zahraničních tajných služeb působících v Československu. Jednalo se o velký úspěch StB, které se mezi léty 1956 až 1957 podařilo proniknout do sítě československé sekce britské rozvědky v ČSR, a díky tomu odhalit desítky jejích spolupracovníků. Dalších několik desítek osob odhalila StB poté, co byly vytipovány jako vhodné spolupracovníci západních tajných služeb. Tito lidé, kteří byli osloveni nepřátelskou tajnou službou, pracovali v mnoha případech ve státní správě, často na vysokých postech ve významných podnicích nebo výzkumných ústavech.<sup>120</sup>

Zdrojem informací o britské tajné službě SIS, resp. o její součásti – Československém zpravodajském úřadě (Czechoslovak Intelligence Office – CIO), se stal vedoucího administrativního oddělení na ústředí CIO Karel Zbytek.<sup>121</sup> Zbytek, vedený jako agent s krycím jménem Light, kontaktoval dne 5. května 1956 československé velvyslanectví v Londýně a ve zprávě, již poslal tamějšímu vojenskému přidělení plk. Oldřichu Přibylvi, nabídl svou spolupráci s československou rozvědkou.

Po prvních kontaktech s agentem Lightem zpracovala I. správa ministerstva vnitra podle jím poskytnutých informací zprávu „Činnost protičeskoslovenské sekce britské zpravodajské služby“ určenou Rudolfu Barákovi, v níž byly sepsány kroky vedoucí k zamezení činnosti CIO. Je v ní konstatováno, že byla zatčena skupina „Potoček a spol.“ a sedm

<sup>119</sup> ROZSYPAL, Kurt. *Vývoj plánovitého řízení v netržních podmínkách v letech 1953-1964*. Paměti. Praha: Vysoká škola ekonomická 1999, s. 63.

<sup>120</sup> CAJTHAML, Petr, ĎURČANSKÝ, Marek. *Dobové souvislosti a ohlas prověrek politické a třídní spolehlivosti v roce 1958 na Univerzitě Karlově*. In: *Práce z dějin Akademie věd 2*, č. 2. Praha: MÚA AV ČR 2010, s. 120.

<sup>121</sup> Zbytek získal v roce 1953 britskou státní příslušnost a jméno křestní jméno si změnil na Charles. Tomek, P. *Agent LIGHT – tajný spolupracovník v britské rozvědné službě*, s. 158.

z patnácti agentů rezidentury CIO Hamburk, čímž byla její činnost v podstatě pohromena.<sup>122</sup> Zpráva dále konstatovala, že ve vídeňské rezidentuře bylo dosud provedeno jedno zatčení a další bylo připraveno (egyptský diplomat v Praze M. A. Hamdi, jenž spolupracoval s rezidenturou CIO ve Vídni). V posledním bodě zpráva uváděla, že padesát agentů CIO v Československu bylo identifikováno a byl jim znemožněn výjezd za hranice.<sup>123</sup>

V dopise adresovaném plk. Příbylovi Karel Zbytek uváděl, že britská rozvědka měla v Československu agenty, z nichž nejvýznamnější byl JUDr. Josef Potoček, ředitel První české zajišťovny v Praze, který za pomoci svých spolupracovníků sbíral zprávy týkající se hospodářské, vojenské a politické situace v ČSR a následně je posílal do Británie. Lightova zpráva byla natolik podrobná, že československým orgánům umožnila okamžité zatčení JUDr. Potočka. V červenci roku 1956, několik dní po Potočkově zatčení, byl „zajištěn“ (tj. zatčen) také JUDr. Václav Kvíčera a následovalo zatčení i jeho dalších „spolupachatelů“ - JUDr. Josefa Ticháčka a Jana Macho.<sup>124</sup> Všichni zmiňovaní byli odsouzeni generální prokuraturou v Praze 12. listopadu 1956. JUDr. Josef Potoček, JUDr. Václav Kvíčera, bývalý překladatel n. p. Konstrukta Praha, JUDr. Václav Ticháček, dosavadní úředník hlavní správy obchodu klenoty, hodinkami a starožitnostmi v Praze spadající pod Ministerstvo vnitřního obchodu, Jan Macho, dosavadní úředník Mrazírenského trustu

---

<sup>122</sup> PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách*. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914-1989. Díl III. 1945-1961. Praha: Themis 2002, s. 396.

<sup>123</sup> Tomek, P. *Agent LIGHT – tajný spolupracovník v britské rozvědné službě*, s. 162-163.

<sup>124</sup> Potoček podle zpráv Karla Zbytky spolupracoval s britskou rozvědkou od roku 1953 a nepřátelské straně předával informace o hospodářských a finančních stycích Československa – obchodních dohodách, dodávkách zbraní do Egypta, výzkumu nové výzbroje etc. Právě v otázce vojenské špionáže sehrál významnou roli V. Kvíčera, jenž Potočkovi dodával informace ze zbrojního průmyslu. J. Macho se stal zdrojem informací z mrazírenského průmyslu a vývoje nových technologií, J. Ticháček mu předával zprávy týkající se Lidových milicí, vojenských objektů, dodávek uranu Sovětskému svazu atd. Kromě výše zmíněných osob, které s Potočkem spolupracovaly vědomě, se případ odhalení skupiny „Potoček a spol.“ dotkl také lidí, kteří o Potočkově působení nevěděli a jejichž poznatky a znalosti byly skupinou zneužity. *Tamtéž*, s. 157.



v Praze,<sup>125</sup> Jan Hájek, dosavadní přednosta tiskového odboru ministerstva zahraničních věcí, byli obžalováni z trestného činu velezrady. V prosinci roku 1956 byli Potoček a Kvíčera odsouzeni k trestu smrti, Ticháček k odnětí svobody na patnáct let, Macho na deset let, Hájek na tři léta. Rozsudek smrti vynesený nad Potočkem a Kvíčerou byl proveden v lednu roku 1957.<sup>126</sup> Josef Charvát ve svém deníku reflektuje jejich odsouzení slovy: „[Objevily se další] *známky zostřené situace. Například poprava dvou doktorů práv, obviněných ze špionáže ve prospěch Britů.*“<sup>127</sup>

Informace agenta Zbytky, které navedly orgány ČSR k odhalení Potočkovy skupiny, byly nejvýznamnější a také zásah proti jejím členům byl nejrazantnější. Nicméně celkově znala Státní bezpečnost díky agentu Lightovi-Zbytkovi, který pracoval na centrální evidenci CIO, a tak měl přístup ke kartotékám špiónů, identitu 54 agentů britské tajné služby působících v Československu nebo československých institucích v zahraničí, seznam 180 osob působících v pomocných agenturách v zahraničí<sup>128</sup> a také jména asi 1800 až 2000 čs. občanů, kteří byli při svých pobytech za hranicemi otipováni podle svého postoje k československému zřízení a možnosti předávat informace.<sup>129</sup> V roce 1957 předal Zbytek československým orgánům údaje o dalších aktivních agentech CIO, kteří působili na území ČSR. Všichni byli během dvou let odsouzeni k následujícím trestům: Ing. Jiří Havelka, pracovník Energetického ústavu, byl za trestný čin vyzvědačství odsouzen na 15 let odnětí svobody, Jan Mrázek, automechanik, a hudební skladatel Rudolf Jurista byli odsouzeni na pět, resp. šest let odnětí svobody a Oldřich Holec, zaměstnanec textilního závodu, byl odsouzen na tři roky odnětí

<sup>125</sup> Karel Pacner uvádí odlišné informace: JUDR. Ticháček byl podle něj zaměstnán jako úředník v Mrazírenském trustu a Jan Macho na Ministerstvu vnitřního obchodu. Viz Pacner, K. *Československo ve zvláštních službách*, s. 403.

<sup>126</sup> Tomek, P. *Agent LIGHT – tajný spolupracovník v britské rozvědné službě*, s. 167.

<sup>127</sup> Zápis ze dne 24. března 1957. Charvát, J. *Můj labyrint světa*, s. 454.

<sup>128</sup> Tomek, P. *Agent LIGHT – tajný spolupracovník v britské rozvědné službě*, s. 164.

<sup>129</sup> Frolík, J. *Špión vypovídá*, s. 45.

svobody.<sup>130</sup> Díky spolupráci K. Zbytka se Státní bezpečností byly kromě zmíněných osob zatčeny další desítky osob, které navázaly kontakt se západními tajnými službami.

Nejen díky agentu Lightovi vypátrala Státní bezpečnost řadu špiónů – odděleně probíhalo několik akcí. StB rozkryla agenty rezidentury CIO v Bruselu a Hamburku a díky nasazenému agentovi v centrále CIO, který byl současně agentem StB, bylo taktéž zatčeno několik lidí.<sup>131</sup> Díky úspěchům československé rozvědky bylo v poměrně krátkém čase odhaleno tolik špiónů pracujících pro zahraniční tajné služby (Josef Frolík uvádí číslo sto čtyřiceti agentů mnoha rezidentur), kteří byli najednou zatčeni, že se tento fakt stal nepohodlným oficiální propagandě. Československo mělo být do roku 1960 vyhlášeno státem, v němž již bylo dobudováno socialistické zřízení, a proto se komunistické vedení rozhodlo s dalšími procesy s odhalenými agenty nepokračovat. Politbyrem bylo přijato usnesení, podle kterého se po zneškodnění většiny agentů CIO měli zbylí agenti, o nichž StB věděla, ponechat pod jejím dohledem a k zatčení se měla uchýlit pouze v případech „vážného ohrožení republiky“.<sup>132</sup>

Souzení odhalených agentů bylo reflektováno v soudobém tisku, v Rudém právu se během roku 1957 objevilo několik článků informujících o špiónáži a následných soudních procesech,<sup>133</sup> a tak se s lidmi, kteří byli označeni jako agenti zahraničních rozvědek, mohla seznámit i veřejnost.<sup>134</sup> V pamětech profesora Charváta byl „špionománii“ dán

<sup>130</sup> Tomek, P. *Agent LIGHT – tajný spolupracovník v britské rozvědné službě*, s. 167-170.

<sup>131</sup> Frolík, J. *Špión vypovídá*, s. 39-44.

<sup>132</sup> *Tamtéž*, s. 45.

<sup>133</sup> Viz např.: „Nové pokusy špiónážních agentur zneškodněny“, Rudé právo, roč. 37, č. 62, 3. 3. 1957, s. 1-2, „Prohlášení ing. M. Dewetra o ‚spolupráci‘ s americkou špiónáží: Gangsterské metody vůči čs. občanům“, Rudé právo, roč. 37, č. 72, 13. 3. 1957, s. 1-2, „Turistka se špiónážním posláním“, Rudé právo, roč. 37, č. 75, 16. 3. 1957, s. 2.

<sup>134</sup> „Už několik dní se mluví o velkém zatýkání po celé republice. Dnes o tom (dostí nejasně) referují i naše noviny... Jde prý o špiónáž ve prospěch Ameriky.“ Zápis ze dne 1. října 1957. Jeřábek, Č. *V zajetí stalinismu*, s. 375. Jeřábek se odvolává na článek *Rudého práva*, ve kterém se píše: „Na území ČSR byl v poslední době likvidován větší počet špiónážních skupin, řízených zpravodajskými centrály USA a některých dalších kapitalistických zemí. Všichni zatčeni byli usvědčeni z vyzvědačské i jiné protistátní činnosti... Agenti západních rozvědek měli za pomoci svých sítí získávat zprávy hospodářského, vojenského i politického charakteru

poměrně velký prostor, čímž chtěl Charvát doložit zvyšující se represi vůči československé společnosti: „V novinách už zase další dvě špionážní aféry... Hysterie narůstá.“<sup>135</sup> A pokračuje: „Nemine týden bez nějaké špionážní aféry. Nedávno zatkli mého starého známého dr. Šrámka v Berouně, nemám poněti proč, ale říká se, že byl členem rozvětveného spiknutí. Člověk se nestačí divit.“<sup>136</sup> Charvát také podle množství a frekvence zatýkání správně odhalil, z jakých zdrojů StB čerpá své informace: „[Připomnělo mi to] jméno mého asistenta Hugo Poláka [zatčeného bývalého asistenta prof. Charváta]. Dozvěděl jsem se další podrobnosti. Loni za svého zájezdu do Německa se prý v západním Berlíně zavázal ke špionáži. Než ji však mohl vůbec začít provádět, byl zatčen. Tohle se teď v různých obměnách opakuje co chvíli. Právě se dovídám, že za špionáž odsoudili k smrti bratrance Jirky Heideho Kamila. Prý ho pro zpravodajství získal při loňské návštěvě Prahy jakýsi Němec, jemuž Kamil jedinkrát předal nějaké údaje o našem průmyslu. Hned nato ho zatkli. Vypadá to, že západní zpravodajská služba má mezi sebou provokatéra, který všechno rovnou předává naší StB.“<sup>137</sup> V československé společnosti rezonoval především případ známého televizního moderátora Vladimíra Veselého, který byl v březnu roku 1957 zatčen spolu s dalšími obviněnými ze špionáže.<sup>138</sup> Případu si opět povšiml prof. Josef Charvát a zmiňuje se o něm ve svém deníku: „A do toho jako puma přišla zpráva o Vladimíru Veselém. Komentátor televize, politický zpravodaj, který každou neděli večer vedl ostré komunistické řeči proti Západu... Na německém území měl autohavárii. Když to vyšetřovala německá policie, našla v rozbitém autě tajné spisy. Veselý byl agentem americké výzvědné

---

a organizovat protistátní skupiny.“ „Odhalení špionážních skupin“, Rudé právo, roč. 38, č. 273, 1. 10. 1956, s. 1.

<sup>135</sup> Zápis ze dne 28. dubna 1957. Charvát, J. *Můj labyrint světa*, s. 458.

<sup>136</sup> Zápis ze dne 10. listopadu 1957. *Tamtéž*, s. 463.

<sup>137</sup> Zápis ze dne 20. února 1957. *Tamtéž*, s. 473.

<sup>138</sup> Viz články „Zneškodněny skupiny špionů“, Rudé právo, roč. 37, č. 76, 17. 3. 1957, s. 5, „Špionážní činnost agenta americké tajné služby Vladimíra Veselého“, Rudé právo, roč. 37, č. 90, 31. 3. 1957, s. 5.

služby. Je z toho ohromný poprask.<sup>139</sup> O několik dní později se k Veselého případu vztahuje další zápis: „V novinách je obšírná zpráva o Vladimíru Veselém. Musí jim ležet moc v žaludku a myslím, že ho šibenice nemine. Zřejmě taky mluvil, a tak zhruba dvakrát do týdne se objeví nové oznámení o zatýkání šponů, jednou jsou to zřízenci spacích vagonů, kteří jezdili do Vídně, jindy zase skupina, kde nachytali jednoho atašé z izraelského vyslanectví [zde měl Charvát na mysli izraelského diplomata Moshe Shatze].<sup>140</sup> Samá neznámá jména.“<sup>141</sup>

Na případu agenta Karla Zbytky je možno vidět, že odhalování československých občanů sloužících „nepřátelské“ zemi spadá již do roku 1956. Systematický zákrok proti „nespolehlivým“ lidem byl ale odstartován až odhalením dalšího špiona spolupracujícího s britskou tajnou službou Štěpána Palounka, jenž byl zaměstnán jako úředník na ministerstvu těžkého strojírenství. Palounek byl získán jako spolupracovník v roce 1956 během své služební cesty v Hannoveru a během let 1956 až 1957 předával na území Spolkové republiky Německo britské straně informace týkající se hospodářství ČSR. Na základě Palounkova odhalení uložilo politbyro ÚV KSČ sekretariátu úkol vypracovat návrh zásad, podle nichž by byli prověřeni „všichni pracovníci ministerstev a ústředních úřadů z hlediska jejich třídní a politické spolehlivosti s cílem zkvalitnit práci ministerstev a ústředních úřadů“.<sup>142</sup>

## 5 ROZHODNUTÍ O KONÁNÍ PROVĚREK

Nejvýraznějším projevem zostřování kádrové politiky se stala třídní a politická prověrka. Prověřováním pracovníků na ústředních úřadech

<sup>139</sup> Zápis ze dne 24. března 1957. Charvát, J. *Můj labyrint světa*, s. 455.

<sup>140</sup> Viz článek „Pracovník diplomatického úřadu ve spojení se špony“, *Rudé právo*, roč. 37, č. 90, 31. 3. 1957, s. 1.

<sup>141</sup> Zápis ze dne 31. března 1957. Charvát, J. *Můj labyrint světa*, s. 457.

<sup>142</sup> NA, fond KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 157, ar. j. 208, bod 3, Usnesení schůze politického byro ÚV KSČ ze dne 2. listopadu 1957, Sdělení o špionážní činnosti Š. Palounka.

a poté i v organizacích na krajské úrovni měli ze státní správy a rozhodujících podniků státu zmizet „třídně nespolehliví“ lidé. Navazovalo se na starší modely prověrek a persekuce namířená proti těmto lidem nebyla způsobena primárně jejich protirežimním postojem, nýbrž jejich třídním původem, jehož akcentace se v druhé polovině padesátých let v režimní rétorice opětovně objevovala. Mnozí z příslušníků nepřátelských tříd proti komunistickému vedení Československa nevystupovali, ale byli vnímáni jako podhoubí potenciálního odporu.<sup>143</sup> Prověrky tak byly zaměřeny proti tzv. bývalým lidem, mezi které byli řazeni především příslušníci buržoazie, někteří bývalí živnostníci, velkokapitalisté a státní úředníci předválečné první republiky a protektorátu.

V dokumentu *„Návrh zásad prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech z hlediska třídní a politické spolehlivosti“* byla nutnost odstranění nevyhovujících osob odůvodněna následujícími argumenty: *„Ukazuje [se], že v kádrové práci je ještě mnoho chyb a závažných nedostatků... Někteří vedoucí pracovníci a pracovníci kádrových odborů našeho státního aparátu uplatňují liberalistické názory ve výběru, v hodnocení a rozmisťování kádrů. Pod tlakem okamžitých kádrových potřeb dopouštějí se vážných chyb v kádrové práci. Dochází k oslabování třídních a politických hledisek, výběr a rozmisťování lidí je často prováděno jen podle odborné kvalifikace, diplomů a vysvědčení z vysokých škol.“*<sup>144</sup> Dokument zdůrazňoval roli kádrových oddělení, která však plnila svou roli nedůsledně, následkem čehož docházelo k oslabování zastoupení dělnické třídy ve vedoucích pozicích: *„Kádrová oddělení se stávala stále více administrativními útvary. Mnozí vedoucí pracovníci... ustupovali od dodržování politických hledisek ve prospěch*

<sup>143</sup> Knapík, J., Franc, M. a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*, s. 167-169.

<sup>144</sup> Výměna kádrových pracovníků byla započata již v roce 1956 na ministerstvu těžkého strojírenství, které opustilo 39 „kádrováků“. NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1932, sv. 150, ar. j. 196, bod 10, složka Číselné podklady o prověrce z ministerstev, Fluktuace vedoucích kádrových odborů národních podniků a ústavů MTS.

*odbornosti... V důsledku těchto skutečností se vytvořily podmínky k tomu, aby pod rouškou tak zvané odbornosti pronikla do státního aparátu řada cizích a nepřátelských živlů. Proto ještě dnes pracují na našich ministerstvech a ústředních orgánech příslušníci bývalých vykořisťovatelských tříd, jejich přísluhovači a blízcí příbuzní... Lidé těchto typů nikdy nebudou pracovat ku prospěchu našeho socialistického zřízení, ale naopak, jsou na svých pracovištích nositeli kapitalistického a byrokratického chápání dnešních úkolů.“* V citovaném dokumentu nechyběl odkaz na špionážní aféry, při kterých československé orgány odhalily zahraniční agenty. V dokumentu se objevila přímo zmínka, že terčem zájmu západních tajných služeb se stávaly osoby nepřátelské k socialistickému režimu v ČSR: *„Poslední soudní procesy ukázaly, že takoví lidé jsou také vhodným objektem zahraničních nepřátelských agentur k získání pro špionážní činnost.“*<sup>145</sup> Návrh zásady prověrky v roce 1958 zmiňoval taktéž přímo nedávné události v letech 1953 až 1956 – měnová reforma, údobí po XX. sjezdu KSSS a maďarské události – jež byly zmiňovány jako krizové a které měly v kádrovém hodnocení pracovníků státní správy hrát klíčovou roli.<sup>146</sup>

V citovaném dokumentu kladlo vedení komunistické strany důraz na plánovanou reorganizaci státního sektoru, během které měla být podstatná část státních zaměstnanců převedena z vysokých míst ve státní správě na nižší pozice nebo do výroby: *„Před uskutečněním změn v organizaci řízení, financování a plánování našeho hospodářství, které sledují podstatné snížení, zkvalitnění a zhospodárnění státního aparátu, je třeba prověřit třídní a politickou spolehlivost všech pracovníků ministerstev a ústředních úřadů. Účelem prověrky je očistit státní aparát*

<sup>145</sup> NA, fond KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha - sekretariát 1954-1962, sv. 133, ar. j. 199, bod 1, Návrh zásad prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech s hlediska třídní a politické spolehlivosti.

<sup>146</sup> Tamtéž.

*od všech politicky nespolehlivých živlů a zabránit tomu, aby se nedostaly na jiná důležitá místa.*<sup>147</sup>

Podoba dokumentu připravovaného ústředním výborem KSČ a jeho přesné znění bylo předmětem mnoha debat nejvyšších funkcionářů. Různily se představy o tom, v jakých organizacích by se měly prověrky konat, jaké kategorie osob zahrnout do přehledů nežádoucích elementů a přesně vymezit, koho označit za příslušníka „vykořisťovatelských tříd“.<sup>148</sup> Někteří členové ústředního výboru KSČ se obávali, že příliš široce pojatá prověrka by mohla vyvolat nepokoje mezi lidmi nebo ochromit činnost těch institucí, ve kterých nebude možno najít náhradu za neproověřené pracovníky. Prezident Antonín Novotný propagoval ideu, aby byla prověrka chápána především ideologicky, protože *„to není nic nového v komunistické straně – přetvoření starého aparátu v aparát nový.*<sup>149</sup>

Název dokumentu předloženého ÚV KSČ Antonínem Novotným a přijatého na 217. schůzi politického byra ÚV KSČ ze dne 10. prosince 1957 bylo *„Zásady prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních orgánech“*,<sup>150</sup> nicméně na Novotného pokyn se členové politbyra shodli, že z prověrek bude vyjmuto ministerstvo vnitra a ministerstvo národní obrany - dokument přijatý politickým byrem ÚV KSČ doslova stanovoval, že *„nejprve budou prověřeni všichni pracovníci ministerstev (ústředních úřadů, výzkumných ústavů a projekčních organizací) vyjma ministerstva vnitra a národní obrany“*.<sup>151</sup> Prověření měli být nejprve ti pracovníci, u nichž bylo počítáno s tím, že na ministerstvu nebo ústředním úřadu nadále setrvají, následovat měla prověrka těch

<sup>147</sup> NA, fond KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha - sekretariát 1954-1962, sv. 133, ar. j. 199, bod 1, Návrh zásad prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech s hlediska třídní a politické spolehlivosti.

<sup>148</sup> Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa*. Doba tání 1953-1956, s. 592.

<sup>149</sup> *Tamtéž*, s. 593.

<sup>150</sup> NA, fond KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha - politické byro 1954-1962, sv. 161, ar. j. 217, bod 2, Zásady prověrky všech pracovníků.

<sup>151</sup> *Tamtéž*.

osob, které měly být přeřazeny do různých funkcí na závody a podniky a nakonec všichni zbývající pracovníci.

Zásady prověrky třídní a politické spolehlivosti přijaté 10. prosince roku 1957 konkrétně stanovovaly odstranit ze státního aparátu osoby, které splňovaly některé z následujících kritérií:

- a. *„bývalé továrníky, členy správních rad různých akciových společností, velkostatkáře, vesnické boháče, velkoobchodníky, velké stavební podnikatele, majitele finančních a advokátních kanceláří a podobné kapitalistické živly i jejich nejbližší příbuzné;<sup>152</sup>*
- b. *všechny ty, kteří zrazovali svůj národ v době okupace, spolupracovali s fašisty a okupanty – bývalé členy Vlajky a funkcionáře ostatních aktivistických organizací. Dále lidi, kteří v době okupace zneužívali bídy pracujících ke svému obohacení (šmelináře);*
- c. *dřívější přísluhovače buržoazie, jako jsou bývalí vysocí státní úředníci, okresní hejtmani, vedoucí činitelé bývalého mocenského aparátu, vysocí důstojníci bývalé buržoazní armády, četnictva a policie, bývalí ředitelé velkých závodů, bank, dolů, velkostatků a jejich blízké spolupracovníky. Při posuzování těchto lidí je třeba se řídit tím, jaké politické, materiální a společenské postavení v té době zaujímal;<sup>153</sup>*
- d. *všechny politicky zkrachované živly (bývalé funkcionáře žluťáckých, agrárních a fašistických organizací, trockisty, ostatní bývalé rozbíječe dělnického hnutí a exponenty reakčních politických stran do února 1948);*

<sup>152</sup> V původním návrhu prověrky byl tento bod méně rozpracován – deklarovalo se pouze, že mají být odstraněni „příslušníci bývalých vykořisťovatelských tříd a jejich nejbližší příbuzní“. NA, fond KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha - sekretariát 1954-1962, sv. 133, ar. j. 199, bod 1, Návrh zásad prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech s hlediska třídní a politické spolehlivosti.

<sup>153</sup> V návrhu prověrek byl bod c) rozveden o tuto deklaraci: „Objektivně je třeba posuzovat kvalifikované odborníky, kteří mají mysl pro nové, předávají své zkušenosti a pomáhají vychovávat nové dělnické kádry a tím dokazují, že stojí jasně na pozici našeho lidově demokratického zřízení“. Tamtéž.



- e. všechny ty, kteří svou činností a chováním i zaměřením k pracujícím pozbyli ve svých funkcích politickou důvěru. Sem patří ti, kteří byli vyloučeni ze strany nebo odborů pro korupci, úplatkářství, vážné zanedbání úkolů, nemorální vlastnosti, jako je klamání strany a pracujících, kverulantství, patolízalství, neuspořádaný – pohoršení budící – měšťácký život a. j.;
- f. ze státního aparátu je nutno odstranit pracovníky, jejichž blízcí příbuzní jsou v kapitalistické cizině a odtud se zúčastňují boje proti našemu zřízení anebo tam zaujímají význačné politické či hospodářské postavení. Dále všechny ty, kteří s takovými lidmi mají spojení.
- g. do státního aparátu nepatří také lidé, jejichž nejbližší příbuzní byli trestáni za protistátní činnost. Jednotlivě posuzovat ty pracovníky, kteří celým svým životem dokazují, že s takovými příbuznými nemají nic společného.<sup>154</sup>

V usnesení politického byra bylo ovšem dále stanoveno, že je třeba vyvarovat se, aby zásady prověrky při posuzování státních zaměstnanců byly uplatňovány bezhlavě: „*Za dobu existence vlády dělnické třídy získala strana zkušenosti z výchovy pracujících a převýchovy některých příslušníků buržoazie. To nám umožňuje v prověrce jasně posoudit, kdo jde s námi a nakolik jsme převychovali ty, kteří dříve příslušeli k buržoazii či jiným vrstvám... Proto je třeba při uplatňování zásad vidět i výchovnou stránku prověrky, neuplatňovat zásady mechanicky a vyvarovat se všech přehmatů.*“<sup>155</sup>

Samotné provedení proverek třídní a politické spolehlivosti v ústředních orgánech mělo být provedeno v období od prosince roku 1957 do února 1958, za uplatnění zásad stanovených v dokumentu z

<sup>154</sup> Poslední bod g) byl do dokumentu doplněn až později. Srov. NA, fond KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha – sekretariát 1954-1962, sv. 133, ar. j. 199, bod 1, Návrh zásad prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech s hlediska třídní a politické spolehlivosti.

<sup>155</sup> NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 161, ar. j. 217, bod 2, Zásady prověrky všech pracovníků.

10. prosince 1957 odpovídali Antonín Novotný, Viliam Široký, Karol Bacílek, Bruno Köhler, Jiří Hendrych, Oldřich Černík a Vratislav Krutina. Závěrečná zpráva měla být politbyru ÚV KSČ předložena do konce dubna roku 1958. Prověřovat pracovníky měly zvláště ustavené pěti až sedmičlenné komise, ke zpracování kádrových a dalších materiálů bylo povoleno vytvořit pomocné subkomise. Prověřkovým komisím bylo uloženo kromě studia kádrových materiálů hovořit s každým prověřovaným zvláště, pouze v případech těch pracovníků, u nichž byl předpoklad kladného závěru prověřovacích komisí, bylo možno pohovor provádět v několikačlenných skupinách. Po osobním pohovoru měly komise formulovat závěr, jehož součástí měl být návrh komise na další možné pracovní zařazení prověřovaného.<sup>156</sup>

Protože se vyhlášení prověrek na sklonku roku 1957 časově krylo s další čas plánovanou reorganizací státního aparátu, jejich rozsah byl větší a přirozeně mezi zaměstnanci způsoboval nejistotu a strach o zaměstnání. Přesuny motivované nedostatky v kádrových materiálech byly doprovázeny veřejnou kampaní zdůrazňující důležitost třídního původu. Masové prověřování na ústřední i krajské úrovni způsobilo, že atmosféra v československé společnosti opět ochladila. Represe podstatné části československé společnosti lze přirovnat k počátku padesátých let, kdy bylo – zjednodušeně řečeno – hledání třídních nepřátel „na denním pořádku“.

Politickou represi v hodnocení prověrek třídní a politické spolehlivosti akcentovali ve svých deníkových zápisech profesor Charvát, spisovatel Čestmír Jeřábek i medievalista Pavel Spunar, který na sklonku padesátých let působil v Československé akademii věd v Ústavu pro českou literaturu. Svě „vystřízlivění“ pod dojmem vyhlášení prověrek třídní a politické spolehlivosti popisuje takto: *„Věřil jsem v konečný úpadek stalinizace a o to větší rozpaky způsobila zpráva, že se ve všech*

---

<sup>156</sup> NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 161, ar. j. 217, bod 2, Zásady prověrky všech pracovníků.

*státních institucích (tedy i v Akademii) chystá prověrka, tedy vlastně čistka. Strana se bála rozvolnění moci, chtěla znovu přitvrdit a vsadit na spolehlivé kádry, vyhnat z vlivných pozic všechny, kdo mohli usilovat o hlubší změny.*<sup>157</sup> Charvát první polovinu roku 1958 popsal jako dobu „*teroru zahaleného do pojmu ‘kádrování’*“.<sup>158</sup> Jeřábek si do deníku zaznamenal: „*U nás to zavání hospodářskou krizí... Propouští se po stovkách a tisících zaměstnanci všech druhů. Kdo je bude živit? Nálada mezi lidmi je horší nežli po měnové ‘reformě’. Nikdo nezná ani dne, ani hodiny, kdy se octne na dlažbě.*“<sup>159</sup> Jeřábek byl ve svém hodnocení velmi kritický k metodám stranického vedení. V únoru roku 1958 si zapsal, že „*přímo lavinovitě pokračuje propouštění zaměstnanců z veřejných služeb. Antonín Novotný začíná svou ‘vládu’ jako opravdový sekerník*“.<sup>160</sup> Kvůli masovému propouštění osob ze zaměstnání se československá společnost podle něj stala svědkem „*teroristického řádění prověřkových komisí, jakého tu od osmačtyřicátého roku ještě nebylo... Pracovní úřady jsou obléhány zoufalci, hledajícími marně zaměstnání*“.<sup>161</sup>

## 6 PROVĚRKY TŘÍDNÍ A POLITICKÉ SPOLEHLIVOSTI V PLZNI

O vyhlášení prověrek třídní a politické spolehlivosti byly informovány krajské výbory strany. Krajským výborům bylo sekretariátem ÚV KSČ uloženo, aby „*při provádění reorganizace průmyslu a zkvalitňování a snižování státního a hospodářského aparátu vycházely z uvedených zásad [prověrek všech pracovníků ministerstev a ústředních orgánů]*“.  
Krajské výbory byly taktéž stranickým vedením instruovány, aby při zařazování pracovníků, kteří přešli z ústředních orgánů, byly při jejich

<sup>157</sup> Spunar, P. *Vlny vzpomínek*, s. 161.

<sup>158</sup> Zápis ze dne 5. dubna 1958. Charvát, J. *Můj labyrint světa*, s. 474.

<sup>159</sup> Zápisy ze dne 16. února a 28. března 1958. Jeřábek, Č. *V zajetí stalinismu*, s. 382-384.

<sup>160</sup> Zápis ze dne 23. února 1958. *Tamtéž*, s. 383.

<sup>161</sup> Zápis ze dne 19. dubna 1958. *Tamtéž*, s. 385

dalším zařazování vyžadovány výsledky prověrky, a podle závěrů prověřkových komisí byli poté umisťováni na nové pracoviště.<sup>162</sup>

Na úrovni krajů bylo cílem odstranit z vedoucích pozic ve vzdělávacích, výzkumných, projekčních a průmyslových organizacích nespolehlivé osoby. Zároveň však prověrka, na níž participovali i nižší straníci, utužovala stranickou linii a jednotu mezi těmi členy KSČ, kteří byli znepokojeni vývojem v Československu v předchozích dvou letech.

ÚV KSČ se poté, co byla započata činnost prověřkových komisí v krajích, mohlo zdát, že byla spuštěna větší lavina propouštění, než bylo zpočátku zamýšleno. V rámci krajských komisí mohlo místní komunistické vedení samo rozhodovat o tom, jak rozsáhle bude prověřování státních zaměstnanců probíhat – zda prověřovat jen vedoucí pracovníky, nebo vymežit skupinu prověřovaných šířeji. V tomto směru projevíli místní komunistické nevídanou iniciativu, protože díky prověřce „třídně a politicky nespolehlivých lidí“ získali nástroj politické represe, který dobře znali a díky kterému se mohli „vypořádat“ s lidmi, kteří s nimi „nestáli pevně v jednom šiku“.<sup>163</sup>

Podle souhrnné zprávy, kterou zpracovalo organizačně – politické oddělení krajského výboru KSČ v Plzni, byla prověrka provedena krajskými prověřovacími komisemi v podnicích, které byly rozděleny podle odvětví. Mimoto byly ustaveny komise při jednotlivých okresních výborech ve Stříbře, Tachově, Rokycanech, Horšovském Týně, Klatovech, Přešticích, Domažlicích a Blatné, které prověřovaly závody ve svých okresech.<sup>164</sup>

Kromě podniků a vysokých škol v Plzni, kterým budou věnovány samostatné následující kapitoly, byly prověrky provedeny i ve vzdělávacích a kulturních organizacích. Jednalo se například o Československý rozhlas, kde bylo prověřováno 74 pracovníků,

<sup>162</sup> NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 161, ar. j. 217, bod 2, Informační zpráva.

<sup>163</sup> Kaplan, K. *Kronika komunistického Československa*. Doba tání 1953-1956, s. 594.

<sup>164</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), Informační zpráva o průběhu prověrky státního a hospodářského aparátu provedená v roce 1958 v kraji.

„osvětová zařízení“ – zde došlo k výměně pěti pracovníků z celkového počtu 77 prověřovaných. V Divadle J. K. Tyla v Plzni prověrka proběhla bez potíží, komise prověřila bez připomínek všechny zaměstnance.<sup>165</sup>

Obsah a stav příslušných dochovaných archivních materiálů se velmi různí a není tedy možné stanovit jasná kritéria pro jednotnou kvantifikaci a shrnutí rozsahu prověrek. Jaroslav Douša ve své výpravné práci o historii Plzně uvádí, že v únoru až březnu 1958, kdy se podle něj prověrky měly konat,<sup>166</sup> bylo „podle třídně politických prověrek v Plzni vyhozeno z práce nebo přeřazeno na 60-70 lidí (přesný počet není znám)“.<sup>167</sup> Podle dokumentu vypracovaného krajským výborem KSČ v Plzni bylo v podnicích a institucích spadajících do pravomoci KV KSČ v Plzni prověřováno minimálně 11 049 lidí.<sup>168</sup> Tento počet ale není možné označit jako konečný, protože zpráva v některých případech uvádí pouze počet prověřovaných závodů, nikoli pracovníků.<sup>169</sup>

Problematické je určit, v jakých případech byly prověřované osoby přeřazeny nebo propuštěny z důvodu třídní a politické nespolehlivosti – tedy byla na ně aplikována některá ze zásad prověrky – a kdy byly vyměněny v rámci probíhající reorganizace státního aparátu. Formulace

<sup>165</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), Informační zpráva o průběhu prověrky státního a hospodářského aparátu provedená v roce 1958 v kraji.

<sup>166</sup> Tento časový údaj není přesný. Prověrky v některých podnicích v Plzni začaly již na přelomu ledna a února 1958 a v některých podnicích byly ukončeny v květnu 1958. Například v podniku Pozemní stavby n. p. byla prověrka zahájena již v lednu 1958. SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny, doly, rozvodné závody), složka Státní projektový ústav a SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 550, Prověrky členů KSČ (přepravní podniky, jednotlivci), část Pozemní stavby.

<sup>167</sup> DOUŠA, Jaroslav a kol. *Dějiny Plzně v datech*. Od prvních stop osídlení až po současnost. Praha: Lidové noviny 2004, s. 462.

<sup>168</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), Informační zpráva o průběhu prověrky státního a hospodářského aparátu provedená v roce 1958 v kraji.

<sup>169</sup> Zpráva ale u všech prověřovaných podniků a institucí uvádí, kolik pracovníků ze svého dosavadního pracoviště v období, kdy se prověrka třídní a politické spolehlivosti konala, bylo z podniku propuštěno, kolik odešlo do výroby, na nižší funkci, do důchodu nebo do zemědělství a kolik bylo přeřazeno na jiné pracoviště – celkově se činí tento počet 1710 osob, ale jedná se pouze o orientační údaj, který není možné brát jako konečný, protože závěrečná zhodnocující zpráva nebere v potaz odvolací řízení. Tamtéž.

závěrů prověřovacích komisí se totiž velmi lišila a neřídila se ucelenou metodologií, v některých případech dokonce zcela chybělo konstatování, z jakého důvodu je prověřovaná osoba z ústavu propuštěna nebo přemístěna na jiné pracoviště. V mnoha případech bylo prověrky využito i jako důvodu k převedení pracovníků do důchodu, pokud na něj již měli nárok. V těchto případech bylo prověrky třídní a politické spolehlivosti využito k rozsáhlým personálním změnám, které ale podle instrukcí politbyra ÚV KSČ neměly být její součástí a které vyvolávaly u některých osob dojem politického postihu.<sup>170</sup>

### 6.1 Prověrky v plzeňských podnicích

Uskutečnění prověrky třídní a politické spolehlivosti v roce 1958 znamenalo na krajské úrovni především prověřování pracovníků podniků, které v Plzni na konci padesátých let existovaly. Provedení zásad prověrky schválených politickým byrem ÚV KSČ měl zajistit Krajský výbor Komunistické strany Československa v Plzni. KV KSČ dbal předpisů IV. oddělení a sekretariátu ÚV KSČ, které navrhly a schválily členy prověřkových komisí přidělených k příslušným podnikům v odvětví průmyslu, stavebnictví a dopravy v Plzni.<sup>171</sup>

Sekretariát ÚV KSČ zaslal do krajů dokument schválený politbyrem ÚV KSČ „Zásady prověrky“, který obsahoval pokyny, jak při prověrce postupovat. V dokumentu byla akcentována důležitost třídního původu a kádrového profilu zaměstnanců: *„Je bezpodmínečně nutno, aby byli všichni [pracovníci státního aparátu] politicky spolehliví, schopní správně chápat a zajišťovat linii strany. Pracovníci státního aparátu se musí umět orientovat ve vnitřních i mezinárodních politických otázkách, bojovat za*

---

<sup>170</sup> Viz také KMOCHOVÁ, Naděžda. *Prověrky 1958 a následné rehabilitace v ČSAV*. Svědectví o jejich průběhu v pramenech Archivu AV ČR. In: *Práce z dějin Akademie věd* 3, č. 1. Praha: MÚA AV ČR 2011, s. 91.

<sup>171</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 551, *Prověrky členů KSČ, Organizační zajištění prověrky hospodářsko-správního aparátu na úseku průmyslu, stavebnictví a dopravy*.

*linii strany a politicky vysvětlovat úkoly.*“ Protože však současně probíhala i celostátní reorganizace státních institucí, jejímž cílem bylo zredukovat počet dosavadních pracovníků, bylo nutno vyzvednout taktéž potřebu odborného vzdělání, které však nemělo být preferováno na úkor správného třídního původu.<sup>172</sup> *„Vedle těchto politických kvalit musí mít pracovníci státního aparátu potřebné odborné znalosti a zkušenosti z úseku, v němž pracují. V pojmu odbornosti je třeba spatřovat nezbytnost praktických a životních zkušeností z dané oblasti, spojenou s vůlí a schopnostmi soustavně se sebevzdělávat.“* V zásadách prověrky, odeslané na krajské výbory, bylo dále vymezeno, jaká část československé společnosti má být při prověrkách preferována: *„Nejlepší předpoklady pro tyto vlastnosti [skloubení žádoucího třídního původu, politické „uvědomělosti“ a odbornosti] mají příslušníci dělnické třídy. Je proto nutno při navrhované prověrce odrazit všechny názory, že dělnické kádry nemají potřebný stupeň inteligence a vzdělání k řízení důležitých úseků. Tyto názory jsou rozšiřovány především reakcí... Právě naopak, dělnické kádry jsou zárukou, že linie strany bude úspěšně plněna. Současně je třeba bojovat proti názoru některých soudruhů, že k tomu, aby někdo zastával důležitou funkci, stačí příslušnost k dělnické třídě. Budeme i nadále posilovat státní aparát schopnými, byrokratismem nezatíženými příslušníky dělnické třídy, soudruhy, kteří mají předpoklady a snahu zvyšovat své politické a současně i odborné znalosti.“*<sup>173</sup>

<sup>172</sup> Nicméně případů, kdy se prověřková komise vyjádřila negativně vůči zaměstnancům pocházejícím z dělnického prostředí, lze nalézt pouze několik. Výjimkou byl verdikt prověřkové komise v podniku Pozemní stavby. V závěru posudku Karla Kopřivy, zastávajícího funkci hlavního mechanizátora, komise rozhodla: *„Dělnický kádr... v poslední době – až dosud, svoje politické i odborné schopnosti nevyužíval ve prospěch řízení a plnění úkolů... Za těchto předpokladů neskýtá záruku zastávat dosavadní funkci; v případě nesebekritičnosti a nenastoupení správné cesty bude třeba uvažovat o přeřazení na nižší funkci.“* SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 550, Prověrky členů KSČ (přepravní podniky, jednotlivci), složka Pozemní stavby.

<sup>173</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny, doly, rozvodné závody), složka Státní projektový ústav, Zásady prověrky.

KV KSČ schválil ustavení osmnácti prověřkových komisí, které měly prověřovat pracovníky v podnicích rozdělených do jednotlivých odvětví průmyslu. Na základě rozdělení podniků v Plzni a okolí do specifických kategorií byly jmenovány čtyř- až osmičlenné prověřkové komise, přičemž ve většině z nich byli zastoupeni pracovníci krajského výboru KSČ v Plzni, městského výboru KSČ v Plzni, okresního výboru KSČ v Plzni i zástupci základní organizace KSČ a kádroví pracovníci podniku, který spadal do kompetence konkrétní prověřkové komise. Osmnáct krajských prověřkových komisí se u některých odvětví dělilo na menší specializované komise, které byly ustaveny pro prověřování velkých podniků, naopak v případě některých prověřkových komisí docházelo ke kumulaci prověřovaných závodů, kde nebyl počet prověřovaných pracovníků tak rozsáhlý.<sup>174</sup>

Komise byly rozděleny podle odvětví:

- komise pro stavebnictví byla rozdělena na dva menší celky, které prověřovaly pracovníky podniků Pozemní stavby n. p. a Státní projektový ústav,
- komise pro paliva prověřovala pracovníky podniku Západočeské uhelné doly n. p.,
- plynárenská komise, jež prověřovala vedoucí pracovníky podnikového ředitelství Západočeských plynáren a pracovníky hospodářského úseku Plynostavu,
- komise pro hutě prověřovala hospodářsko – správní aparát podniku Kovohutě n. p. a Státní ústav pro projektování hutních závodů - Hutní projekt,
- komise pro energetiku, která měla prověřit vedoucí pracovníky RPZ Plzeň a EGV Plzeň,<sup>175</sup>

<sup>174</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 551, Prověrky členů KSČ, Organizační zajištění prověrky hospodářsko-správního aparátu na úseku průmyslu, stavebnictví a dopravy.

<sup>175</sup> Celkově prověřila komise pro energetiku 220 lidí, u nichž devět odešlo do důchodu a pět bylo uvolněno z pracoviště. SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958,



- komise pro dopravu železniční prověřovala všechny pracovníky Správy dráhy,
- komise pro dopravu silniční, která měla na starost prověřování hospodářsko – správního aparátu podniků ČSAD Plzeň, ČSAO Plzeň a ČSS Plzeň,
- komise pro chemii, jež prověřovala hospodářsko – správní aparát Chemických závodů Julia Fučíka a Spolany Kaznějov,
- komise LZ Plzeň (Leninovy závody),<sup>176</sup>
- komise pro strojírenství (mimo LZ Plzeň),
- komise pro spotřební průmysl, v rámci níž dvě subkomise projednávaly pracovníky v odvětví dřevoprůmyslu a textilního průmyslu,<sup>177</sup>
- komise pro potravinářský průmysl, jež zkoumala hospodářsko-správní aparát podniků Plzeňské mlékárny a Plzeňské pivovary,<sup>178</sup>
- komise pro obchod byla rozdělena na dvě části podle zaměření: jedna komise prověřovala celkem 18 podniků s celostátní působností,<sup>179</sup> druhá se věnovala družstevnímu obchodu,
- komise pro peněžnictví,

---

projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), Informační zpráva o průběhu prověrky státního a hospodářského aparátu provedená v roce 1958 v kraji.

<sup>176</sup> V podniku Škoda – Závody V. I. Lenina bylo prověřeno 1 652 pracovníků. 50 odešlo důchodu, 46 na jiné pracoviště a čtyři na nižší funkci. Tamtéž.

<sup>177</sup> Komise pro dřevařský průmysl prověřovala pracovníky podnikových ředitelství podniku SOLO – Sušice, kde ze 106 prověřovaných odešlo deset pracovníků na nižší pozici a čtyři do důchodu, a v podniku Chodské dřevařské závody bylo prověřováno 87 lidí, z nichž dvanáct přešlo na nižší funkci. Komise pro textilní průmysl se věnovala zaměstnancům Kdyňských přádelen Kdyně. Z 80 lidí přešli čtyři na nižší funkci a osm do důchodu a v Kdyňských strojírnách Kdyně komise prověřila 118 lidí, z tohoto počtu odešlo osm na nižší funkci a jeden do důchodu. Tamtéž.

<sup>178</sup> V Plzeňských mlékárnách bylo prověřeno 97 lidí, z nichž čtyři byli přeřazeni na nižší funkce a dva do zemědělství, v případě podniku Plzeňské pivovary prověrka proběhla u 214 osob, z toho 20 bylo přeřazeno na nižší funkce a 3 odešli do důchodu. Tamtéž.

<sup>179</sup> Mezi podniky, které prověřovala komise pro státní obchod, patřily: Velkoobchod potravinovým zbožím, Velkoobchod zbožím široké potřeby, Velkoobchod oděvním zbožím, Plzeňský obchod ovocem a zeleninou, Restaurace a jídelny n. p. (pro Plzeň, Plzeň – venkov a Leninovy závody), Pramen (celkem pět pracovišť), Oděvní obchod, Dům obuvi, Obchodní dům Zdroj, Plzeňský obchod potřebami pro domácnost, Plzeňský obchod drobným spotřebním zbožím. SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 551, Prověrky členů KSČ, Organizační zajištění prověrky hospodářsko-správního aparátu na úseku průmyslu, stavebnictví a dopravy.

- komise pro místní hospodářství, do jejíž působnosti spadaly podniky Krajské hmoty, Chemický závod, Kominický podnik, Řemeslnické potřeby, Krajská zásobovací základna místního hospodářství,<sup>180</sup>
- komise pro výrobní družstva,
- komise pro vodní hospodářství měla prověřit hospodářsko-správní aparát v podnicích Zásobování vodou a kanalizace, Správa vodních toků a meliorací a Vodohospodářská obnova, závod Plzeň,
- komise pro spoje, která prověřovala pracovníky podniků Krajská správa spojů, Správa dálkových telekomunikačních a radiokomunikačních spojů a pracovníky vysílače Košutka.

Prověřkové komise měly ve své moci určení pracovního zařazení prověřovaných, směly navrhnout, aby tito lidé nemohli zastávat vyšší nebo vedoucí funkce a to z nejrůznějších důvodů. Nejčastějšími argumenty pro to, aby byli prověřovaní přemístěni na nižší funkci, do prováděcích závodů nebo do výroby byla „nízká politická úroveň“, „nezapojování se do masových složek“, „nevyjasněný poměr k lidově demokratickému zřízení“ nebo nedostatky v kádrových materiálech, přičemž komise přihlížely – dle pokynů dokumentu Zásady prověrek – i k událostem z doby okupace Československa. Zřídka se objevil i důvod náboženského založení prověřované osoby: v případě Ing. Ladislava Černého, elektroinženýra v podniku RPZ Plzeň, bylo konstatováno, že *„soudruh Ing. Černý není politicky organizován, má nejasný poměr k lidově demokratickému zřízení, politického dění se nezúčastňuje... nechává se ovlivňovat svoji manželkou, která jest politicky nespolehlivá“* a v závěru prověrky u něj komise shledala, že *„vzhledem k jeho hlubokému náboženskému založení, jako mladý inženýr, který má daleko k dělnické třídě, uvažovat o výměně. Využit jeho*

<sup>180</sup> Ve všech výše zmíněných podnicích spadajících do kompetence komise pro místní hospodářství byla prověrka provedena u 186 lidí, z nichž devět odešlo do výroby a dalších devět osob přešlo na nižší místo. SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), Informační zpráva o průběhu prověrky státního a hospodářského aparátu provedená v roce 1958 v kraji.

*odborné znalosti na jiném pracovišti a podříditi jej pod takového vedoucího, který jest oddán dnešnímu zřízení.*<sup>181</sup> V rámci obnovy ateistické kampaně byl na nižší pozici převeden Ing. Václav Brabec, hlavní inženýr v Semenářském a šlechtitelském podniku v Lužanech, jehož dcera byla jeptiškou v Opavě a bratr farářem, v té době ve vězení.<sup>182</sup>

Komise pro stavebnictví byla rozdělena na dva celky. První subkomise prověřovala pracovníky Pozemních staveb n.p. Plzeň a druhá se zabývala Státním projektovým ústavem pro výstavbu měst a vesnic v Plzni (SPÚ). Zatímco komise přidělená k podniku Pozemní stavby měla prověřovat pouze hospodářský a správní aparát, ve Státním projektovém ústavu v Plzni byla působnost zásad prověrky rozšířena na všechny zaměstnance.

Prověrka třídění a politické spolehlivosti se ve Státním projektovém ústavu v Plzni konala v lednu a únoru roku 1958 a z 239 pracovníků byla kladně prověřena naprostá většina zaměstnanců, 161 lidí. Tato kategorie pracovníků, přiřazená ke „skupině I.“, byla ve SPÚ ponechána. U kategorie neprověřených osob, označené jako „skupina IV.“, zjistila komise při prověřování „závažné nedostatky“, které znemožňovaly jejich další setrvání v ústavu, a proto měli být tyto pracovníci z SPÚ propuštěni a převedeni do výroby. Do kategorie IV. bylo zařazeno celkem sedm lidí, u třech z nich byl po projednání odvolání verdikt komise zmírněn. Absurdní byl případ Miloše Pecky, pracovníka SPÚ, kterého dostihla prověrka dokonce dvakrát. Nejprve v Hutním projektu v Plzni, kde působil jako konstruktér do konce roku 1957. Hutní projekt musel Miloš Pecka opustit v rámci reorganizace a snížení počtu pracovníků. Od 1. ledna 1958 nastoupil do Státní projektového ústavu jako specialista. V SPÚ jej

<sup>181</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), složka Politická prověrka RPZ.

<sup>182</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Kádrové materiály oddělení pro stranickou práci v zemědělství (prověrky), inv. č. 3476, k. 522, Výsledky prověrky na Semenářském a šlechtitelském podniku v Lužanech.

v únoru prověřková komise vyhodnotila jako politicky nespolehlivého, protože „s lidově–demokratickým režimem nesouhlasí, což se projevilo též jeho chováním v době měnové reformy. 1. června 1953 opustil bez průchodky své pracoviště v Hutním projektu v Plzni, odešel spolu s další spolupracovníkem na Náměstí Republiky a přihlížel událostem.“ Na základě Peckova odvolání bylo zmírněno původní rozhodnutí prověřkové komise a prověřovaný byl z IV. skupiny přesunut do II. skupiny. V jeho případě mělo odůvodnění prověřkové komise represivní charakter, protože konstatovalo, že „komise doporučuje přeřadit na manuální práci na dobu 1 roku a po této době pokud prokáže svůj kladný poměr a budou na něm známky dalšího politického růstu – umožnit mu návrat k technické práci.“ Rozhodnutí komise bylo zpětně změněno i u Marie Přibáňové. V jejím případě bylo konstatováno, že „žije nezřízeným životem“, jiné kádrové nedostatky zjištěny nebyly. Na základě jejího odvolání bylo rozhodnutí komise změněno z formulace „uvolnit z ústavu“ na „převést do prováděcího podniku jako počtářku“.<sup>183</sup>

Státní projektový ústav v Plzni tak museli opustit pouze čtyři zaměstnanci. Jednalo se o Emanuela Vebera, Vojtěcha Vaníka, Václava Kašpara a Miroslava Schrimpf, u něhož mělo mít převedení do dělnického prostředí i převýchovný efekt, protože Schrimpf byl komisí označen za příslušníka „zlaté mládeže – možno očekávat, že mezi dělníky ve výrobě mu prostředí prospěje, aby se z něho stal slušný člověk.“ Emanuel Veber měl být převeden do výroby kvůli své „politické nespolehlivosti“. Prověřková komise k tomuto závěru došla po zhodnocení jeho kádrových nedostatků – v roce 1954 byl odsouzen ke čtyřem letům vězení za „sdružování proti republice“. Kašpar byl v roce 1954 odsouzen za protistátní činnost a komisí byl označen za „politicky nevyspělého a neuvědomělého“, u Vaníka shledala prověřková komise jiné kádrové nedostatky – v roce 1953 byl vyloučen z KSČ pro neplnění

<sup>183</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny, doly, rozvodné závody), složka Státní projektový ústav.

povinností člena strany a dále kvůli jeho chování během měnové reformy, kdy „přihlížel ze zvědavosti výtržnostem“. Komise tyto nedostatky připisovala „výchově v bývalé sociální demokracii“.<sup>184</sup>

Kromě případů, v nichž byli pracovníci Státního projektového ústavu nuceni své pracoviště opustit, se zásady prověrek vztahovaly i na další osoby zařazených do „skupiny II“, kterým bylo na určitou dobu znemožněno vykonávat vyšší vedoucí pozice a kteří byli ze svého místa převedeni do prováděcích závodů. V případě SPÚ v Plzni se takový závěr komise týkal celkem 51 osob. Prověřková komise odůvodňovala své rozhodnutí „nedostatečnou politickou vyspělostí“, zrušením pracovního místa v rámci reorganizace, nedostatečným vzděláním prověřované osoby nebo přeobsazením pracovního místa v rámci „zefektivnění státní správy“ kvalifikovanější osobou. Častým zdůvodněním byl také nesprávný třídní původ, jako v případě Ing. Jiřího Hrušky, u něhož komise konstatovala, že „vzhledem k tomu, že se jedná o syna člena správní rady a ředitele Škodových závodů, navrhuje komise převést s. Hrušku do prováděcích závodů“,<sup>185</sup> nebo kádrovými nedostatky. Takové zdůvodnění komise uvedla u Jaroslava Stočese, jemuž byly připisovány pravicové tendence, které měly vyvrcholit vyvěšením americké vlajky v plzeňském divadle v roce 1949, nebo u Ing. Antonína Čížka, geologa v SPÚ, jenž byl v letech 1937-1945 členem Vlajky. V případě Ing. Čížka byla komise nucena konstatovat, že vysoká jeho kvalifikace a nedostatek odborníků v oboru geologie limituje vykonání rozhodnutí prověřkové komise.<sup>186</sup>

Kritérium třídního původu bylo ovšem zneužíváno i opačně – nejen jako důvod k horšímu výsledku prověrky, ale i jako odůvodnění k zmírnění represivního nátlaku. V případě Miloše Vlčka, který vykonával v ústavu pozici mladšího přípraváře a kalkulanty, shledala komise závažné nedostatky, přesto jej zařadila do „kategorie I.“ a díky svému

<sup>184</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny, doly, rozvodné závody), složka Státní projektový ústav.

<sup>185</sup> Tamtéž

<sup>186</sup> Tamtéž.

dělnickému původu nebyl donucen z ústavu odejít, ale pouze převeden na jiné pracoviště.<sup>187</sup>

Poslední kategorií prověřovaných osob, které se musely přizpůsobit závěru prověřkových komisí, byli pracovníci zařazení do „skupiny III.“. V případě SPÚ se jednalo o 23 pracovníků, kteří měli být převedeni do důchodu. Komise v SPÚ vyjádřila nedostatky u několika lidí: Ing. František Jenč, který v ústavu vykonával pozici vedoucího specialisty, byl shledán „politicky nespolehlivým“ a podle komise hrozilo reálné nebezpečí, že by svým „škodlivým vlivem“ mohl ovlivnit své kolegy, a proto měl okamžitě ústav opustit. František Pašek, zaměstnaný v SPÚ jako rozpočtář, byl z ústavu propuštěn, jelikož bylo shledáno, že „není přínosem ani po odborné, ani po politické stránce“. U Ing. Václava Střebského, zaměstnaného jako statika, došla prověřková komise k závěru, že kvůli svému vysokému věku a častým nemocem, nebylo vhodné jej dále zaměstnávat. V případě Ing. Střebského k rozhodnutí komise přispěly nedostatky v jeho kádrovém spise, ve kterém bylo uvedeno, že „v červnových událostech 1953... podporoval neupřímně správný názor na měnovou reformu. Po červnových událostech byl vystěhován jako buržoazní živel z Plzně do Letkova.“<sup>188</sup>

Archivní dokumenty dochované k Pozemním stavbám, dalšímu podniku, který spadal do kompetence komise pro stavebnictví, nejsou tak podrobné jako v případě Státního projektového ústavu. Podle souhrnného seznamu bylo zde ke dni 27. května 1958 prověřeno celkem 465 lidí z celkového počtu 740 členů správního aparátu, přičemž v 399 případech bylo rozhodnuto tyto osoby v ústavu ponechat, u 37 osob bylo rozhodnuto převést je na nižší funkci nebo do výroby, šest lidí bylo přeřazeno na jiné pracoviště a 23 pracovníků mělo odejít do důchodu.<sup>189</sup> V případech,

<sup>187</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny, doly, rozvodné závody), složka Státní projektový ústav.

<sup>188</sup> Tamtéž.

<sup>189</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav,

u nichž prověřková komise rozhodla přeřadit pracovníky do výroby nebo do zemědělství, byla jako odůvodnění rozhodnutí komise akcentována politická nespolehlivost, nezájem o politické dění nebo buržoazní třídní původ.<sup>190</sup>

Komise pro paliva se zabývala zkoumáním pracovníků podniku Západočeské uhelné doly (ZUD) a měla zde prověřit vedoucí pracovníky, vedoucí jednotlivých odborů při národním podniku ZUD a pracovníky přidružených podniků.<sup>191</sup> Bylo schváleno celkem osm prověřkových komisí, které měly rozdělenou oblast působnosti: jedna krajská komise, zaměřená na prověrku zaměstnanců ZUD s celopodnikovou působností, a osm okresních komisí. Ve všech institucích spadajících pod ZUD bylo prověřeno 511 zaměstnanců, z nichž kladně prověřeno bylo 504 lidí, neproověřeno pět a v dalším šetření zůstaly dva případy. V rámci „zkvalitnění státního aparátu“ byly provedeny následující změny: 18 pracovníků přemístěno, deset odešlo do důchodu, na manuální práci přešlo 25 zaměstnanců a na jiné pracoviště byly uvolněny dvě osoby.<sup>192</sup>

V podniku Západočeské uhelné doly byla prověrka třídní a politické spolehlivosti ukončena dne 18. května 1958 a podle závěru prověřovací komise, jejímž předsedou byl horník na DOM a člen celozávodního výboru KSČ při DOM Zbůch Karel Hrbáček, bylo ze 102 prověřovaných lidí 43 zaměstnanců prověřeno bez připomínek, 58 zaměstnanců prověřeno s připomínkami a v jednom případě byl pracovník ZUD neproověřen z třídně politických důvodů. Jednalo se o Ing. Dr. Emanuela Valentu, jenž byl komisí označen za neproověřeného kvůli velmi špatnému

---

spoje, plynárny doly, rozvodné závody), Informační zpráva o průběhu prověrky státního a hospodářského aparátu provedená v roce 1958 v kraji.

<sup>190</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 550, Prověrky členů KSČ (přepravní podniky, jednotlivci), část Pozemní stavby.

<sup>191</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 551, Prověrky členů KSČ, Organizační zajištění prověrky hospodářsko-správního aparátu na úseku průmyslu, stavebnictví a dopravy.

<sup>192</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), složka ZUD, souhrnná zpráva Prověrky 1958.

kádrovému profilu - za druhé světové války byl Valenta členem Vlajky a Národního souručenství a po roce 1945 se na něj vztahoval malý dekret. Po únoru 1948 se neúspěšně pokusil dvakrát ilegálně přejít hranice, za což byl odsouzen ke třem letům nucených prací v Jáchymově. Emanuel Valenta byl jediným pracovníkem ZUD a přidružených dolů, který byl označen na neprověřeného a zaměstnavatel s ním ihned rozvázal pracovní poměr.<sup>193</sup>

Kromě Ing. Dr. Valenty bylo o přemístění rozhodnuto u dalších osmi osob, z nichž tři pracovníci měli odejít do důchodu, přičemž třídní a kádrové hledisko bylo zohledněno u dvou zaměstnanců. Prvním z nich František Laub, vedoucí účetní ZUD, jehož „chování v době okupace mělo určité závady, za což byl dvakrát zajištěn a pro nedostatek důkazů byl zproštěn obžaloby“ a druhý případ se vztahoval k sekretářce ředitele ZUD Květě Karáskové, u které komise shledala, že je na „celkově nízké politické úrovni“, a proto „byla z funkce sekretářky přeřazena na jinou administrativní práci a na místo sekretářky [nutno] uvažovat o politicky vyspělé síle.“<sup>194</sup>

V jednotlivých správách dolů přidružených k národnímu podniku ZUD probíhaly prověrky od února do května 1958. V těchto případech se nezachovaly jednotlivé kádrové materiály prověřovaných zaměstnanců, a tak je nutné vycházet pouze ze souhrnné zprávy pořízené pro ZUD. V případě DOM Zbůch bylo prověřováno 184 pracovníků. Komise rozhodla neprověřit pouze jednoho z nich a dvanáct přemístit „v rámci zkvalitnění aparátu“. Prověrkou v Masarykově dole prošla také naprostá většina pracovníků. 71 ze 72 lidí bylo prověřeno kladně – případ důlního normovače Františka Petráše byl pozastaven a následně bylo komisí rozhodnuto o jeho přemístění. I prověrkou v dole Krimich Tlučná byli všichni zaměstnanci shledáni třídně a politicky spolehlivými, přesto došlo

---

<sup>193</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), složka ZUD, souhrnná zpráva Prověrky 1958.

<sup>194</sup> Tamtéž.



personálním změnám u devíti pracovníků. Prověrkou ve Stavební správě v Týnci prošli všichni pracovníci, pouze tři z nich měli být přemístěni. V dolech Dobré Štěstí a Eliška bylo prověřováno 14 zaměstnanců, z nichž dva byli přemístěni na jiné pracoviště, a u jednoho pracovníka komise shledala nedostatky v kádrových materiálech z doby okupace. Další prověřování tohoto případu bylo pozastaveno, ale materiály k jeho dalšímu šetření se v SOA Plzeň nenacházejí. V Hornickém učilišti ve Zbůchu byli prověrkou schváleni všichni pracovníci, tj. 34 lidí, pouze v pěti případech bylo rozhodnuto o přemístění. Poslední institucí v rámci Západočeských uhelných dolů, kde byla v roce 1958 prověrka provedena, byly Radnické doly Břasy, kde komise prověřovala 72 pracovníků. 68 z nich bylo prověřeno kladně, čtyři prověrkou neprošli. Jednalo se o Ing. Františka Župku, Miroslava Círa, Ladislava Houfa a Františka Lifku. Dalších sedm osob mělo z Radnických dolů odejít na jiné pracoviště nebo do důchodu.<sup>195</sup>

V další instituci, která spadala do působnosti komise pro hutě, v Železnorudných dolech a hrudkovny Ejpovice, byla prověrka uskutečněna u všech 234 pracovníků. Devět z nich „*nebylo schváleno a bude přeřazeno na manuální práci do provozu z třídních a politických důvodů*“. Mezi pracovníky, kteří nebyli prověrkou schváleni a museli opustit své dosavadní místo, patřil Ing. Rudolf Horák, hlavní inženýr podniku, který nebyl komisí shledán politicky spolehlivým z důvodů „*kolaborace s okupanty, vyhrožování a persekuce dělníků v době nesvobody*“ a „*politická spolupráce s nepřáteli lidově demokratického zřízení po osvobození naší republiky*“. Další neprověřenou osobou byl Ing. Josef Leeder, u něhož komise konstatovala, že „*soudruh měl silně svázané ruce s buržoazními kruhy ve staré republice, stal se z něj silný měšťák a tohoto zaměření se ještě dodnes neoprostil*“. Verdikt „*neprověřený na technickou funkci*“ vyřkla prověřovací komise v případě

<sup>195</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), složka ZUD, souhrnná zpráva Prověrky 1958.

Ing. Dušana Věženského, kterého přeřadila na dobu dvou let do výroby. Stalo se tak kvůli jeho třídnímu původu. Ze stejného důvodu byli shledáni neprověřenými pro práci ve státním a hospodářském aparátu i Zdeněk Klas, Josef Kučera a Oskar Hradecký, protože jejich *„třídní původ nedává záruku, aby pracovali v hospodářském a státním aparátu zodpovědně“*. Miroslav Podbrdský musel opustit své místo laboranta a přejít do výroby, protože *„byl před okupací, za okupace a po okupaci do r. 1949 majitelem drogerie. Také proto, že neprojevil ještě dostatečně svůj poměr k lidové demokratickému zřízení.“* V případě Antonína Mecen bylo rozhodnutí převedení do výroby zdůvodněno tím, že *„se zúčastnil demonstrace proti našemu zřízení při měnové reformě r. 1953 a byl odsouzen na 2 roky“*. Poslední z neprověřených pracovníků podniku Železnorudné doly byla Marie Kovaříková. Komise u ní shledala nedostatky v třídním původu, protože její *„otec byl trestán za zatajení zásob a jmenovaná soudružka nenašla ještě kladný poměr k našemu zřízení“*.<sup>196</sup>

Kromě výše jmenovaných devíti osob tvořili další kategorii neschválených pracovníků tři zaměstnanci Železnorudných dolů, kteří byli *„pro třídní neuvědomělost přeřazeni z vedoucích funkcí na nižší funkce“*. Jednalo se o Jaroslava Míkovce, Ing. Františka Holečka a Ing. Vladislava Mužíka, u kterých komise konstatovala, že se dostatečně politicky neprojevují a *„ani se nesnaží, aby se dostali svojí prací na třídní hledisko naší strany“*.<sup>197</sup>

Plynárenské komise měla dle rozhodnutí Krajského výboru KSČ v Plzni prověřovat vedoucí pracovníky podnikového ředitelství a správy závodu Západočeských plynáren a pracovníky hospodářského aparátu podniku Plynostav.<sup>198</sup> Podle dochovaných dokumentů ze SOA v Plzni,

<sup>196</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), složka Železnorudné doly, Závěrečná zpráva z kádrové prověrky státního a hospodářského aparátu v n. p. Železnorudné doly a hrudkovny Ejpvovice.

<sup>197</sup> Tamtéž.

<sup>198</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 551, Prověrky členů KSČ, Organizační zajištění prověrky hospodářsko-správního aparátu na úseku průmyslu, stavebnictví a dopravy.

kteří se vztahují pouze k Západočeským plynárnám (ZČP), se zde prověřování dotklo 62 lidí, z nichž 19 osob bylo prověřeno bez připomínek, 31 prověřeno s připomínkou, dva lidé odešli v průběhu roku 1959 do důchodu.<sup>199</sup> Rozhodnutí „*uvolnit v rámci reorganizace*“ bylo komisí vyneseno v osmi případech. Svě dosavadní pracoviště – sekretářky ředitele ZČP – opustila mimo jiné Božena Groschopfová, u níž komise shledala, že „*jako sekretářka podnikového ředitele, která není členkou KSČ a navíc nemá ujasněný poměr k našemu zřízení, nemůže tuto funkci přes její dobré klady vykonávat, a proto doporučujeme vedení podniku, aby provedl její výměnu k 31. 12. 1958*“.

Jediný případ, u něhož komise shledala vážné kádrové nedostatky, kvůli kterým musel opustit ústav, se vztahoval k Vojtěchu Goldbergerovi, dopravnímu referentu v ZČP. Goldberger byl původně vojákem z povolání, v roce 1955 byl kvůli „*jistému přestupku*“ degradován z majora na funkci vojína a poté uvolněn z vojenské služby. Komise jeho kádrové závady neviděla jako překážku jeho dalšího setrvání na pracovišti a prověřila jej kladně, ale po dalším prostudování materiálů byl ze ZČP propuštěn.<sup>200</sup>

Jiným velkým plzeňským podnikem, kde byla prověrka třídní a politické spolehlivosti v roce 1958 provedena, byl Státní ústav pro projektování hutních závodů - Hutní projekt. Podle zprávy zaslané 3. července 1958 ÚV KSČ, bylo prověřkovou komisí pro hutě, jejímž předsedou Josef Houška, prověřováno celkem 172 zaměstnanců, z nichž 138 bylo prověřeno kladně a mohli tak zůstat ve své dosavadní funkci.

Komise dále rozhodla, že pracovní poměr bude z kádrových důvodů rozváznán se sedmi pracovníky, kteří měli nejpozději do konce

<sup>199</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), Informační zpráva o průběhu prověrky státního a hospodářského aparátu provedená v roce 1958 v kraji.

<sup>200</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), Přehled prověrky hospodářsko-správního aparátu Západočeské plynárny Plzeň.

roku 1958 pracoviště opustit. Do kategorie pojmenované „*Normální rozvázání pracovního poměru z důvodu, že nemohou pracovat ve Státním ústavě*“ spadalo 17 osob. Zpráva konstatovala, že „[s nimi] bude rozvázn pracovní poměr tehdy, když získáme vhodné náhrady.“ Dalších šest pracovníků mělo nadále působit v Hutním projektu, ale měli být přemístěni z vyšší funkce na nižší a dva lidé odešli do důchodu.<sup>201</sup>

Z podniků, které zkoumala komise pro energetiku, se dochovaly pouze dokumenty z prověrky v RPZ, kde bylo z celkového počtu 182 prověřovaných osob prověřeno s připomínkou 56 lidí, s výhradami pět osob, do důchodu odešlo sedm lidí, do výroby tři a v rámci snížení stavu pracoviště opustil jeden zaměstnanec.<sup>202</sup> Karel Rubeš, byl komisí označen za neprověřeného kvůli tomu, že „*nemá jasný poměr k lidové demokratickému zřízení*“ a je „*vyznavač západního imperialismu*“, ale současně doporučila kvůli jeho špatnému zdravotnímu stavu ponechat jej na pracovišti. Ing. Čápa taktéž komise neprověřila z třídních důvodů a doporučila „*odvolat jej ze stávající funkce úředníka a převést do výroby a nedopustit, aby mohl zastávat nějakou vedoucí funkci*“.<sup>203</sup>

Komise pro železniční dopravu měla krajským výborem uloženo prověřit všechny pracovníky Správy dráhy (SD). K 1. červnu roku 1958 bylo v SD prověřeno 406 osob. Komise se vyjádřila kladně u 239 osob, k přeřazení do provozu určila komise 82 pracovníků a na pracoviště v rámci SD 15 pracovníků. Dalších 42 lidí odešlo do důchodu a 12 případů bylo dále prošetřováno. Zásady prověrky třídní a politické spolehlivosti se vztahovaly na 16 pracovníků, jež do funkcí schvaloval

<sup>201</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), složka Státní ústav pro projektování hutních závodů – Hutní projekt, Výsledek kádrové prověrky Státního ústavu pro projektování hutních závodů – Hutní projekt.

<sup>202</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), složka Politická prověrka RPZ, Přehled prověrky březen 1958.

<sup>203</sup> Tamtéž.

Krajský výbor KSČ, a komise tedy mohla rozhodnout o jejich odvolání, které bylo schváleno 7. června 1958 politbyrem ÚV KSČ.<sup>204</sup>

U většiny osob, které byly rozhodnutím prověřovací komise přemístěny na nižší pracovní funkce nebo přeřazeny do provozu se objevovala odůvodnění souvisejícími s jejich životem během druhé světové války a údajné spolupráci s Němci. Dr. Josef Jílek byl podle prověřovací komise buržoazního původu a za „*okupace dělal osobního lékaře německému zmocněnci ČSD Schöningerovi a dosahoval rychlých služebních postupů. Politicky se neprojevuje ani při důležitých událostech a provádí opatrnickou služební politiku se stylem práce pracovníků kapitalistického aparátu*“. Z těchto důvodů komise doporučila zbavit Jílka funkce náčelníka zdravotnické služby. Josefa Palečka komise doporučila převést na méně odpovědnou funkci nebo přeřadit do železničního provozu, protože „*jeho sestra byla ženou továrníka a velkoobchodníka s likéry – Kreysa. Dále proto, že pro svoje charakterové vlastnosti, nerozhodnost, neprůbojnost, se nehodí k výkonu funkce náčelníka mobilizačního oddělení pro dobu ohrožení naší republiky*“. Dalším pracovníkem správy drah, kterého komise shledala nevhodným pro výkon své dosavadní funkce, byl JUDr. Vladimír Čermák. JUDr. Čermák podle svých kádrových materiálů pracoval za doby okupace jako „*vedoucí pátracího oddělení, které podléhalo a úzce spolupracovalo s německou kriminální policií (Kripo)*“, a byl proto přeřazen do provozu, kde si měl „*utvrdit svůj poměr k dělnické třídě*“. Z téhož důvodu se komise uchýlila k obdobnému verdiktu i v případě Vladimíra Stuchla, u něhož navíc konstatovala, že „*[za okupace] byl ve službě velice agilní a snažil se dosáhnout vyššího postavení*“. Karel Kovanda byl přeřazen do železničního provozu, protože za války byl členem Národního souručenství. Do železničního provozu byli přemístěni i Karel Cibulka a Josef Sýkora. U obou mužů došla komise k tomuto

---

<sup>204</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 551, Prověrky členů KSČ, Výsledky prověrky ve správě dráhy.

závěru, protože „*po celou dobu okupace dělal zástupce... ozbrojeného útvaru, který měl důvěru okupantů a protože měl účast v pomocné složce zajišťovací služby v boji proti partyzánům na Moravě*“. Do provozu rozhodla komise přemístit i Josefa Hrdličku, protože „*během okupace pracoval na vojenské skupině a nyní pracuje dále v útvaru zvláštních úkolů. Proto z důvodu ostražitosti a bdělosti komise doporučuje přeřadit do železničního provozu. Pro řídicí funkci ve správním aparátu jej nelze využít*“. V případě Jana Pinla prověřovací komise viděla kádrový nedostatek v jeho předchozím členství v národně socialistické straně, dále protože „*za okupace byl pověřen vedením hlavní vlakové správy a sám je Němec*“. U Ing. Věroslava Prunera komise konstatovala, že „*jmenovaný pro svoje apolitické chování, nezájem o budování socialismu*“ nemůže zastávat žádnou odpovědnou funkci. Poslední osobou, která byla odvolána ze své funkce v rámci správy drah z třídně-politických důvodů, byl Emil Růžek. V jeho případě byl důvod odlišný od výše jmenovaných lidí, protože nesouvisel s jeho činností před rokem 1948. Komise u něj shledala, že „*se dopouští zatajování. Neuvádí důvody propuštění z vojny... nerozvádí svou činnost po dobu služby v Brodu nad Labem. Z této doby je oprávněně podezření, že udržoval styky se ženami, které byly ve spojení s residentem SIS*“. Růžek byl shledán nedůvěryhodným, a proto přemístěn do železničního provozu.<sup>205</sup>

Komise pro silniční dopravu v Plzni byla rozdělena do tří menších subkomisí, které prověřovaly pracovníky tří velkých podniků: ČSAD Plzeň, ČSAO Plzeň a ČSS Plzeň. Ve všech třech podnicích byl rozsah prověrky omezen na pracovníky hospodářsko – správního aparátu podnikových ředitelství ČSAD, ČSAO a ČSS v Plzni.<sup>206</sup> Ze souhrnné

<sup>205</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 551, Prověrky členů KSČ, složka Správa dráhy, Výsledky prověrky ve Správě dráhy.

<sup>206</sup> Mimo působnost těchto tří subkomisí zřízených při KV KSČ v Plzni spadala vedlejší podniková pracoviště, která byla prověřována Městským národním výborem nebo příslušným okresním výborem. SOA v Plzni, Fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 551, Prověrky členů KSČ, Organizační zajištění prověrky hospodářsko-správního aparátu na úseku průmyslu, stavebnictví a dopravy.

zprávy určené pro krajský výbor KSČ v Plzni vyplývá, že z celkového počtu prověřovaných osob (407 hospodářských pracovníků) bylo kladně prověřeno 303, pro vyšší pozici navrženo 6, do důchodu odešlo 13, do zemědělství 4 a o přeřazení na nižší funkce komise rozhodla u 43 lidí a to z „*důvodu ke zkvalitnění řízení*“. Z „*kádrových důvodů*“ nebylo prověřeno pět zaměstnanců. Jednalo se o Antonína Štrunce, zastávající v ČSAD pozici vedoucího oddělení nákladní dopravy a řízené dopravy, u něhož „*komise doporučuje odvolat z funkce a zařadit jej k manuální práci jako závozníka*“, protože „*jeho vlastní syn jako poručík ČSA v roce 1949 utekl za hranice, kde slouží cizí rozvědce jako agent*“, Bedřicha Spatta,<sup>207</sup> zásobovacího technika v ČSAO, u kterého komise rozhodla kvůli jeho minulosti přeřadit jej na pozici skladníka. Spatt byl v roce 1940 přidělen k německé kriminální policii jako tlumočnick a řidič. Po válce byl lidovým soudem za svou činnost během války odsouzen ke dvěma letům vězení a ztrátě občanských práv na pět let. Další pracovníci označenou za „*neprověřenou z kádrových důvodů*“ byla Vlastimila Hejlová, dosavadní účetní podnikového ředitelství ČSAO. Prověřovací komise v jejím případě rozhodla přeřadit ji k manuální práci, protože její rodina byla chycena při pokusu o přechod hranic. V případě Luboše Němejce bylo rozhodnuto přeřadit jej na nižší funkci kvůli jeho původu a rodinné situaci – otec byl vysokým státním úředníkem od roku 1926 až do své penze a Němejceva sestra spolu se svým manželem po roce 1948 emigrovala do Spojených států. Poslední osobou, u které komise rozhodla pro zařazení do kategorie „*neprověřen*“, byla Marie Svídenská. Důvodem byl rovněž nežádoucí třídní původ prověřované, její otec byl velkoobchodník.<sup>208</sup>

Prověrka na podnikovém ředitelství Československé státní automobilové dopravy Plzeň (ČSAD) byla ukončena v dubnu roku 1958

<sup>207</sup> Uváděno také jako „Špatt“. Srov. SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 550, Prověrky členů KSČ (přepravní podniky, jednotlivci), složka ČSAO, prověřovací list B. Spatta a SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 550, Prověrky členů KSČ (přepravní podniky, jednotlivci), složka ČSAO, Informační zpráva pro s. Hlavsu.

<sup>208</sup> Tamtéž.

a zahrnovala zkoumání 52 osob, z nichž většina - 44 lidí - byla prověřena kladně a zařazena do skupiny „A“. Do skupiny „B“ spadalo sedm lidí a do kategorie „C“ prověřovací komise zařadila jednoho pracovníka, který měl odejít do důchodu.<sup>209</sup> Skupinu „B“ tvořili pracovníci ČSAD, u nichž komise rozhodla pro jejich přemístění na jiné pracoviště. Jedním z nich byl JUDr. František Šebesta, vedoucí správního oddělení, u něhož komise rozhodla o odvolání z důvodu jeho nedostatečné politické úroveň. Karel Balta, vedoucí strojího a technického oddělení, byl ze své funkce odvolán a přeřazen k manuální práci, protože *„značně podléhá své manželce, která jest dcerou bývalého obchodního ředitele Škodovky“*.<sup>210</sup>

Poslední kategorií plzeňských podniků, kde byly prověrky prováděny Krajským výborem KSČ v Plzni, byly podniky spadající do odvětví zemědělství. V roce 1958 byla prověrka pracovníků krajských zemědělských závodů provedena v těchto institucích: Krajské středisko pro těžkou půdní úpravu, Zemědělské stavební závody, Státní projekční ústav zemědělských staveb, Krajský podnik zemědělského zásobování (Agrotechna), Semenářský a šlechtitelský podnik Lužany, Ústřední a kontrolní zkušební ústav zemědělský Plzeň a Krajská správa státních plemenářských stanic.<sup>211</sup>

V Krajském středisku pro těžkou půdní úpravu byli ze 16 prověřovaných označeni za neproověřené tři pracovníci, z nichž jeden měl pracoviště opustit. Jednalo se o Vojtěcha Kasla, který byl komisí označen za *„prospěcháře a rozkladný živel“*. Kasl byl živnostenského původu a dříve byl majitelem autodopravy.

V podniku Zemědělské stavební závody bylo prověřováno 30 vedoucích pracovníků, z nichž nebyli prověřeni dva zaměstnanci,

<sup>209</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 550, Prověrky členů KSČ (přepravní podniky, jednotlivci), složka ČSAD, Seznam zaměstnanců ČSAD – Plzeň n.p., Podnikové ředitelství.

<sup>210</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 550, Prověrky členů KSČ (přepravní podniky, jednotlivci), složka ČSAD, prověřovací listy Karla Balty a JUDr. Františka Šebesty.

<sup>211</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Kádrové materiály oddělení pro stranickou práci v zemědělství (prověrky), inv. č. 3476, k. 522, Prověrka r. 1958 pracovníků krajských zemědělských závodů.



Ladislav Trojan a Alois Javorský, kteří byli přemístěni na manuální práci. U obou neproověřených rozhodla komise na základě kádrových nedostatků – Trojan podle komise „*obdivuje západní kulturu*“ a Javorský byl „*na pracovišti nezodpovědný*“ a projevil se jako „*aktivní účastník v červnu 1953*“.

Prověřovací komise při Státním projekčním ústavu zemědělských staveb rozhodla neproověřit ze 138 prověřovaných osob deset projektantů a techniků, mezi které patřili Ing. Alois Matuška, Ladislav Příbaň, dr. Jaroslav Adámek, Ludvík Nesnídal, Marie Bezděková, Josef Faitl, Miroslav Vitouš, Anna Kojmová a Karel Ruml. Komise argumentovala nejasným postojem k československému zřízení, nežádoucím třídním původem – živnostenským, velkostatkářským nebo úřednickým.

V případě podniku Agrotechna našla komise kádrové nedostatky u deseti pracovníků, kvůli kterým byli přesunuti na nižší pozici nebo do výroby. Ladislav Novák byl označen za „*typického měšťáka*“, Václav Kugler byl přeřazen kvůli jeho členství ve Vlajce a Národním souručenství, Jindra Holubcová byla propuštěna, protože „*bratr utekl v roce 1948 do zahraničí – je v Austrálii. Udržuje s ním písemný styk, dostává balíčky. Vychvaluje západ*“.<sup>212</sup>

Výsledky prověrky v Semenářském a šlechtitelském podniku v Lužanech byly následující: ze 137 prověřovaných bylo provedeno 19 kádrových změn.<sup>213</sup> Mezi postiženými byl Václav Faul, u něhož komise konstatovala, že „*za první republiky [byl] zavilý agrárník. Býval správcem na velkostatku hraběte Kolovrata*“. Karel Bárta musel odejít do výroby, protože sloužil „*v roce 1942-1945 u námořních německých jednotek SS ve Francii*“ a Lubomír Král proto, že „*rodiče dostali 10 let za špionážní činnost, bratr ilegálně do zahraničí*“ a sám měl pronášet „*výroky*

<sup>212</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Kádrové materiály oddělení pro stranickou práci v zemědělství (prověrky), inv. č. 3476, k. 522, Prověrka r. 1958 pracovníků krajských zemědělských závodů.

<sup>213</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), Informační zpráva o průběhu prověrky státního a hospodářského aparátu provedená v roce 1958 v kraji.

*proti státu*“. Špatný třídní původ sehrál roli u dalších neproověřených pracovníků Semenářského a šlechtitelského podniku. Miloš Veverka měl „kulacký původ“, Marie Veverková a Marie Kohoutová „velkostatkářský původ“ a Vratislava Procházková byla „manželkou bývalého velkoobchodníka a majitele výroby kořalek v Přešticích“.<sup>214</sup>

Prověrka v roce 1958 se konala také v Ústředním kontrolním a zkušebním ústavu zemědělském v Plzni. Z 22 zaměstnanců byly kádrové nedostatky komisí zjištěny u dvou pracovníků. Vlasta Votlučková byla převedena do výroby, protože její „bratr utekl po r. 1948 do kapitalistické ciziny. Uvádí, že je nezvěstný, ale udržuje s ním styky dopisováním a dostává balíčky“. Julie Kotyková měla odejít do důchodu z důvodu, že „manžel bývalý vedoucí politické správy v Plzni – v akci 77 000 převeden do výroby. Syn studoval po r. 1945 v USA“.<sup>215</sup>

Prověrky v podniku Krajská správa státních plemenářských stanic se týkaly 33 pracovníků. Komise provedla personální změny v osmi případech. Jednalo se o Marii Karlovou, Dagmar Peškovou, Františka Ipolta, Emila Urbana, Jana Trešla, Josefa Krimla, JUDr. Bronislava Fleischschmanna a Josefu Wollnerovou. Marie Karlová byla převedena do výroby, protože „stále udržuje styk s manželem v NSR, dostává balíčky“. U Dagmar Peškové zkoumala komise její vztah s otcem německé národnosti, který byl odsunut a se kterým udržuje styk. František Ipolit pocházel „z kulacké rodiny, spolumajitel továrny Keramo, po roce 1945 jako funkcionář národních socialistů... pracoval s ostatními stranami na sesazení předsedy MNV komunisty z funkce, buržoazní způsob života“, což bylo důvodem pro rozhodnutí prověřkové komise přesunout jej do výroby. Emil Urban přešel do výroby, protože se vyjadřoval „kriticky k politice strany, zejména v polských událostech, spolu s Ipoltem prosadili

<sup>214</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Kádrové materiály oddělení pro stranickou práci v zemědělství (prověrky), inv. č. 3476, k. 522, Prověrka r. 1958 pracovníků krajských zemědělských závodů.

<sup>215</sup> Akce 77 000 (uváděno také jako 77 500) byla vyhlášena v roce 1951. V rámci akce byli úředníci a další administrativní pracovníci převáděni do odvětví průmyslu. Akce měla zajistit dva cíle: zajistit přísun nových pracovních sil do průmyslu a zároveň eliminovat vliv některých nežádoucích osob na vyšších administrativních postech.

*zrušení týdenních politických 10minutovek*“. V případě Josefa Krimla se rozhodla komise pro závěr „*výhledově vyměnit*“ kvůli jeho otci, „*bývalém živnostníkovi a měšťákovi*“. JUDr. Fleischschmann byl označen jako „politický analfabet“, Josefa Wollnerová musela opustit svou dosavadní pozici kádrové evidence, protože nebyla členkou KSČ. Poslední pracovník, který měl opustit Krajskou správu státních plemenářských stanic, byl Jan Trešl, který měl odejít do důchodu.<sup>216</sup>

## 6.2 Prověrky a vysoké školství v Plzni

Druhou kategorií institucí v Plzni, kterých se a přelomu let 1957-1958 týkala prověrka třídní a politické spolehlivosti, byly vysoké školy. Na tehdy existující tři vysoké školy v Plzni byly aplikovány zásady prověrky, ačkoli podle původního znění tohoto dokumentu z prosince roku 1957, který byl již několikrát citován, se měly prověrky třídní a politické prověrky vysokým školám vyhnout.<sup>217</sup> Podle zadání politické byra ÚV KSČ se měly týkat pouze ústředních orgánů a ministerstev, projekčních a výzkumných ústavů, mezi které vysoké školy nepatřily.

Vzhledem k nízkému zpracování tématu prověrek na jednotlivých institucích je nutno vycházet z archivních materiálů ústřední úrovně a dále pak ze studií vztahujících k jednotlivým vysokým školám. Jedná se však pouze o kusý a omezený pohled do historie vysokých škol na konci padesátých let, nikoli o zevrubnou analýzu. Než bude přikročeno k pokusu o analýzu situace na vysokých školách v Plzni, je třeba pro hlubší pochopení prověrkové akce věnovat prostor také případům ostatních tehdy existujících vysokých škol a univerzit v Československu,

<sup>216</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Kádrové materiály oddělení pro stranickou práci v zemědělství (prověrky), inv. č. 3476, k. 522, Prověrka r. 1958 pracovníků krajských zemědělských závodů.

<sup>217</sup> NA, fond KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha - sekretariát 1954-1962, sv. 133, ar. j. 199, bod 1, Návrh zásad prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech s hlediska třídní a politické spolehlivosti. Viz též Cajthaml, P., Ďurčanský, M. *Dobové souvislosti a ohlas prověrek politické a třídní spolehlivosti v roce 1958 na Univerzitě Karlově*, s. 122.

kde se prověrky v roce 1958 konaly. Prověrky byly realizovány na vysokých školách technického zaměření – např. Vysoká škola chemicko-technologická,<sup>218</sup> na zemědělských školách, na Palackého univerzitě v Olomouci a na Univerzitě Karlově.

Palackého univerzita v Olomouci se v době konání prověrek sestávala pouze z jediné, lékařské, fakulty. Na Palackého univerzitě bylo prověřkové šetření „učitelských sil“ zahájeno již v dubnu 1957. Jednalo se však o prověřování v rámci univerzity, komisi předsedal zdejší rektor. V lednu roku 1958 se však do situace vložil krajský výbor KSČ v Olomouci. Byla zřízena komise prověřující pracovníky školského odboru formálně spadající do kompetencí krajského výboru – pracovníky při Vysoké škole pedagogické (VŠP) a Univerzitě Palackého (UP). Prověřková komise na UP postupovala velice striktně, protože prověřovala všechny pracovníky univerzity – učitele i administrativní a hospodářské zaměstnance.<sup>219</sup> Po ukončení prověřování měli Vysokou škol pedagogickou v Olomouci a Univerzitu Palackého v rámci prověrky třídní a politické spolehlivosti opustit čtyři vysokoškolští profesori, pět docentů a 21 odborných asistentů, dalších 33 asistentů mělo školy opustit po zadání výběrových řízení na jejich pozice (většina z postižených pracovníků pocházela z lékařské fakulty UP).<sup>220</sup> Díky prověrce byly personálně rozvráceny také tamější rektoráty a děkanáty.<sup>221</sup> Komise při KV KSČ v Olomouci konstatovala, že odborná pracoviště se stávají útočištěm těch osob, které musely v minulosti z různých příčin opustit svá dřívější zaměstnání.

Podle závěrečné zprávy o průběhu a důsledcích prověrky v roce 1958, kterou vypracoval tehdejší děkan Lékařské fakulty UP, nebyly

<sup>218</sup> Podle pamětí Otty Wichterleho bylo na VŠCHT v důsledku prověrky třídní a politické spolehlivosti v roce 1958 vyhozeno až čtyřicet pracovníků. WICHTERLE, Otto. *Vzpomínky*. Praha: Evropský kulturní klub 1992, s. 129-133.

<sup>219</sup> URBÁŠEK, Pavel, PULEC, Jiří a kol. *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990*. Olomouc: Univerzita Palackého 2003, s. 178.

<sup>220</sup> URBÁŠEK, Pavel. *Peripetie třídně politických prověrek na Univerzitě Palackého v Olomouci*. In: *Práce z dějin Akademie věd 2, č. 2*. Praha: MÚA AV ČR 2010, s. 111-113.

<sup>221</sup> Urbášek, P., Pulec, J. a kol. *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990*, s. 178-179.

závěry prověřkových komisí v praxi téměř uplatňovány. Protože striktní dodržování zásad prověrky by postihl značnou část pracovníků Lékařské fakulty UP a fakulta by nebyla schopna nadále fungovat, byly v průběhu roku 1958 výsledky prověrky anulovány. Podle dochovaných pramenů tak byl v důsledku prověrky třídní a politické spolehlivosti nucen odejít z Lékařské fakulty UP pouze jediný lékař. Ačkoli byl olomoucký krajský výbor „zřizovatelem“ prověřkové komise, netlačil v následujících měsících na provedení svých doporučení a netrval na propuštění těch pracovníků Univerzity Palackého a Vysoké školy pedagogické, kteří prověřkou neprošli. Stalo se tak zřejmě v důsledku kritiky ze strany politbyra ÚV KSČ, které negativně hodnotilo přílišnou šíři prověrek v kraji, protože – jak bylo řečeno výše – vysoké školy neměly být součástí prověřovaných institucí.<sup>222</sup>

Prověrky na Univerzitě Karlově (UK), resp. na její filosofické fakultě popsal Josef Petráň v příslušné kapitole obsáhlé publikace „Dějiny Univerzity Karlovy“. Prověrky zde měly podle Petráně charakter akce proti „nespokojencům“, kteří v minulých letech vyjádřili nesouhlas s režimem a jeho praktikami a staly se nástrojem vyřizování se osobních účtů.<sup>223</sup> Z Filosoficko-historické fakulty měli být z politických důvodů propuštěni tamější profesor psychologie Josef Stavěl a docentka národopisu Drahomíra Stránská, dále zmiňuje Václava Husu, kterému bylo vyčítáno, že při vybírání asistentů fakulty dostatečně nedbá „kádrových kritérií“. Podle Josefa Petráně se prověrky podstatně „dotkly skladby profesorských sborů“ Filosoficko-historické a Filologické fakulty.<sup>224</sup>

Z pramenů, které ve své práci věnované prověrkám na Filozoficko-historické a Filologické fakultě reflektovali Petr Cajthaml a Marek Ďurčanský, vyplývá, že ačkoli na Univerzitě Karlově jako celku prověrka provedena nebyla, byl její dopad na personální obsazení obou fakult

<sup>222</sup> Urbášek, P. *Peripetie třídně politických prověrek na Univerzitě Palackého v Olomouci*, s. 112.

<sup>223</sup> PETRÁŇ, Josef. *Filozofická fakulta*. In: *Dějiny Univerzity Karlovy IV. 1918-1990*. [Eds.] BEČVÁŘ, Jindřich et al. Praha: Karolinum 1998, s. 451.

<sup>224</sup> *Tamtéž*, s. 452.

značný. Prověrka třídní a politické spolehlivosti totiž zapříčila novou vlnu kádrových opatření a politicky motivovaných útoků na některé pracovníky univerzity.<sup>225</sup>

Autoři Cajthaml a Ďurčanský zmiňují několik případů odchodu pracovníků Univerzity Karlovy v době, která se kryla s obdobím prověřování, ale konstatují, že nelze spolehlivě potvrdit, že se tak stalo v souladu s probíhající prověrkou. Autoři se věnují případu profesora Karla Krejčího, který v roce 1956 během majálesu podpořil studenty UK žádající obnovení akademických svobod. V důsledku toho musel Krejčí v září 1957 opustit svou dosavadní funkci prorektora a v červnu 1958, kdy prověrky třídní a politické spolehlivosti vrcholily, fakultu opustil.<sup>226</sup>

Cajthaml s Ďurčanským dále upozorňují na to, že Univerzitu Karlovu opustili starší členové jejího profesorského sboru, a to na základě dokumentu *„Zásady při ponechávání některých profesorů vysokých škol v pracovním poměru po dovršení 70 let“*,<sup>227</sup> schváleném ÚV KSČ, na základě kterého měli být nově profesori, kteří dovrší věku 70 let, až na výjimky povolení ministrem školství a kultury pensionováni. V návrhu zásad uplatňování zmíněného nařízení je stanoveno, že *„otázka převedení vysokoškolského profesora do důchodu má velký politický dosah“*, převážně jde-li *„o nejvýznamnější pracovníky, mající světovou vědeckou úroveň“*, a proto bylo třeba pro tyto případy vypracovat detailní metodiku uplatňování vysokoškolského zákona 58/1950sb., protože *„obecné uplatňování zákona o vysokých školách o odchodu do důchodu učitelů vysokých škol bez ohledu na specifickou situaci [by] mohlo v mnohém více uškodit než prospět.“* Ministerstvo školství a kultury proto navrhovalo, aby v případě těch *„učitelů, kteří... nemohou z hlediska politickovýchovného procesu dobře působit na studenty... [a] kteří nemají*

<sup>225</sup> Cajthaml, P., Ďurčanský, M. *Dobové souvislosti a ohlas prověrek politické a třídní spolehlivosti v roce 1958 na Univerzitě Karlově*, s. 128.

<sup>226</sup> *Tamtéž*, s. 124.

<sup>227</sup> NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 150, ar. j. 196, bod 10, *Zásady při ponechávání některých profesorů vysokých škol v pracovním poměru po dovršení 70 let*, 17. 8. 1957.

své nástupce s odpovídající vědeckou i politickou úrovní“, byla ve „zcela mimořádných případech“ povolena výjimka, v rámci níž by pensionovaných profesorům byla umožněna „další vědecká práce na vysoké škole“.<sup>228</sup> Podle autorů studie věnované prověrkám na Univerzitě Karlově fungovalo v praxi toto opatření dvojím způsobem, protože kromě profesorů, jejichž stáří již znemožňovalo jejich další setrvání na vysoké škole, museli Filozoficko-historickou fakultu Univerzity Karlovy opustit i další učitelé, jejichž „politický profil, zvláště u disciplín vyslovené společenského rázu, by mohl škodlivě působit v politicko–výchovném procesu“.<sup>229</sup>

Kromě prověrky třídní a politické spolehlivosti probíhala současně prověrka posluchačů vysokých škol, a to především na Vysoké škole ekonomické (VŠE), kde byla prověřována více než čtvrtina jejich studentů – prověřováni byli všichni studenti prvního a pátého ročníku fakulty vnitřního a zahraničního obchodu.<sup>230</sup> Prověrka posluchačů VŠE probíhala zpočátku odděleně od celostátní prověrky třídní a politické spolehlivosti a bylo motivována „odhalením“ skupiny podléhající protistranickým tendencím v listopadu 1956 v době potlačení revoluce v Maďarsku. Na popud pracovníků katedry marxismu – leninismu se situací začala zabývat komise ÚV KSČ, která vyšetřování na Vysoké škole ekonomické vedla, bylo konstatováno, že po XX. sjezdu KSSS se „na škole... projevila řada protistranických názorů a... ideový zmatek“. Podle vyšetřování byli „nosieli těchto názorů“ tamější asistenti Karel Kühnel a Vladimír Kusín, kteří měli připravovat program demokratizace a liberalizace na VŠE a kteří „prohlašují, že demokratismus se projeví jakýmkoli způsobem, jak nás o tom přesvědčilo Maďarsko“.<sup>231</sup> Díky zjištěním komise při ÚV KSČ

<sup>228</sup> NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 150, ar. j. 196, bod 10, Zásady při ponechávání některých profesorů vysokých škol v pracovním poměru po dovršení 70 let, 17. 8. 1957.

<sup>229</sup> Cajthaml, P., Ďurčanský, M. *Dobové souvislosti a ohlas prověrek politické a třídní spolehlivosti v roce 1958 na Univerzitě Karlově*, s. 125.

<sup>230</sup> *Tamtéž*, s. 123.

<sup>231</sup> NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – sekretariát 1954-1962, sv. 110, ar. j. 147, bod 2, Situace na Vysoké škole ekonomické.

bylo politbyrem ÚV KSČ rozhodnuto, že na vybrané studenty budou aplikovány zásady prověrky třídní a politické spolehlivosti. Následně muselo školu kvůli svému špatnému třídnímu původu nebo negativnímu vztahu k lidově – demokratickému zřízení opustit dvacet studentů.<sup>232</sup>

V Plzni na konci padesátých let na přelomu let 1957 až 1958 existovaly tři vysoké školy: Vysoká škola strojní a elektrotechnická (VŠSE), Vyšší pedagogická škola (VPŠ) a Lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Plzni (LF UK v Plzni). Podle souhrnné zprávy o průběhu a výsledcích prověrky třídní a politické spolehlivosti v kraji bylo v rámci vysokého školství v Plzni prověřováno 283 lidí, z nichž dvacet osob bylo doporučeno k odchodu, u devatenácti prověřovací komise konstatovaly nutnou výměnu do roku 1959 a dalších třináct osob odešlo do důchodu.<sup>233</sup>

Pátrání po souhrnných archivních materiálech, které by detailněji dokumentovaly průběh prověrek na tehdy existujících vysokých školách v Plzni, bylo neúspěšné. Ve Státním ústředním archivu v Plzni se sice nacházejí samostatné fondy Vyšší pedagogické školy i Vysoké školy strojní a elektrotechnické, nicméně z důvodu jejich nezpracovanosti nejsou veřejně přístupné. Jména pedagogů a dalších vysokoškolských pracovníků, která budou v práci na dalších stránkách uvedena, byla nalezena pouze díky sekundární literatuře nebo v dílčích archivních fondech. Jako další zdroj informací sloužily materiály rehabilitační komise z roku 1970 uložené v Archivu města Plzně, jež se zabývala případy 27 žádostí o rehabilitaci a díky které bylo možné zpětně nalézt další pedagogy, kteří byli prověrkou v roce 1958 postiženi.<sup>234</sup>

---

<sup>232</sup> Cajthaml, P., Ďurčanský, M. *Dobové souvislosti a ohlas prověrek politické a třídní spolehlivosti v roce 1958 na Univerzitě Karlově*, s. 123.

<sup>233</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), Informační zpráva o průběhu prověrky státního a hospodářského aparátu v roce 1958 v kraji.

<sup>234</sup> Archiv města Plzně, fond Národní výbor města Plzně, inv. č. 52, k. NV 1181, složka Rehabilitace mimosoudní 1970, Závěrečná zpráva rehabilitační komise při odboru školství NV města Plzně.



Prověřkové akci a nutnosti „kádrově posílit obsazení“ vysokých škol se věnovala oblastní konference vysokých škol, která se v Plzni konala na konci roku 1958. Několik řečníků se zaměřilo na kádrovou situaci na zdejších školách. Proděkan Lékařské fakulty UK prof. doc. MUDr. Rudolf Bureš konstatoval, že *„dnešním [hlavním problémem] je přílišné rozředění kádrů“*, ke kterému došlo v důsledku *„mnohonásobení sítě našich vysokých škol a výzkumných ústavů“*. S tímto *„rozředěním šla ruku v ruce i mnohá improvizace, někdy za značného snížení náročnosti na odbornou i politickou kvalifikaci“*.<sup>235</sup> Dalším řečníkem byl Karel Hrdina zastupující Vyšší průmyslovou školu v Plzni. Zdůrazňoval důležitost kádrové práce a roli prověrky třídní a politické spolehlivosti. Kádrový pořádek *„pomáhá ke zkvalitnění především učitelského sboru i aparátu školy... V tom směru pomohly i prověrky učitelů vysokých škol provedené KV strany“*.<sup>236</sup>

Jednou z vysokých škol v Plzni byla Vysoká škola strojní a elektrotechnická (VŠSE). VŠSE nezůstala stranou od probíhajících prověrek v dalších vzdělávacích institucích v celém Československu. Tedy i na této vysoké škole se projevila potřeba kvalitnějšího kádrového zastoupení mezi pedagogy deklarovaná ÚV KSČ. Po vzoru prověrek třídní a politické spolehlivosti provedené na ústředních úřadech zde byla vytvořena prověřková komise, v níž byli zastoupeni pracovníci krajského výboru KSČ v Plzni, tehdejší rektor VŠSE prof. Ing. Miloslav Bartuška, předseda stranické organizace a kádroví pracovníci školy. Alfréd Hyna, který se věnoval dějinám vysokého školství v Plzni, uvádí, že z VŠSE muselo v důsledku prověrek odejít šest jejích tehdejších zaměstnanců, u nichž *„byly zjištěny nedostatky z hlediska odborného a politického, což na jejich katedrách vyvolávalo nespokojenost“*. Podle Alfréda Hyny se

<sup>235</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Vývoj a hodnocení vysokých škol, inv. č. 3435, k. 493, Zápis o oblastní konferenci vysokých škol krajů Plzeň, České Budějovice a Ústí nad Labem, konané v Plzni dne 18. prosince 1958, příspěvek prof. doc. dr. Rudolfa Bureše.

<sup>236</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Vývoj a hodnocení vysokých škol, inv. č. 3435, k. 493, Zápis o oblastní konferenci vysokých škol krajů Plzeň, České Budějovice a Ústí nad Labem, konané v Plzni dne 18. prosince 1958, příspěvek Karla Hrdiny, VPŠ Plzeň.

jednalo o ing. Ludvíka Císaře, B. Kadlece, dr. J. Levého, A. Lišku, V. Šťastného a F. Veselého.<sup>237</sup>

Nucenému opuštění školy výše zmíněných šesti pracovníků Vysoké školy strojní a elektrotechnické, kteří neprošli prověrkou třídní a politické spolehlivosti, předcházel odchod doc. RNDr. Václava Vodičky. RNDr. Vodička Vysokou školu strojní a elektrotechnickou pomáhal zakládat a až do ledna roku 1957, kdy musel odejít, zde působil na katedře matematiky. Opatření proti doc. Vodičkovi byla podniknuta v důsledku jeho kritického postoje během maďarské revoluce, když se odmítavě stavěl k „Prohlášení učitelů, zaměstnanců a posluchačů Vysoké školy strojní a elektrotechnické v Plzni“ z 25. října 1956, v němž byla vyjádřena podpora Sovětskému svazu a maďarský i polský pokus o liberalizaci hodnocen jako podvrtná činnost tamní reakce.<sup>238</sup> Doc. Vodička, který své názory vyjadřoval nahlas i mezi studenty a tím je podle mínění prověřkové komise negativně ovlivňoval, se stavěl nesouhlasně i k zásahu sovětské armády v Maďarsku.<sup>239</sup>

V důsledku odchodu několika odborníků muselo vedení VŠSE řešit problém nedostatečného personálního zastoupení na některých katedrách. Vedení školy muselo konstatovat, že provedení výsledku prověrek bylo realizováno „v některých případech se značnými obtížemi, avšak do konce školního roku zůstal nevyřešen pouze jediný případ“.<sup>240</sup> Nedostatek vhodných kádrů se objevoval především na katedrách matematiky a fyziky, mechaniky a pružnosti, elektrotechniky, tělesné výchovy a vojenské přípravy. Vedení školy si vyřešit tento problém vytklo za svůj prvořadý úkol do následujícího školního roku.<sup>241</sup>

<sup>237</sup> HYNA, Alfred. *Vysoké školství technické v Plzni. 1949-1989*. Plzeň: Západočeská univerzita. 1994, s. 21-22.

<sup>238</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, inv. č. 3435, k. 493, Vývoj a hodnocení vysokých škol, Prohlášení učitelů, zaměstnanců a posluchačů Vysoké školy strojní a elektrotechnické v Plzni.

<sup>239</sup> HYNA, Alfred, JÍLEK, Tomáš., SKLÍPKA, Jaroslav. *Osobnosti plzeňského vysokého školství*. Plzeň: Západočeská univerzita 2011, s. 63.

<sup>240</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, inv. č. 3435, k. 493, Vývoj a hodnocení vysokých škol, VŠSE v Plzni – výroční zpráva za školní rok 1958/1959.

<sup>241</sup> Tamtéž.

Druhou existující vysokoškolskou institucí v Plzni byla plzeňská pobočka Lékařské fakulty Univerzity Karlovy. Zde bylo v roce 1958 navrženo k vyloučení nebo zbavení dosavadního místa osmnáct profesorů, docentů a odborných asistentů.<sup>242</sup> Podrobné dokumenty se podařilo najít v jednom případě, u doc. MUDr. Františka Vaníčka. Z navržených 18 personálních změn byla naprostá většina uskutečněna, pouze doc. Vaníček byl ponechán i nadále ve svých funkcích.<sup>243</sup>

Doc. MUDr. František Vaníček působil na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Plzni jako vedoucí Katedry hygieny, mikrobiologie a epidemiologie a jako přednosta Hygienického ústavu. Prověřovací komise vycházela z jeho kádrových materiálů, kde se objevovalo tvrzení, že *„pracovně i odborně je plně na výši“*, avšak *„politicky je reakční, nesnese na svém ústavě pokrokového pracovníka a ovlivňuje mediky proti lidově demokratickému režimu“*.<sup>244</sup> Komise dále připustila, že *„jako vedoucí katedry se pečlivě stará o asistenty... jako učitel je u studentů oblíben... a je velmi pracovitý“*. Vaníčkovy dobré předpoklady pro další vykonávání své funkce ale nebyly komisí vyhodnoceny jako dostatečný důvod pro jeho další setrvání na pozici přednosty ústavu a vedoucího

<sup>242</sup> Lékař a do roku 1954 pracovník mikrobiologického ústavu Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Plzni Vladimír Wagner ve svých pamětech uvádí jméno dalšího zaměstnance plzeňské lékařské fakulty, který měl v důsledku prověrky v roce 1958 odejít. Mělo se jednat o *„prof. Piřhu... vynikajícího neurologa, který musel odejít proto, že byl věřící katolík.“* V archivu LF UK v Plzni se ale nenacházejí žádné archivní dokumenty, které by toto dokazovaly. Viz WAGNER, Vladimír. *Symptomy bezmoci*. Vzpomínky. Praha: Galén 2003, s. 249.

I v publikaci *„Osobnosti plzeňského vysokého školství“* uvádí její autoři také další jméno, které spojují s prověřkovým řízením na LF UK v Plzni. Mělo se jednat o doc. MUDr. RNDr. Vratislava Havlovce, CSc., od roku 1955 přednosty Fyzikálního ústavu, jenž v Plzni působil až do roku 1960, kdy přešel na Katedru fyziky Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové. Autoři zmíněné publikace tvrdí, že Havlovič byl *„při prověrkách v letech 1957-1958 jako ideologicky nespolehlivý nahrazen spolehlivým straníkem z Prahy“*. V případě Vratislava Havlovce se v Archivu LF UK nezachoval protokol prověřovací komise, který by takové tvrzení dokladoval, a tak je nutno vycházet pouze z jeho žádosti o rehabilitaci odeslané rehabilitační komisi při Univerzitě Karlově v září 1968. V žádosti rehabilitační komisi se ale doc. Havlovič o své případné persekuci během prověrky v roce 1958 nezmiňuje, ale uvádí „pouze“ to, že mu byla v letech 1956-1959 odpírána habilitace, v důsledku čehož byl v následném konkurzu na post přednosty Fyzikálního ústavu vybrán jiný kandidát z ČSAV. Srov. Hyna, A., Jílek, T., Sklípka, J. *Osobnosti plzeňského vysokého školství*, s. 54 a A LF UK v Plzni, složka Doc. Havlovič, Žádost o rehabilitační řízení, 29. 9. 1968.

<sup>243</sup> A LF UK v Plzni, složka Doc. Vaníček, Žádost o rehabilitaci, 5. 4. 1968.

<sup>244</sup> SOA v Plzni, fond KSC - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Vývoj a hodnocení vysokých škol, inv. č. 3435, k. 493, Kádrové hodnocení pracovníků lékařské fakulty.

katedry. Komise ve své závěrečné zprávě k prověřce doc. Vaníčka konstatovala: *„Po roce 1945 byl členem národně socialistické strany. Po únoru 1948 mu byla AV NF [Akčním výborem Národní fronty] vyslovena důtka za účast na protidemokratické a protisocialistické politice v reakčních složkách politických stran.“* Komise dále došla k závěru, že kvůli svým několika pobytům v zahraničí, včetně dvouletého studia v USA v rámci stipendia Rockefellerovy nadace, je na *„jeho přednáškách znát vliv několikaletého studijního pobytu v USA, totéž se projevuje i při výchově asistentů“*. Prověřková komise proto rozhodla na funkce zastávané docentem Vaníčkem *„vypsat prověřkový konkurz“*, *„zbavit [jej] pedagogického úvazku a uvolnit pro vědeckou práci“*.<sup>245</sup>

Jak je vedeno na předchozí straně, docentu Vaníčkovu bylo jako jedinému z neproověřených pracovníků LF UK v Plzni umožněno zůstat i nadále ve své pozici, přestože byl na jeho místo přednosta hygienického ústavu z rozhodnutí děkana Lékařské fakulty doc. MUDr. Jiřího Lukeše vypsán konkurz. Protože se ale do konkurzu nepřihlásil žádný jiný uchazeč, byl Vaníček ponechán na své pozici i nadále, ačkoli ani on se výběrového řízení neúčastnil.<sup>246</sup> Rozhodnutí školy ponechat Vaníčka i nadále na fakultě bylo v dopise krajskému výboru KSČ v Plzni odůvodněno následujícími slovy: *„Při celostátní prověřce kádrů na vysokých školách bylo stanoveno nahradit doc. dr. Františka Vaníčka ve funkci přednosta hygienického ústavu lékařské fakulty jiným, politicky vhodnějším pracovníkem a přeložit jej do nějakého vědeckého ústavu mimo školu. Hlavním důvodem tohoto rozhodnutí bylo, že doc. dr. Vaníček zaostával ve svém ideologickém růstu... Došlo [však] ke změnám, které umožňují... ponechat doc. dr. Vaníčka na dosavadním místě... Hlavní důvody jsou: Slibovaná náhrada za doc. dr. Vaníčka z hygienické fakulty nemohla být uskutečněna a na jiných fakultách není vhodných kádrů, jež by mohly být pro Plzeň uvolněny; doc. dr. Vaníček*

<sup>245</sup> A LF UK v Plzni, složka Doc. Vaníček, Prověrka r. 1958.

<sup>246</sup> A LF UK v Plzni, složka Doc. Vaníček, Žádost o rehabilitaci, 5. 4. 1968.

*na rozdíl od všech ostatních učitelů, kteří neprošli v prověrce, projevil vážnou snahu ujasnit si podstatu svých dosavadních chyb a místo hledání různých přímluvců, snažil se prokázat prací, že je chce odstranit.*<sup>247</sup>

Poslední vysokou školou, která v Plzni v době prověrek třídní a politické spolehlivosti existovala, byla Vyšší pedagogická škola (VPŠ). Jak bylo naznačeno výše, nejsou archivní materiály vztahující se k VPŠ dostupné, a tak bylo nutné spolehnout se pouze na dílčí archivní fondy ve Státním oblastním archivu v Plzni a Archivu města Plzně. Ve výroční zprávě VPŠ pro školní rok 1957 až 1958 je stanoveno, že „do výslužby odešli odborný asistent Jan Pužej a odborný asistent Ing. Václav Holeček“. Je pravděpodobné, že se tak stalo v rámci probíhající prověrky, které bylo v některých případech využíváno také jako nástroje k hromadnému převádění starších pracovníků do důchodu.<sup>248</sup> Protože ale neexistují příslušné archivní materiály, nebo nejsou veřejně přístupné, není možné tuto domněnku potvrdit a stanovit, zda zmínění pracovníci školu opustili v rámci reorganizace, nebo z třídně – politických důvodů.<sup>249</sup>

Další informace o prověrkách na vysokých školách lze získat z fondu Národního výboru KSČ v Plzni, který v červnu roku 1968 zřídil rehabilitační komisi projednávající mimo jiné i žádosti o přezkum výsledky prověrky v roce 1958. Rehabilitační komise při odboru školství skončila svou činnost v květnu 1970 a podle závěrečné zprávy odeslané tajemníkovi NV města Plzně Janu Bláhovi se komise zabývala přezkumem 27 případů, z nichž bylo 26 učitelů a jeden student. Z množství podaných žádostí bylo rehabilitační komisí rozhodnuto takto: jedenáct žádostí bylo zamítnuto, protože nebyly komisí vyhodnoceny jako „rehabilitační záležitost“. Kladně bylo vyřízeno šestnáct žádostí a tři učitelé byli přijati „zpět do školní služby“. Zbýlých třináct žadatelů dostalo

<sup>247</sup> A LF UK v Plzni, složka Doc. Vaníček, Návrh na ponechání doc. dr. Františka Vaníčka, přednosta hygienického ústavu lék. fakulty v Plzni, na dosavadní funkci, 10. března 1961.

<sup>248</sup> Viz ppč. 170.

<sup>249</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, inv. č. 3435, k. 493, Vývoj a hodnocení vysokých škol, Výroční zpráva VPŠ 1958-1959.

„jen písemné vyjádření, že byli občansky a morálně rehabilitováni“ a „upozornění, že o eventuálním finančním odčinění křivd může být jednáno až po vyjití zákona o mimosoudní rehabilitaci“.<sup>250</sup> Protože ale dokument neuvádí křestní jména, data narození ani původní pracoviště, ve kterém byli v roce 1958 prověřováni, nelze stanovit, zda rehabilitované osoby působily na některé z vysokých škol v Plzni nebo na některé z „výběrových škol v kraji“, kde byla prověrka krajským výborem v Plzni provedena v roce 1958 taktéž uskutečněna.<sup>251</sup>

Mezi tři osoby, které byly z rozhodnutí rehabilitační komise při NVmP přijaty zpět do školství, patřili Špetová, Čermák a Mádrová. Pouze dva ze tří rehabilitovaných byli propuštěni ze zaměstnání v důsledku prověrky třídní a politické spolehlivosti v roce 1958: Špetová byla propuštěna, protože „její otec byl trestán za hospodářské delikty“, důvodem propuštění Čermáka byly „námítky proti jeho rodinnému životu“.<sup>252</sup>

Celkové zhodnocení průběhu prověrky na plzeňských školách je kvůli nedostatečnému množství přístupných pramenů značně problematické. Obecně lze konstatovat, že prověrkou byly postiženy tvrději vysoké školy technického rázu spjaté s výrobním odvětvím,<sup>253</sup> a tak je možné předpokládat, že počet neproověřených osob byl na Vysoké školy strojní a elektrotechnické vyšší než v případě zbývajících dvou vysokých škol v Plzni. Stejně tak můžeme předpokládat, že trend odchodu pracovníků do důchodu, který souvisel s potřebou snížit počet pracovníků a který se objevil na vysokých školách, byl přítomen i na vysokoškolských institucích v Plzni.

<sup>250</sup> AMP, fond Národní výbor města Plzně, inv. č. 52, k. NV 1181, složka Rehabilitace mimosoudní 1970, Závěrečná zpráva rehabilitační komise při odboru školství NV města Plzně.

<sup>251</sup> SOA v Plzni, fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990, Krajská kontrolní a revizní komise, inv. č. 3508, k. 549, Prověrky členů KSČ (pro rok 1958, projektový ústav, spoje, plynárny doly, rozvodné závody), Informační zpráva o průběhu prověrky státního a hospodářského aparátu provedená v roce 1958 v kraji.

<sup>252</sup> AMP, fond Národní výbor města Plzně, inv. č. 52, k. NV 1181, složka Rehabilitace mimosoudní 1970, Závěrečná zpráva rehabilitační komise při odboru školství NV města Plzně.

<sup>253</sup> Cajthaml, P., Ďurčanský, M. *Dobové souvislosti a ohlas prověrek politické a třídní spolehlivosti v roce 1958 na Univerzitě Karlově*, s. 128.

Na příkladu konkrétních osob, u nichž bylo možno rozsah prověrky stanovit, jsme se pokusili naznačit povahu prověrky v roce 1958, ale je pochopitelné, že z nich nelze přesně usuzovat, do jaké míry byly plzeňské vysoké školy prověrkou postiženy. Nicméně z důvodů, které již byly uvedeny, nyní možné téma prověrek na vysokých školách zmapovat detailněji.

## 7 VÝSLEDKY A HODNOCENÍ PROVĚRKY

Prověrka třídní a politické spolehlivosti byla na centrální úrovni ukončena v březnu roku 1958.<sup>254</sup> Podle závěrečné zprávy o výsledcích prověrky, jež byla 12. května 1958 předložena Antonínem Novotným ke schválení politickému byru ÚV KSČ, se na organizačním zajištění prověrky „*podílely v hlavních komisích stovky stranických funkcionářů a kolem dvou tisíc v pomocných komisích*“.<sup>255</sup> Závěrečná zpráva konstatovala, že prověrka „*splnila své poslání*“ – očistila státní aparát od „*všech politicky nespolehlivých živlů*“ a zabránila „*pronikání nespolehlivých živlů na jiná důležitá místa*“.<sup>256</sup> Dle citovaného dokumentu předcházelo samotné prověrce třídní a politické spolehlivosti projednávání jejích zásad s prověřovacími komisemi i s „*komunisty na ministerstvech a ústředních úřadech*“. Tyto kroky byly motivovány snahou zabránit „*zlehčování významu prověrky*“ a nesprávnému pojetí prověrky „*jako postupu proti inteligenci nebo nedůvěry vůči všem pracovníkům státního aparátu*“.<sup>257</sup>

<sup>254</sup> Tento údaj není přesný, protože na některých institucích podřízených ministerstvu kultury byla prověrka zahájena později než na ostatních ministerstvech, a tak byla ukončena až srpnu 1958. NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, , Praha – politické byro 1954-1962, sv. 150, ar. j. 196, bod 10, Číselné podklady o prověrce z ministerstev, Zpráva o realizaci závěrů prověrek třídní a politické spolehlivosti na úseku podniků a zařízení podřízených ministerstvu školství a kultury.

<sup>255</sup> NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 177, ar. j. 241, bod 12, Výsledky prověrky politické a třídní spolehlivosti pracovníků ministerstev a ústředních orgánů, příloha III – Závěrečná zpráva o průběhu a výsledcích stranické prověrky politické a třídní spolehlivosti pracovníků ministerstev a ústředních úřadů.

<sup>256</sup> Tamtéž.

<sup>257</sup> NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 177, ar. j. 241, bod 12, Výsledky prověrky politické a třídní spolehlivosti pracovníků ministerstev

Stranické vedení však muselo připustit, že se během prověrky dostaly napovrch i negativní jevy v personálním obsazení míst ve státní správě. Rozsáhlé prověřování odhalilo nedostatky. Závěrečná zpráva uváděla, že *„mnozí vedoucí pracovníci nedostatečně uplatňují svůj výchovný vliv“* a že v provádění kádrové politiky a neúplnost kádrových materiálů, především nesprávně uvedený třídní původ. Tento jev se objevoval v největší míře *„ve výzkumných a projekčních ústavech. Lidé, kteří věděli, že kádrové závady by jim znemožňovaly dostat se do státního aparátu, snažili se některé údaje zamlčet“*. Rozhodnutí prověřovacích komisí nebylo možno ve všech případech provést: *„Obtížný úkol měly komise při prověřování vědeckých pracovníků, jejichž odborná a vědecká úroveň dosahuje někdy... světového měřítka, a přitom jejich politická minulost je silně kompromitována příslušností k buržoazii, aktivním členstvím v pravicových stranách z dob kapitalistické republiky nebo politickou neujasněností... [V takových případech komise] rozhodla, že [tito pracovníci] nemají vykonávat vedoucí funkci, ale přihlédla k tomu, že jejich pracovní výsledky přinašejí československé vědě mezinárodní úspěchy. Proto v některých případech učinila výjimku, aby i nadále pracovali v ústavu.“*<sup>258</sup>

Za hlavní problém při organizaci prověrky v roce 1958 označovala zpráva určená pro ÚV KSČ směšování prověrky třídní a politické spolehlivosti s reorganizací: *„... stranické prověřovací komise tam, kde docházelo k velkému snížení stavu pracovníků ministerstva nebo jiného úřadu, příliš přísně hodnotily pracovníky, opomíjely výchovný vliv našeho zřízení a hlavně směšovaly politickou a třídní spolehlivost s malou politickou vyspělostí a pasivitou nebo pracovními nedostatky... Komise směšovaly prověrku s reorganizací a rozhodovaly i o přeřazení pracovníků, u nichž nelze o třídní a politické nespolehlivosti vůbec hovořit.“* Podle ÚV byly zásadní chyby činěny v závěrech prověřovacích

---

a ústředních orgánů, příloha III – Závěrečná zpráva o průběhu a výsledcích stranické prověrky politické a třídní spolehlivosti pracovníků ministerstev a ústředních úřadů.

<sup>258</sup> Tamtéž.



komisí, které měly vždy jednoznačně stanovit, zda je prověřovaná osoba „třídně a politicky spolehlivá“ či nikoliv. Nejasně formulované závěrečné zprávy vedly k velkému počtu odvolání se proti verdiktu komise u osob, které si její závěr vyložily jako doklad politické nedůvěry. Chybná byla také naopak nedostatečná akcentace „třídní a politické nespolehlivosti“, díky čemuž byla prověřovanému „dána možnost proniknout na nižší stupeň státního a hospodářského aparátu, případně se po čase znovu dostat na některý z ústředních úřadů“.<sup>259</sup>

Zásady prověrky stanovily, že krajské výbory měly přejímat neproověřené pracovníky ministerstev a ústředních úřadů. V hodnocení výsledků prověrky musel ústřední výbor KSČ přiznat, že „přemísťování pracovníků na nižší složky naráží na různé překážky... Největší potíže činí přeřazování odborníků z výzkumných ústavů. Jednak proto, že nižší složky se brání přijímat pracovníky, kteří mají kádrové závady, a jednak není snadné najít za přemístěné pracovníky vhodnou náhradu.“<sup>260</sup>

V kritickém duchu byla formulována i část závěrečné zprávy pojednávající o průběhu a výsledcích prověrky v jednotlivých krajích. Zpráva k tomuto bodu konstatuje, že ve většině krajů prověrka začala v druhé polovině ledna roku 1958 podle pokynů udělených ústředním výborem KSČ, kterým byly krajské výbory instruovány, v jaké šíři a na kterých úsecích mělo být prověřování uskutečněno, nicméně během února a března „intenzita prověrek... stoupala takovou měrou, že ... sekretariáty KV KSČ až dvakrát týdně projednávaly závěry prověřovacích komisí“. Nedostatkem ze strany krajských výborů při zajišťování průběhu prověrky bylo, že v některých krajích byl do prověrky zahrnut příliš široký počet pracovníků. Tento jev se v největší míře objevil

<sup>259</sup> NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 177, ar. j. 241, bod 12, Výsledky prověrky politické a třídní spolehlivosti pracovníků ministerstev a ústředních orgánů, příloha III – Závěrečná zpráva o průběhu a výsledcích stranické prověrky politické a třídní spolehlivosti pracovníků ministerstev a ústředních úřadů.

<sup>260</sup> NA, fond KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 150, ar. j. 196, bod 10, Kontrolní informativní zpráva o plnění usnesení sekretariátu ÚV KSČ ze dne 8. 5. 1958.

v krajích Brno, Gottwaldov a Olomouc. I v případě Plzně bylo „postupováno do velké šířky. Ukazuje se, že v Plzni se projevují nedostatky, které jsou charakteristické z prověrky na ministerstvech a ústředních úřadech“.<sup>261</sup>

Krajským prověřkovým komisím bylo vyčítáno, že v některých případech uplatňovaly zásady prověrky třídní a politické spolehlivosti určené pro centrální úřady a ministerstva mechanicky i na nižší stupně státního aparátu. Vznikala tím paradoxní situace, protože neproověření pracovníci centrálních úřadů měli být převedeni z „důvodu třídních a politických závad“ do krajských institucí, ačkoli v prověrce obdrželi horší hodnocení, než pracovníci na krajské úrovni, kteří při prověrce neobstáli.<sup>262</sup>

Nicméně i přes zmíněné nedostatky v organizaci prověrky byl ústředním výborem KSČ kladně hodnocen celkový přínos prověrky i činnost komisí na krajských úrovních, protože „z vedoucích míst státního a hospodářského aparátu... krajsky řízených [jsou] odstraňováni lidé, kteří pro politické a třídní závady na vedoucí funkce nepatří... Dalším kladem je to, že se zásadami kádrové politiky byl seznámen široký okruh stranických funkcionářů a učiněn rozhodný nástup proti liberalistickému pojetí zásad kádrové politiky“.<sup>263</sup>

---

<sup>261</sup> NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 150, ar. j. 196, bod 10, Informace o projednávání vyhodnocovací zprávy z prověrky třídní a politické spolehlivosti pracovníků státního aparátu v krajích Plzeň a České Budějovice.

<sup>262</sup> NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – politické byro 1954-1962, sv. 177, ar. j. 241, bod 12, Výsledky prověrky politické a třídní spolehlivosti pracovníků ministerstev a ústředních orgánů, příloha III – Závěrečná zpráva o průběhu a výsledcích stranické prověrky politické a třídní spolehlivosti pracovníků ministerstev a ústředních úřadů, část Informační zpráva o prověrce třídní a politické spolehlivosti v krajích.

<sup>263</sup> Tamtéž.

## 8 ZÁVĚR

Předkládaná práce se zabývala analýzou politických, společenských a kulturních procesů mezi léty 1956 až 1958 v Československu, které na konci padesátých let vedly k vyhlášení prověrky třídní a politické spolehlivosti. Prověrka třídní a politické spolehlivosti je v odborné literatuře hodnocena jako nejvýraznější projev a vyvrcholení utužení politiky KSČ v Československu po krátkém období jeho nejisté liberalizace.

V úvodní části diplomové práce bylo snahou komplexně popsat několik vlivů, které k vyhlášení prověrek vedly. Tato část se může zdát jako příliš rozsáhlá, nicméně tvoří nedílnou součást pro pochopení celkové atmosféry v Československu, jež se v průběhu dvou let pod vlivem několika faktorů zásadně měnila. V roce 1956 se pod vlivem závěrů 20. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v zemích východního bloku ozývaly hlasy – převážně z řad intelektuálů – volající po revizi předchozího období spojeného se zločiny vládnoucí komunistické elity. Protože však v Československu byla tato elita stále u moci, v průběhu roku 1956 se stále více distancovala od reformních snah některých funkcionářů i dalších občanů a naopak podnikala kroky, které měly tyto „nespokojence“ izolovat. Vrcholem těchto snah bylo prověrka třídní a politické spolehlivosti, která je hlavním předmětem této práce.

Událostí, které eskalovaly potřebu vyrovnat se s některými osobami, které „sešly ze správné cesty“, bylo několik. Jednalo se o reakci na náznaky reformních procesů v Československu - na II. sjezd Svazu československých spisovatelů, na němž z úst několika řečníků zazněly hlasy volající po sebereflexi, a požadavky mimořádného sjezdu strany. Dalším motivem byla reakce vedení KSČ na revoluci v Maďarsku, která zapříčila několik izolovaných demonstrací nesouhlasu se směřováním vývoje v Československu. Tyto příčiny spolu s odhalením sítě špiónů zahraničních rozvědek působících na území ČSR způsobily vzednutí nové vlny ideologického boje proti „nepřátelským osobám“, který se

ideologicky zaštiťoval oživenou teorií zostřování třídní boje a boje proti revisionismu, jenž byl v roce 1957 vyhlášen všemi socialistickými státy.

Nicméně konstatovat, že motiv „pomsty“ proti reformním a opozičním snahám byl jediným důvodem k vyhlášení prověrky, by byl příliš zjednodušující. Dalším důležitým motivem bylo potřeba „ztenčit“ státní aparát v rámci plánované reorganizace. Reorganizace státního aparátu byla započata zhruba ve stejném období jako prověrka třídní a politické spolehlivosti, a proto jsou oba procesy některými pamětníky zpětně slučovány.<sup>264</sup> Prověrka a její organizace byly založeny na dokumentu schváleném politbyrem ÚV KSČ „Zásady prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech“, který stanovoval, jaká kritéria musely prověřovací komise reflektovat. Závěrečná zpráva určená pro politické byro ÚV KSČ však konstatovala, že právě nejednoznačné rozlišování prověřkových komisí mezi reorganizací a třídní a politickou nespolehlivostí bylo hlavním nedostatkem při prověřování pracovníků administrativního a hospodářského aparátu v centrálních institucích i na krajské úrovni.

Prověrce třídní a politické spolehlivosti v podnicích a na vysokých školách v Plzni byla věnována jedna z posledních kapitol této práce. Cílem bylo nejen využít archivní materiály vztahující se k prověrce v podnicích spadajících do kompetence krajského výboru KSČ v Plzni, které nebyly komplexně publikovány, ale i porovnat, zda se jevy vyskytující při prověrce v ústředních úřadech projeví i v Plzni. V případě plzeňských podniků, k nimž se zachovalo poměrně dost archivních materiálů, je možno tento cíl práce označit jako splněný.

Komplikovanější situace nastala při analyzování průběhu prověrky na třech vysokých školách, které v době prověrky třídní a politické spolehlivosti v Plzni existovaly. Ze tří škol jsou příslušné archivní fondy přístupné pouze v jednom případě. Ve Státním oblastním archivu v Plzni jsou sice uloženy fondy vztahující se přímo k Vyšší pedagogické škole

---

<sup>264</sup> Spunar, P. *Vlny vzpomínek*, s. 162-163.

i Vysoké škole strojní a elektrotechnické, ale z důvodu jejich nezpracovanosti nejsou přístupné. Třetí vysokoškolskou institucí v Plzni, kde byly v roce 1958 prověrky provedeny, byla Lékařská fakulta Univerzity Karlovy. Avšak ani archiv LF UK v Plzni není zpracovaný a neobsahuje utříděné fondy, v nichž by bylo možné systematicky bádát. Bylo proto nutné vycházet pouze z informací ze sekundárních zdrojů, jež byly následně konfrontovány s archivními dokumenty. Protože bylo téma prověrky plzeňských vysokých škol limitováno výše zmíněnými důvody, byly v práci hlubší pochopení této problematiky publikovány výsledky a průběh prověrky třídní a politické spolehlivosti na dalších vysokých školách v Československu.

Přes zmíněné komplikace lze přesto konstatovat, že cíl práce vytyčený v úvodu je možno považovat za splněný. Bylo ověřeno, že na plzeňských institucích, které byly zkoumány, byly v roce 1958 prověrky třídní a politické spolehlivosti uskutečněny a že v Plzni byly při prověrcce aplikovány zásady prověrky.

## 9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAUER, Michal, ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů* 22. – 29. 4. 1956. Praha: Akropolis 2011.

BLAIVE, Muriel. *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*. Praha: Prostor 2001.

CAJTHAML, Petr, ĎURČANSKÝ, Marek. *Dobové souvislosti a ohlas prověrek politické a třídní spolehlivosti v roce 1958 na Univerzitě Karlově*. In: *Práce z dějin Akademie věd* 2, č. 2. Praha: MÚA AV ČR 2010, s. 118-130.

ČERNÝ, Václav. *Paměti 1945-1972*. Brno: Atlantis 1992.

DOUŠA, Jaroslav a kol. *Dějiny Plzně v datech*. Od prvních stop osídlení až po současnost. Praha: Lidové noviny 2004.

FRANC, Martin. *Ivan Málek a vědní politika 1952-1989. Aneb Jediný opravdový komunista?* Praha: MÚA AV ČR 2010.

FROLÍK, Josef. *Špion vypovídá.* Praha: Orbis 1990.

HÁJEK, Miloš. *Paměť české levice.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2011.

HYNA, Alfred. *Vysoké školství technické v Plzni. 1949-1989.* Plzeň: Západočeská univerzita 1994.

HYNA, Alfred, JÍLEK, Tomáš, SKLÍPKA, Jaroslav. *Osobnosti plzeňského vysokého školství.* Plzeň: Západočeská univerzita 2011.

CHARVÁT, Josef. *Můj labyrint světa. Vzpomínky, zápisy z deníků.* Praha: Galén 2005.

JEŘÁBEK, Čestmír. *V zajetí stalinismu. Z deníků 1948-1958. K vydání připravil Dušan Jeřábek.* Brno: Barrister & Principal 2000.

JUNGMANN, Milan. *Literárky – můj osud. Kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi.* Brno: Atlantis 1999.

KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956.* Brno: Barrister & Principal 2005.

KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956-1968. Společnost a moc.* Brno: Barrister & Principal 2008.

KMOCHOVÁ, Naděžda. *Prověrky 1958 a následné rehabilitace v ČSAV. Svědectví o jejich průběhu v pramenech Archivu AV ČR.* In: *Práce z dějin Akademie věd* 3, č. 1. Praha: MÚA AV ČR 2011, s. 87-99.

KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956.* Praha: Libri 2006.

KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967.* Praha: Academia 2011.

KOPEČEK, Michal. *Hledání ztraceného smyslu revoluce. Zrod a počátky marxistického revisionismu ve střední Evropě 1953-1960.* Praha: Argo 2009.

- KOSTLÁN, Antonín, ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa, ed. *Sto českých vědců v exilu. Encyklopedie významných vědců z řad pracovníků Československé akademie věd v emigraci.* Praha: Academia 2011.
- NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století.* II. část. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml. 2000.
- PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914-1989.* Díl III. 1945-1961. Praha: Themis 2002.
- PAVKA, Marek. *Kádry rozhodují vše! Kádrová politika KSČ z hlediska teorie elit. Prvních pět let komunistické vlády.* Brno: Prius 2003.
- PERNES, Jiří. *Československý rok 1956. K dějinám destalinizace v Československu.* Soudobé dějiny, ročník 7 (2000), č. 4, s. 594-618.
- PERNES, Jiří. *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století.* Brno: Centrum pro studium demokracie a totality 2008.
- PERNES, Jiří. *Ohlas maďarské revoluce roku 1956 v československé veřejnosti. Z interních hlášení krajských zpráv ministerstva vnitra.* Soudobé dějiny, ročník 3 (1996), č. 4, s. 512-526.
- PERNES, Jiří. *Snahy o upevnění komunistického režimu v Československu na přelomu 50. a 60. let.* In: *Historik v soudobých dějinách. Milanu Otáhalovi k osmdesátým narozeninám.* [Eds.] TŮMA, Oldřich, VILÍMEK, Tomáš. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2008, s. 177-200.
- PETRÁŇ, Josef. *Filozofická fakulta.* In: *Dějiny Univerzity Karlovy IV. 1918-1990.* [Eds.] BEČVÁŘ, Jindřich et al. Praha: Karolinum 1998, s. 431-455.
- PLECHANOVÁ, Běla, FIDLER, Jiří. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995.* Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1997.
- PŘIBÁŇ, Michal. *1956 - jiný sjezd spisovatelů.* Soudobé dějiny, ročník 14 (2007), č. 4, s. 707-718.

ROZSYPAL, Kurt. *Vývoj plánovitého řízení v netržních podmínkách v letech 1953-1964. Paměti.* Praha: Vysoká škola ekonomická 1999.

SPUNAR, Pavel. *Vlny vzpomínek. Rodina - studia - akademie.* Praha: Academia 2010.

TOMEK, Prokop. *Agent LIGHT – tajný spolupracovník v britské rozvědné službě.* In: *Securitas imperii, ročník 8.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2001, s. 149-182.

TŮMA, Oldřich. *Maďarská revoluce 1956 a Československo.* In: *Historik v soudobých dějinách. Milanu Otáhalovi k osmdesátým narozeninám.* [Eds.] TŮMA, Oldřich, VILÍMEK, Tomáš. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2008, s. 218.

URBÁŠEK, Pavel, PULEC, Jiří a kol. *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945-1990.* Olomouc: Univerzita Palackého 2003.

URBÁŠEK, Pavel. *Peripetie třídně politických prověrek na Univerzitě Palackého v Olomouci.* In: *Práce z dějin Akademie věd 2, č. 2.* Praha: MÚA AV ČR 2010, s. 105-117.

WAGNER, Vladimír. *Symptomy bezmoci. Vzpomínky.* Praha: Galén 2003.

WICHTERLE, Otto. *Vzpomínky.* Praha: Evropský kulturní klub 1992.

## **10 SEZNAM ARCHIVNÍCH PRAMENŮ**

### **Národní archiv,**

- fond KSČ – Ústřední výbor 1945-89, Praha – Politické byro 1954-62,
- fond KSČ – Ústřední výbor 1945-89, Praha – Sekretariát 1954-1962.

### **Státní oblastní archiv v Plzni,**

- fond KSČ - Západočeský krajský výbor Plzeň 1945-1990.

### **Archiv města Plzně,**



- fond Národní výbor města Plzně.

**Archiv Lékařské fakulty Univezity Karlovy v Plzni,**

- složka Doc. Vaníček,
- složka Doc. Havlovic.

**Rudé právo,**

- ročníky 1956, 1957, 1958.

**Literární noviny,**

- ročník 1956.

**Nová mysl,**

- ročník 1956.

## **11 RESUMÉ**

This thesis called „Political Purges in 1957-1958 in Pilsen. The Causes leading to Their Proclamation“ focuses on the situation in Czechoslovakia in the late fifties of the 20th century. After the 20th Congress of the Soviet Communist Party of the Soviet Union in february 1956 a wave of slight liberalization started. This direction was ended the same year. This thesis tries to analyze the causes why the communistic regime in Czechoslovakia became enhanced which culminated in proclamation of the purges of class and political dependability.

The thesis itself is divided into two main parts. The first part of the thesis describes the events that have directly led to proclamation of the purges of class and political dependability. Conclusions of 20th Congress of CPSU – revelation of the Stalin´s crimes and his cult of personality – have led to the requirement of liberatization mostly among the intellectuals in the Czechoslovakia. The main platform of these tendencies became the 2nd Congress of the Czechoslovak Writers, which took place shortly after the 20th Congress of the Soviet Communist Party and where several czech writers spoke up against the imprisonment and repression

of some artists. Year 1956 brought another important event, the revolution in Hungary. Except mentioned causes there were two more reasons, why the Communist Party of Czechoslovakia increased its pressure over the reform persons: need to reorganize the administrative machinery and the detection of the foreign spies. Mentioned reasons caused the need to get rid of persons connected with the former democratic republic and persons with undesirable family background from the administrative machinery. These persons were suspected of hostile attitude to the people-democratic regime in Czechoslovakia.

In the second part the author deals with mechanism of the purges at central and regional level, results of the screening and its evaluation. There is a special chapter in the second part that deals with purges in Pilsen. In Pilsen the purges affected local businesses and also three universities, although the document called „Fundamentals of Purges“ declared, that universities should not have been the part of screening.

The screening of class and political dependability was evaluated as „successful“. Nevertheless particular problems occurred during its organization. The most serious one was mixing up the political purges with the mentioned reorganization of the administrative machinery, which was conducted at the same time.

The goal of this thesis was to describe the causes of enhancing communistic regime in Czechoslovakia and to deal with the mechanism of the purges in 1958 in this context. The beneficial part of this thesis was to public archive documents that summarizes course of the screening in Pilsen and compare them with the results of the screening in the central level, which was fulfilled.